

Бэхтүяг ВАҢАБЗАДЭ

Ахы гүнж
фырланыр...

Бакы. Јазычы. 1987.

Бәхтмүжар
ВАҲАБЗАДЭ

Ахы гүнла
фырланыр...

иге'рләр
поемалар
тәрчүмәләр

55436

Ваһабзаде Б.

В 27 Ахы, дунја фырланыр: Ше'рләр, поема- лар вә тәрчүмәләр. — Б.: 1987. 208 с.

Бәхтијар Ваһабзаде поезијасынын пәрәстишкарлары шаирлә бу јени поетик көрүшдә онун јени ше'рләри илә гаршылашаглар. Дунјанын доланбач јолларында бәшәр өвладынын мүасир овгаты; эзәли вә әбәди севкинин үрәкдә ојатдығы сирли-сеһирли дугулар вә сарсынтылар; ајағымызын алтындакы мүгәддәс торпаға минбир теллә бағлылығын бәхтијарлығы јүксәк сәнәткарлыгла дилә кәтирилмишдир.

47020200—151

В — 656—87

С[Аз] 2

«ЈАРА ДЫБДЫР ИНАМ МӘНИ, МӘН ИНАМЫ- ӨВЛА ДЫЈАМ»

Бу мисралар Бәхтијар Ваһабзадәниндир.

Өз шаир чағдашын һаггында мүһакимә јүрүтмәк — о чохдан танынмыш мәшһур сөз устасы олса белә — һәмишә мүрәккәб вә мәс'ул ишдир. Бир һәгигәти тәсәввүр етмәк чәтин дејил ки, классикләри јадныз кечмишдә ахтаранлар чағдашын барәдә дејәчәјин тутарлы фикирләрә додаг бүзүб, чијин чәкә биләр. Буна көрә дә, истәр-истәр-мәз ишә еһтијатла јанашмағы вачиб билирсән. Хошбәхт-ликдән елә һаллар-олур ки, һеч нә илә һесаблашмадан, чәкинмәдән өз чағдашын һаггында үрәкдолусу, ачыгча фикрини билдирирсән ки, буна да мәсәләјә һамбургсајағы јанашма дејәрләр.

Бу јахынларда Бәхтијар Ваһабзадәнин јени ше'рләр китабыны охудум. Ше'рләр русчада бөјүк һејранлыгла охунур. Һәмин ше'рләрдә заман јашајыр — бизим гајғы «јүкүмүзә» таб кәтирән, дәр-д-сәримизә шәрик олан, гој-нунда јашадығымыз заман! Ше'рләрин гүдрәти дә мәһз бундадыр. Ејни системә дахил олан түрк мәншәли дилләримиз бир-биринә јахын олдуғуна көрә азербәјчанлылар мәни чох асанлыгла инандырырлар ки, индики дөврдә Бәхтијар Ваһабзадәнин јарадычылығы орижиналда милли поетик фикрин ән бөјүк наилијјәтләриндән биридир. Зәнкин Азербәјчан әдәби ән'әнәләри мүгабилиндә бу

чүр нүфуз вә шөһрәт газанмағын чох-чох чәтин олдуғуну
асанча тәсәввүрүмә кәтирирәм. Бунунла белә, унутмаг
олмаз ки, ән'әнәләр јалныз вә јалныз мүәсирлијин кәрди
шиндә, јени јарадычыларын јени сөзүндә јашајыр:

Јашамаг јанмагдыр, јанасан кәрәк,
Һәјатын мә'насы јалныз ондадыр.
Шам әкәр јанмырса, јашамыр демәк,
Онун јашамағы јанмағындадыр!

Ше'р сәнәти барәдә мүһакимә јүрүдәркән, биз тез-тез «поезијанын сәһри», «поезијанын сирри», «поезијанын мусигиси» ифадәләрини ишләдир, бунунла адәтән анлашылмасы асан олмајан, предмети дәгиг мүәјјәнләш-мәјән гејри-ади мәфһумлары, дујғулары ачмаға чалы-шырыг.

Ше'рләрин фөвгәлтәбии стихиясы илһам пәрисинин гүдрәтиндәдир вә бу да көзәлдир ки, һәр кәс, һәр бир га-билијјәтли адам онлары охујанда һәјәчанланыр, белә ан-ларда өзүнү шаир һесаб едир. Поезијанын «сәһрли атри-бутлары» о заман интәһасыз камиллијә гадир олур ки, ше'р јараданын фитри исте'дады, мә'нәви тәчрүбәси баш-лыча рол ојнасын. Чүнки, он једди јашлынын поетик еһ-тизазы вә вәчди илә јеткин адамын фикир вә һиссләри арасында фәрг бөјүкдүр. Тарих «әләјинин» дибиндә га-лан инчиләри — дүнјанын поетик сөз антолокијасыны вундеркиндләр /онларын дүһасыны инкар етмирик/ де-јил, зәнкин мә'нәви тәчрүбәјә малик олан гүдрәтли шәх-сијјәтләр јаратмышлар. Дүнјанын мәдәнијјәт ирсинә Гәрбдә Һомердән Пушкинәдәк, Шәргдә Фүзулидән Сә-мәд Вурғунадәк нечә-нечә нәсилләрин тәхәјјүл гүдрәти вә тәчрүбәси сәрф олунмушдур.

«Бизим мүдрик, ағсачлы
Гәһрәман елимиз вар.
Бизим гоч Короғлумуз,
Бизим Нәсрәддинимиз,
Бизим Фүзулимиз вар!»

Валлаһ, буну чох дедик,
Биллаһ, буну чох дедик.
Кечмишин кәлкәсиндә
Ағзымызы һаваја
Ачыб јатмаг истәдик...
Анчаг буну билмәдик:
Көһнә һава ичиндә
Үрәк сусур, боғулур.
Кәлкәдә јатанларын
Өз кәлкәси јох олур...

/«Бәсдир!»/

Поезијанын ме'јары һәр шејдән әввәл сәнәткарын јеткинлик ме'јарыдыр, онун коллектив тәчрүбәмизлә һәмәһәнк олан фәлсәфи вә мә'нәви мүдриклијинин ме'ја-рыдыр вә бундан сонра шәхсијјәтин һармонијасы, епи-тетләрин көзәллији вә даһа сонра дөврүн әсән јелләринә исте'дад јелкәни илә синә кәрмәк бачарығы кәлир. Дөвр-ләр дәјишир, өмүр кечир, лакин һәгиги сәнәт, дүнјаны бизим үчүн әбәди, һәмишәјашар варлыға чевирир. Әл-бәттә, сөһбәт инсандан — бүтүн әсрләрдә Инсан олмаг ешги илә јанмагдан кедир.

Бәхтијар Ваһабзадәнин «Бир кәмидә јол кедирик» /«Мы на одном корабле», «Јазычы», 1983 г./ китабында топланан әсәрләрин демәк олар ки, һамысында мән гүд-рәт, ајдынлыг вә мүдриклик көрүрәм. Шаирин тәлатүмү, инкар вә тәсдиги сөз ојунунда дејил, али еһтирасдан. «әкс-сәдалыгдан», гәлб инамындан доғур. Бизи эһатә едән аләмдә һәр нә варса, шаири дәриндән-дәринә дүшүн-дүрүр: хәјир вә шәри, көзәлликлә ејбәчәрлији, бөјүклүк-лә кичиклији, бир сөзлә, инсан руһунун али вә хырда дуј-ғуларыны поезија сәвијјәсинә галдырмаг еһтирасы Бәх-тијарын фитрәтиндәдир. Мүтәфәккир сәнәткарын, уstad шаирин башлыча гајәси, уғуру да бундадыр. Гадын-киши үнсијјәтиндән доған әбәди мөвзу онун гәләминдә тәзәләнир, севқилисиндән күсәнин нискили, гәрибәлик-ләри вә бунун әксинә, мисраларда јашајан мәрләһә дөзүм

вә вәфалылыг бизи көзләримиз јашарынчаја гәдәр көв-
рәлдир, чүнки шаир һамыја доғма олан бу әзаблы-ишыг-
лы мүнәсибәтләрдә сөзә кәлмәјән илаһи дүјғулары сәһр-
лә «овлаја» билир.

Бәхтијар Ваһабзадә һамымыза хас олан бу еһтирас-
лардан бирбаша заман, мәкан вә фәзанын абстракт әлә-
минә, бизим күнләрин һәјәчанларына — дүнјанын нүвә
тәһлүкәсинә көрпү-фикирләр, көрпү-образлар атыр, је-
нидән һәр биримизә, бүтүн нәсилләрә, јенидән Инсана,
өз гоншусуна, онун од-очағына вә бундан сонра бүтүн
Кайната үз тутур. Јарадычылығынын чичәкләнмә вә
мүдриклик дөврүнә гәдәм гојан бөјүк шаирин өлчүсүз
исте'дады беләчә бар верир, беләчә инкишаф едир. Зән-
нимчә, охучуларын чоһу бу күн өзүнү, өз дүнјасыны, өз
һисс вә һәјәчанларыны Бәхтијар поезијасында тапа би-
ләр.

Ваһабзадәнин поетик тәфәккүр мәдәнијјәти тәбиәт-
чә миллидир. Бу мүстәсна дәрәчәдә зәрури һалдыр ки,
сәч өвлады олдугун халгын нитг һиссәсиндә фә'л-олмағы
бачарасан, халгынын чанлы дил ме'марлығына өз төһфә-
ни верә биләсән. Бунунла јанашы, Ваһабзадәнин поетик
тәфәккүр мәдәнијјәти даһа үстүн маһијјәт кәсб едир вә
миллиликдән үмүмбәшәри сәвијјәгә галхыр. Милли вә
бејнәлмиләл мүнәсибәтләр проблеми күнүмүзүн чанлы
мүбаһисәләрә чеврилән мәсәләләриндән биридир вә бу
проблем чохмилләтли совет әдәбијјатында өз мүтәрәг-
тилијини, образлылығыны, надир әһәтәлилијини вә мәһ-
сулдарлығыны бир даһа Ваһабзадә јарадычылығында
тапыр. Индики һалда сән әзәрбајҗанлы шаири охујанда
дүнјаны охујурсан.

Бундан башга, мән Ваһабзадәнин көркәмли сәнәткар
— шаир үстүнлүкләрини, чоһ күчлү чәһәтләрини гејд
етмәк истәрдим. Лиризм вә вәтәндашлыг Бәхтијарын ја-
радычылығында ажрылмаз гоша симләрдир вә бу симләр
онун шәхси вә ичтиман дүнјакөрүшүнүн гүдрәтинә бир
даһа шәһадәт верир. О, вәтәнпәрвәрдир, о, агилдир, сөзүн
јахшы мә'насында нәсипәтвәрән, јолкөстәрән сәнәткар-

дыр. Ваһабзадәнин башга камил чәһәтләриндән бири дә
одур ки, шаир өз әсәрләриндә тарихи мүасирлик гәдәр
јашада билир. Кечмишә көрә әзаб чәкмәк, она бу күнүн
көзүлә баһмаг — Бәхтијарын мөвзу даирәсинин кениш-
лијиндән, мүрәккәблијиндән вә зәнкинлијиндән хәбәр
верир.

Султанлар милләти горхуда билди,
Доғру данышаны асдылар дардан.
Гызыл сарајларда фәрман верилди
Тарих кәлиб кечди ач комалардан.

/«Топгапы сарајы»/

Тарих чохдан өтүб кечиб. Нә һағлылар галыб, нә һағ-
сызлар. Адама елә кәлә биләр ки, кечмиш «фәна мүлкү-
нә» гәрг олубса, әзаб чәкмәјә дәјмәз. Лакин Бәхтијар та-
рихи бу күнүн көзүлә мүһакимә едир, бизи инандырыр
ки, бунун билаваситә она вә мүасирләринә дәхли вар.
О бизи инандырыр ки, индики адамларын, индики зама-
нын тәләји кечмишдән асылыдыр. Әкәр тарихин тәкәри
кери дәнсә, кечмиш һөкмдарлар, султанлар «Доғру да-
нашаны асдылар дардан» мисрасына, одлу сарказма, гә-
зәб вә нифрәт тохуму сәпдијинә, комаларда тарих јара-
данлара мәһәббәт бәсләдијинә, өз халгынын, өз миллә-
тинин көкүнү јашатмаг чәһдинә көрә шаири амансыз чә-
заландырардылар.

...Дүнјада ад чыхаран чоһ шаир вар. Гәзет вә журнал-
лары вәрәгләдикчә көрүрсән ки, әсл шаир аздыр. Тәк-
тәнһа галанда, бир нечә кәлмә илә «Һәјат нәдир?» суалы-
на чаваб ахтаранда јалныз сөзү фикирдән, образдан, руһ
вә нәфәсдән јоғрулмуш һәгиги шаирләр сәнин јашамаг
ешгинә, дүшүнчәләринә гол-ганад верир. Мүасиримиз
Бәхтијар Ваһабзадә белә шаирләрдәндир.

Инди дә сәрләвһәјә чыхардылмыш Ваһабзадә мисра-
лары барәдә... Мәнчә, бу мисралар шаирин јарадычылы-

ғы үчүн чох рэмзи вә характерикдир. Бәхтиҗар Ваһабзадә
өз мөһтәшәм поезија мә'бәдини учалтмагдадыр. О, гүд-
рәтлидир. Әлләр маһир вә гадир әлләрдир. Гојдуғу өзүл
мөһкәм вә көзәлдир. Охучу бу мә' бәди тез-тез зијарәт
етмәлидир.

Чинкиз Ајтматов.

Ленин мұкафаты лауреаты,
Социалист Әмәји Гәһрәманы.

Вахт

БАХТ

Ушаглығым,

Кәнчлијим,

аһыллығым — ејними?!

Јох, һәр бири башгадыр, бир-биринә јад кими
Кәлән говур кедәни.

Инкар едир мән, мәни...

Өмрүн һәр пилләсиндә башгалашыр тәбимиз,
Дүнјада мәгсәдимиз, дүнјадан тәләбимиз.
Вахт мәни пәрванәтәк башына доландырыр,
Дүнән ганмадығымы бу күн мәнә гандырыр.

Ким дөшүнә дөјәр ки,

Мән ваһидәм, мән бирәм!

Бирчә буну билирәм: мән күчлүјәм, гадирәм.

Мән күчсүзәм, ачизәм тәкчә вахтын әлиндә.

Өмрүн о саһилинә әлим јетә билмәјир.

Өмрүн бу саһилиндә.

Һаны көзүмүн нуру,

Һаны гәлбимин гору!

Кимдир удан, удузан заман илә арзунун
әбәди јарышында!

Сачымын ағлығында, алнымын ғырышында

Заман нечә ат чапыр, јүјәни өз әлиндә.

Оғулсанса, тап көрәк, кимдир атын белиндә!

Амма вахтын далынча
Өмрүм боју гул кими нечә сүрүнмүшәм мән,
Голумдакы саатын гулуна дөнмүшәм мән.

1985

ЛАЈИГЭММИ МЭН?

Аталар сөзлери өјүддүр бизе
 Јүз иллэр, мин иллэр дејиләчәкдир.
 «Елә јахшылығы, сән ат дәнизә,
 Балыг билмәсә дә, халг биләчәкдир».

Мэн хадиг демэдим,
Халг дедим...
Нэдэн?

Халгымдыр, елимдир халигим мәним.
Онун достларына дост демишәм мән,
Онун дүшмәнидир, мәним дүшмәним.

Ишыгсыз, гапалы бир көз, де көзмү?
 Јашамаз сүнбүлдән дүшән дән, ајры...
 Халгын зәррәсијәм...

Бир зэррә јашасын күтләдән ајры?

Сэнсэн гүввэт верэн сәти ләримә,
Сәнсиз өзүм дә һеч, сөзу дә һәдәр.
Дамла зәһмәтимә, зәррә ше'римә,
Сәнсэн гијмәт верән дәрјалар гәдәр.

Бахдын шаиринэ бир өрнэк кими,
Дикдин үзүмүзэ бахышларыны.
Биз һара кетдиксэ,
Күл-чичэк кими,
Сәпдин башымыза алгышларыны.

Севкин көзләрində бизи бөјүтдү,
Өјүндүн бизимлә, еј халг, еј Вәтән!
Һәмишә гәлбимдән бир суал өтдү:
Сәнин һөрмәтинә лајигәмми мән?

Ону билирәм ки, сән елә сәнсэн,
Күчүм дә сәндәдир, сәадәтим дә.
Јахшыны јамандан јахшы сечәнсэн,
Сәнә бәнзәјәјдим дәјанәтимдә.

Ону билирэм ки, өз танрым кими
 Һәмишә фикримдә, үрәјимдәсэн.
 Ону билирэм ки, ше'рләrimi
 Јазан мән олдүмса, јаздыран сәнсэн.

Халга архаланан халгсөвэрлэрин
Өзү дэ халг үчүн архаја дөндү.
Халга архасыны чевирэнлэрин
Архасы һәмишә јердә сүрүндү.

Танытдын адынла өвладларыны,
Учдулар гырылмаз ганадларынла.
Халглар чэркэсиндэ дөнүб өзүн дэ
Танындын намуслу өвладларынла...

Һәр бир өвладынын гәләбәсиндән
Бож алыб өмрүнә күн газанмысан.
Үрәји үрәклә гаршыладың сән,
Сәнә гул оланы аллаһ санмысан.

Севкин көзләрində бизи бөјүтдү,
Өјүндүн бизимлә, еј халг, еј Вәтән!
Һәмишә гәлбимдән бир суал өтдү:
Сәнин һөрмәтинә ләјигәмми мән?

1974.

ХАТАЛЫ ЈУХУ

Адларын үстүнә адлар чаланды,
Бу нәдир?!
Көзләрим алачаланды.
Шөһрәт чәдвәлиндә ад бөјүдүкчә
Исте'дад бүкүлдү, балачаланды.

Хаталы јухудур шөһрәт јухусу,
Чаныма од салды онун горхусу.
Бу јухуја ујан јатар, ојанмаз.
Дәбдәбә ахтарар, тәмтәраг кәзәр,
Сүр'әт гатарына нечә дә бәнзәр,
Кичик обалардан өтәр, дајанмаз.
Анчаг гулагларда галар фит сәси.
Амандыр, горхурам, шөһрәт зирвәси
Разылыг тәхтинә галдыра мәни.
Зирвә сәјмамышам, мән бир зирвәни.

Һара тәләсирсән, дајан, еј гатар,
Ајағым алтындан торпаг гачмасын.
Бөјүклү, кичикли елләр, обалар
Олармы шаирә көнүл ачмасын!

Ағрыдан, ачыдан јараныр әсәр,
Өләр јашанмамыш сөз бәләјиндә.

Битмәмиш,
битәммәз бөјүк бир әсәр
Өзүндән разылыг көлкәлијиндә.

Шөһрәтин јүкүнү дүшүндүнмү бәс?!
Мин шөһрәт бир борчу өдәјә билмәз.
Горхум ондандыр ки,
өмрүн гышында
Баһар чичәкләри үзә күлмәсин.
Сәнәтлә шөһрәтин бу јарышында
Ше'рим шөһрәтимә чата билмәсин.

Мин шөһрәт јарадыр бә'зән бир ше'р;
Мин шөһрәт бир ше'ри јарада билмир.
Сәнәти шөһрәтә једәк оланлар
Сонсуз олдуғуну корунда анлар.

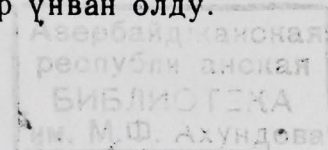
Раһатлыг кәлдими,
Көнүл динчәләр.
Хәзаны кәлмәмиш сусар сөз бағым.
Бүтүн бу фикирләр, бу дүшүнчәләр —
Өзүмүн өзүмә хәбәрдарлығым!

1984

ДАҒЛАР КӨЛКӘСИНДӘ

Дүнјаја кәләли бабамын ады
Адымла јанашы дурду, јашады.
Бу күн о ад илә танынырам мән,
О, кечән әсрдә өлүб...
јенидән

Бизим әсримиздә адтәк доғулду,
О ад мәним үчүн бир үнван олду.

Бабалар,

нэвэлэр

вэ... нэтичэлэр.

Узаныр илк аддан сон ада гэдэр.
Узун бир зэнчирдэ хэлгэлэрик биз.
Бу башдан о баша кедир нэслимиз.
Бэс нечэ кэлмэсин үрэк фэрјада,
Лажиг олмајанда сон ад илк ада!

Бабанын адыјла дурур јанашы
Бизим адларымыз...

Үзүјүн гашы

Онун дэјэридир...

Дајан бу јердэ,

Сонунчу хэлгэсэн сэн бу зэнчирдэ.
Хэлгэнин илкини јахшы бил, таны...
Үзүнү көрмэдэн бу күн адыны
Сојад көтүрдүјүн улу бабандан
Хэбэрин вармыдыр, сэнин, ај оғлан!
Нэјимиш арзусу, ешги, дилэји,
Буну дүшүндүнмү өмрүндэ бир ан?!

Улу бабалардан биз сорушмадан
Онларын адыны үнван көтүрдүк.
Јохса... бирчэ дэфэ, бир дағ ашмадан
Дағлар көлкэсиндэ биз өмүр сүрдүк!

1985

ХЕЈИР — ШӨР

Тэбиэт инсана ики эл вериб,
Киминсэ элиндэн тутуб галдыраг.
Бизэ эмэл үчүн бир ағыл вериб,
Чајларын үстүндэн көрпүлэр гураг.
Анамыз, атамыз бизэ дил вериб,
Дарда чырпынанын халыны сораг.

Диллэр јараныб ки, маһны дејэк биз,
Диллэр јаранмајыб јалан демэкчүн.
Маһныда бирлэшир хисслэримиз,
Јаланда ајрылыр јоллар бүсбүтүн.

О эли, о дили, о ағлы бэ'зэн
Хејирли ишлэрэ ишлэтмирик биз.
Бу күнэ дэм тутан эмэлимиздэн
Суала чеврилир кэлэчэјимиз.

Һәр дујан үрэкдэн бир чаһан кечир,
Элван бојалыдыр дүнјанын дону.
Кими халг јолунда чанындан кечир,
Кими вэзифэјэ сатыр халгыны.

Халг вар, өзү одсуз, очагсыз галыр,
Одундан гоншуја пај верир өзү.
Халг да вар, о оду эвэзсиз алыр,
Гоншу торпағына дикилир көзү.

Вичданын күвэси — тамаһ дағыны,
Аша билэнлэрэ инсан дедик биз.
Јаландан, ријадан газандығыны
Вичдансыз керчэкдэн газана билмэз.

Мин бир рэнк јетирир бир рэнкдэ торпаг,
Һәм шэфа, һәм өлүм јатыр зәһәрдэ.

Кол-кос да битирир, чичэк дэ торпаг.
Афлын мејвасидир хејир дэ, шэр дэ.

Јахшы да, јаман да биздэдир дејин,
Нэ онун, нэ бунун өз оду јохмуш.
Хејир-шэр гол-гола! Нэ јүксэклијин,
Нэ дэ алчаглығын һүдуду јохмуш.

Бөјүк бир милләтин талеји бә'зән
Тум кими чыртданыб түпүрүлүркән,
Мәәттәл галырсан шәрин һөкмүнә.
Бахырсан архаја, бахырсан өнә.
Нәләр төрәјәрмиш гәрәздән, киндән,
Дејирсән, инсанын һафизәсиндән
Һәгигәт силиниб унудулармыш.
Хејир дэ бу гәдәр мәһкум олармыш?

Гој нағыл охусун сијасәтчиләр,
Онларын гәлбинә нағыл нур чиләр.
Нағыл динләјәнин фикри учалыр,
Хәјалдан јол ачыр о, һәгигәтә.
Һәмишә нағылда гәләбә чалыр,
Һәгигәт јалана, ишыг зүлмәтә.

Март-август 1986

* * *

Талејимиз гәләм верди әлимизә,
Јазымызы охујанлар
«Сөз сәррафы» деди бизә.
Сөзүн бүтүн ширәсини,
Күтләсини, зәррәсини
Дәрк етмәјә биз һәмишә чан атмышыг.

Дәдәләрин

бизә мирас вердикләри кәлмәләрлә
Чох китаблар јаратмышыг.

Амма һәлә

Бир сөз белә

јаратмадыг,

кәтирмәдик биз бу дилә.

Тәкчә буна өјүнүрәм, ана дилим,
Өмрүм боју ешгин илә јанды синәм.
Сәнин јахшы варисинәм.

1986

* * *

Ајыра билмишми көрән бир нәфәр
Һәгиги дүнјадан көлкә дүнјаны?
Гајыда билсәјди әкәр кедәнләр
Дәрк едән оларды бәлкә дүнјаны.

Сән јолчу... Дүнјаса мәчһул бир ада.
Кечә биләрсәнми фыртыналардан?
Дүнјанын сиррини кәзмә дүнјада,
Ичиндә ахтарыб гәлбинә саплан!
Ачизсән,

Олдунса гулу дүнјанын,
Ичиндән башланыр јолу дүнјанын.

19 јанвар 1986.

ТАРАС ШЕВЧЕНКОЈА

Дунјаја келәли дүшдү зилләтә,
Тарас өз јурдунда әсир доғулду.
Елә буна көрә мүтләгијјәтә,
Зүлмә, әсарәтә о, гәним олду.

О, зүлм көрәндә өкеј анадан
Гачды тәбиәтин ана гојнуна.
Бөјүк шаирләрә нәдән, һәр заман
Һәјат өкеј олду, тәбиәт доғма.

Дүшүндү: кимәсә, билмирәм нијә
Һәм өзүм,
Һәм јурдум әсир олмалы?
Ахы, ким һагг верди бу көләлијә?
Галды үрәјиндә онун суалы.

Төкдү вәрәгләрә чавабсыз галан
Бүтүн суаллары о, бирәр-бирәр.
Дилләрдә шүара дөндү...
Бир заман
Гәлбиндә көзәрән дәрдли сәтирләр.

Тарасын саһибни горхмады һагдан
Үздә сәчдә гылды аллаһа, динә.
Анчаг о, билмәди, она гул олан
Һаким кәсиләчәк халгын гәлбинә.

Онун гәләминә һејран галдылар,
Ону саһибиндән сатын алдылар
Ики мин беш јүзә бир әшја кими...
Дедиләр: «Азадсан»...
— Бәс Вәтәними

Ким азад едәчәк дејин, ким? — дејә
Јазды...
Јаздыглары дөндү нәғмәјә.

Јазды, мән билирәм, азадлыг нәдир,
Мән сечә билирәм достдан дүшмәни.
Халгым нә гәдәр ки, әсарәтдәдир,
Мәнә азад дејән, танымыр мәни.

Халгын азадлығы бир гәлбә дөндү,
Бир гәлб мин синәдә јанды, дејүндү.
Кәлди бир шаирин сәси мин јердән,
Ону һәбс етдиләр,
Ону әздиләр,
Бөјүк олмасајды рүтбәлиләрдән
Ону гәсдән белә «кичилтмәздиләр».

Һәбсдә сусмады, јенә дејүшдү,
Чыхыб әсарәтдән зиндана дүшдү.
Зиндан кәсәммәди јолуну ше'рин,
Бәдәни сүркүндә, сөзү вәтәндә.
Сөзү «Вәтән» олан вәтәнпәрвәрин
Сөзүлә бәрабәр өзү Вәтәндә...
Сәнәт бир сирдир, улудан улу,
Јолуну кәсдикчә кен олар јолу.

Пајыз сазағында,
думанда,
чәндә
Гајдадыр, зилләнәр көз дәринлијә.
Фикрин габағына даш килләдәндә
Ишләјәр һәмишә сөз дәринлијә.

Ше'ри јарадан да баш ачмыр ондан,
Гәсдән алчалтдыгча учалар сәнәт.
Мәһдуд едилдикчә, мәһдудлуғундан
күч алар сәнәт.

Дүнјаја кэлэли дүшдү зиллэтә,
Тарас өз јурдунда әсир доғулду:
Елә буна көрә мүтләгијјәтә,
Зүлмә, әсарәтә о, гәним олду.

1984

ҺАГГ — ЗОРАҚЫЛЫГ

Һиндистанын дәвләт кәрбинә
«Анчаг һәгигәт гәләбә чалыр» сөзләри
јазылмышдыр.

Ч. Ајтматов.

Мајасында һагг дурур һәр анылан зәфәрин.
Зорла, зоракылыгга газанылан зәфәрин
Ады зәфәрдир...

Өзү
зәфәр сајыла билмәз,
Әбәди ола билмәз.

Һагла зоракылығын әбәди дөјүшүндә
Мәғлубијјәт — гәләбә! Бир әбәди сисилә!
Кечәчәк әлдән-әлә.

Һагсыз галиб сабаһын мәғлубуна чевриләр
Зәнчирвари: бу она, о да буна чевриләр.

Сән еј зоракылыгга һәгигәти тапдајан,
Һәгигәтин күчүндән хәбәрсизсән, бир ојан!
Өјүнмә газандығын «шанлы» зәфәринлә сән.
Өз ичиндә боғдуғун һәгигәтин сәсини
Өз ичиндә динлә сән!
Бу гәләбән бојда да газанмысан, ај јазыг.

Зоракылыг јаланын ејбәчәр сифәтини
Кизләдиб өртә биләр.
Ону һәгигәт кими көзләрә дүртә биләр,
Һаггы өлдүрә билмәз.

Јалан гапы сындырар, бир гәлбә кирә билмәз.
Мајасында һагг дејил, јалан дуран бир зәфәр
Јаланын өзү бојда сәнә нифрәт кәтирәр.
Нифрәт сусар,

о, динмәз...

Онун үрәкләрдәки бој артымы, зоғлары

Көзләрә дә көрүнмәз.

Гејрәт олар о, ганда.

Өз мәгамы чатанда

Зора зорун өзүјлә чаваб верәр бир анда.
Бу зора,

бу нифрәтә,

бу гејрәтә мин әһсән!

Зоракылыг демәрәм зору јыхан зора мән.

14 октјабр 1985.

ТАМАҢ — ЛӘЈАГӘГ

I

Нәфсинә гул олсан... Нә дејим сәнә?
Ағлына күвәнмә, күвән мә'дәнә.
Адын инсан олар, өзүн бөчәксән,
Бојундан јүз дәфә ки'чиләчәксән.
Дүнјаны удсан да дојмаз көзләрин
Диби көрүнмәјән гујудур тамаһ.
Адәмдән һатәмә дәјирман тәкин

Нә төксән,
                    әридир,
                    үјүдүр тамаһ.
Өзүнү јүз дәфә кичилдиб, амма
Мә'дәни јүз мисли бөјүдүр тамам.

Инсан дәрк едирсә бу керчәкләри,
Онун затындакы тамаһ бәс нәдир?
Чәннәти алмаја сатандан бәри
Тамаһ, ләјагәтлә бәһшабәһсәдир.

Нәфсинә ујанын
                    дөври-гәдимдән
Һәмишә силаһы хәјанәт олду.
Бу да гәрибәдир,
                    Бәс, нечин көрән,
Тамаһын гурбаны ләјагәт олду?
Ағлы мә'дәсиндән хырда кәдәләр
Дүңјаны једирди өз нијјәтинә.
Кәсиб тамаһындан улу дәдәләр
Чалады һәмишә ләјагәтинә.

Алчалда-алчалда шәхсијјәтини
неч олур
                    Шәрдән дә хејир күдәнләр.
Ач галар, алчалмаз,
                    ләјагәтини
тамаһ гылынчына галхан едәнләр.

Ачкөз «газанчында» јенә удузду.
Чүнки о позду —
Тамаһла ләјагәт арасындакы
Назик хәтләри.
Көрә билмәди ади бир корун
Јахшыча көрдүјү һәгигәтләри...

Сәрвәтә гул олан бир рүшвәтхорун
Хәлвәт газандығы вар-дөвләт олду
Ашкар итирдији ләјагәт олду.

II

Мејмун — ләјагәтин инсан өвлады.
Ләјагәт — инсанын икинчи ады.
Ләјагәт — инсана ән доғру үнван.
Инсан бу ад илә дәрдајаглыдан
Ики ајаглыја бир тарих кечди.
Инсан гәтрә-гәтрә инсаниләшди
Јалныз өз инсанлыг ләјагәтилә...
Газандыг бу ады биз килә-килә.
Инди ләјагәтлә газандығымыз
Инсанлыг адыны итирәкми биз?

1 октјабр 1985.

МӘНӘ СУАЛ ВЕРИН

Һәгигәт һәмишә доғду суалдан,
Дәринә апарыр суал һәр кәси.
Гәрибә замандыр...

Елә бил дилдән
Һараса говулуб суал чүмләси.

Нөгтәләр, веркүлләр нә гәдәр десән,
Сахта нидаларла долуб китаблар.
Һәр шеји билирик санки дүнәндән,
Артыг суаллара нә еһтијач вар?

Суалсыз кор олар керчэјин көзү,
Јашамыр,
Доланыр суалсыз инсан.
Мәнә суал верин,
суалын өзү
Кирәр һәгигәтин даш гапысындан.

25 феврал 1986

ДӘРИНЛИК

Дедин, өмрүмүзүн јолу бир гарыш,
Јүз очаг сөндүрүр бә'зән бир өлүм.
Валлаһ, көзүмүзү ачыб јуммамыш
Гапынын ағзыны кәсдирир өлүм.

Јашамаг нә имиш?

Билмәдән буну
Нә илә өлчүрсән өмрүн бојуну?
Јашајан көрмүшәм јүз, јүз әлли ил,
Говуг гәк бош олуб гәлб дә, бејин дә.
Өмрүн мә'насыны бојунда дејил,
Кәрәк ахтарасан дәринлијиндә.

Адам вар, сағы сол, солу сағ билир.
Ән јахшы, ән көзәл јашамаг билир.
Һәр јердә, һәр заман баш сајылмағы,
Хырда дујғулара једәк олмағы.

Јашајан һәр кәсдән кәрәк сорулсун:
Ләјагәт һәјатын јолу дејилми?
Нәјин баһасына олурса-олсун
Јашајан, јашаркән өлү дејилми?

Биз оутүн күнләри сон анынадәк
Чәкиб ширәсини јашаја билсәк,
Мин шүкүр дејәрик гисмәтимизә.
Верилән өмүр дә бәс едәр бизә.

Јашајан көрмүшәм јүз, јүз әлли ил,
Говуг гәк бош галыб гәлб дә, бејин дә.
Өмрүн мә'насыны бојунда дејил,
Кәрәк ахтарасан дәринлијиндә.

14 октябр 1985.

НӘЈИНСӘ ИЛКИДИР, НӘЈИНСӘ СОНУ

Дүнја һеј фырланыр беләдән белә
Заманы өнләјиб өтән олмасын.
Дүнја фырланыр ки, кечмәсин әлә,
Онун әтәјини тутан олмасын.

Дүнја фырланыр ки, дөнсүн бу кәрдиш,
Идракын өнүндә ан әјилмәсин.
Дүнја фырланыр ки, инсан өлмәмиш,
Дүнјадан дүнјаја кечә билмәсин.

Сахласаг бир анлыг јолундан ону
Һәјат тәзәләнмәз, јер тәзәләнмәз.
Нәјинсә илкидир, нәјинсә сону.
Дүнја фырланмаса, сон илкә дөnmәз.

Дүнја фырланыр ки, биз дә онун тэк,
Фырланыб ганмајаг мин бир фе'лини.
Дүнја фырланыр ки, тапа билмәјек,
Онун нә сонуну, нә эввәлини.

18 октябр 1985.

«СҮКУТ» ЛӨВНӘСИ

Литва бәстәкары вә рәссамы М. Чөр-
ленисин «Сүкут» лөвнәси өнүндә.

Сүкут... сүкут...
Сус, тохунма бу сүкутун
Үрәјимдә көкләдији сары симә.
Ону сөзлә, ја да сәслә
Чиликләмә!

Сүкут сирдир,
Ким баш ачмыш бу сирдән?
Көјнәк кими
Кејиб онун көјнәјини
Чәкилмишәм хәлвәтә мән.

Сөзүн, сәсин күндүз кими
Ачыг-ајдын бир дили вар,
Мәтләбинин ахыры вар, эввәли вар.
Сүкутунса... кечә кими дили лалдыр.
Нә сәси вар, нә сөзү вар.
Өзү бојда мө'чүзү вар.

Ахы нечә вагиф олум
Бу мө'чүзә, бу сиррә мән?

Сүкунәтин бирчә аны
Мин илләрин суалыдыр.
Күлл ичиндә бир зәррә мән!
Фикирдәки гаранлыға,
Үрәкдәки думанлыға
из салајдым,
Өзүм үчүн ачылајдым.

Өз-өзүмә намә'лумам,
Мән һамыја мә'дум икән.
Һардан кәлиб һара чатдым —
Өнчә ади бир тум икән...

Бәс бу јолун эввәли нә,
Сону нәдир?
Бир мә'лумун мин мә'һулу —
Мө'чүзәдир, мө'чүзәдир!

Сүкутун бир јолдашы вар:
фикир, фикир!
О, јол чәкир,
О, ев тикир.
Әкән — фикир,
Дәрән — фикир.
Бахан көздүр, көрән — фикир.

Шаггылдајан судан дејил,
Сән лал ахан о судан горх.
Сүкунәтдән кәлиб кечән
Фикирдән горх, дујғудан горх.
Сус, тохунма сүкунәтин
Үрәјимдә көкләдији сары симә.
Ону сөзлә, ја да сәслә
Чиликләмә, чиликләмә!

Нојабр 1983.

I

Јох олан јенидән доғула билмәз,
Бу арзу бәшәрин улу нијјәти!
Варлыг-әбәдијјәт! Бу ола билмәз.
Өлүмсә — јохлуғун әбәдијјәти!

— Горхурсан?
Өлүмү дүшүнмә бир ан.
Әкәр дүшүнмәсән, горхмајачагсан.
Өлүм горхулудур, горхулу, анчаг
Онун дәншәтини дүшүнән заман.

— Ону дүшүнмәмәк мүмкүнмү? Чәтин!
Һәр күн чарпазлашыр ичимдә сәсләр.
Нә гәдәр хошбәхтдир, дүшүнчәсинин
Өлүмсүзгатына јүксәлән кәсләр.

2

— Өлүмдән горхурам.
— Јохлугдур өлүм.
Нәјиндән горхурсан јохун, ај күлүм?
— Өлүм јохлугса да өзү вар анчаг.
Бир күн кеч, бир күн тез мәни чалачаг.
Јашамаг чәтиндир, өлүмүн һәр ан,
Јохлуг олдуғуну биләндән сонра.
— Бир шеј билирдинми доғулмамышдан,
Нәји биләчәксән өләндән сонра?

Јанвар 1986.

Јарпағлары тез төкүләр ше'римин.
Көкү јохса бу торпагда, бу елдә.
Дады, дузу варса әкәр ше'римин,
Бу дад, бу дуз бу дилдәдир, бу дилдә.

Анчаг буну унудуруг чох заман,
Үрәк јохса, бир дамарда ган атмаз.
Дил ше'ри јарадандыр, јарадан,
Ше'р, дили, јаратмамыш, јаратмаз.

Ана дилим, ше'рим сәнә борчлудур.
Бу торпаға, бу Вәтәнә борчлудур.
Буну билдик, нашікүрүк амма биз,
Ахы, нијә сығышмырыг бир дилә?
Чалышырыг, истәјирик ше'римиз
Каһ о дилә, каһ бу дилә чеврилә.

Чевриләндә үз чеврилир астара.
Өзүн сөјлә, астар һара, үз һара?
Өз иглими, һавасы вар һәр јерин,
Һәр гәлбин дә өз вурғусу, өз сәси.
Ше'р-ки вар, үрәкдәки сәсләрин
Гатарлашан нәғмәсидир, нәғмәси!

Нәғмәләри башга дилә чевирмәк
Оддан нуру ајырмагдыр, ај балам.
Сөзү сәсә, күлү әтрә бөл көрәк,
Мүмкүнмүдүр?

Мүмкүн дејил, вәссалам!

Нојабр 1984.

БАШ ДАШЫНДА СААТ

Жазылды саатсаз мазары үстдө:
«Филан ил доғулду, филан ил өлдү».
Мәрһумун кимлији билинсин дејө
Гэбрин баш дашына саат «һөрүлдү».

Јашаркән — доғуму кечмиш заманды,
Онун өлүмүјсә — кәләчәк заман.
Өлүмүн өзү дә онда күманды,
Өлүм керчәјиндә дајаныр заман.
Дүнјадаң көчәндә

әслинә бахсан,
Гәбрә јох, кечмишә көмүлүр инсан.

Елә бил саата күлүр гәбир дә
Нә дөнүб доланыр, нә динир саат.
Вахтын, һәрәкәтин дондуғу јердә
Нә гәдәр гәрибә көрүнүр саат:

Үз-үзә дајаныр өлүм һәјатла,
Заман үст гатдадыр, алт гата сығмыр.
Һәјаты анбаан өлчдүк саатла,
Өлүмсә замана, саата сығмыр.

Бурда јатанлара өлүм пајлајан
Вахт да анлар кими өлмүш бу јердә.
Һәмишә өндәдир кәләчәк заман,
Кечмиш заман исә јатыр гәбирдә.

Вахт — јерин үстүндә кечәридирсә
Әбәдијјәт олур јер алтында ан.
Јерин үст гатында о, дөвр едирсә,
Јерин алт гатында нүвәдир заман.

26 феврал 1986.

АХЫ ДҮНЈА ФЫРЛАНЫР...

Вахтын дәјирманында даш әриди, гум олду,
Тарихә атдығымыз гајытды, лүзум олду.
Дүнәнин һәгигәти бу күн тәрс јозум олду,
Нијә дә јозулмасын, ахы дүнја фырланыр.

Чох овлаглар ичиндә чох овлары овладым,
Ашыб-дашан арзуму мән артыг чиловладым.
Мән атамы өтмүшәм, мәни өтүр өвладым,
Бу, белә дә олмалы, ахы дүнја фырланыр.

Дүнән дүз сандығымы бу күн әјри санырам.
Бә'зән олур, өзүмдән өзүм оғурланырам.
Һәр ил башга арзунун башына фырланырам,
Нијә дә фырланмајым, ахы дүнја фырланыр...

Чох әјилән көрмүшәм, әјилмәјән башлары.
Сулар дурулду, көрдүк дибиндәки дашлары
Үнваныны дәјишди дүнәнин алгышлары;
Нијә дә дәјишмәсин, ахы дүнја фырланыр.

Нечә дөнүр бу дөвран, нечә дөнүр бу кәрдиш,
Тазыларын үстүнә довшанлар да күләрмиш.
Дүнја бина оландан һәр шеј дәјишиләрмиш,
Дәјишмәсин нејләсин, ахы дүнја фырланыр.

Әбәдини дүнјада мән әбәди санмадым,
Бир атәшә тутушдум, мин атәшә јанмадым.
Бүтләр кәлди вә кетди, биринә инанмадым,
Нијә инанмалыјам, ахы дүнја фырланыр.

Фырландыгча бу дүнја, јох да дөнүб вар олур,
Гурујан чешмәләрдән сулар јенә чар олур.
Бу дүнјанын хејри дә, шәри дә тәкрар олур,
Нијә тәкрар олмасын? Ахы дүнја фырланыр.

Мин-мин иллэр бу дүнја беләчә фырланса да,
Бир јуванын бүлбүлү мин будаға гонса да,
Ајлар, иллэр, фәсилләр бир-бирини данса да,
Дәјишмәздир әгидәм, чох да дүнја
фырланыр.

Дәјишмәздир әгидәм, чох да дүнја фырланыр.

Нә гәдәр истәјирсә, мин о гәдәр фырлана,
Гаршыма каһ шәр чыха, каһ хејир дығырлана.
Чәрхи фәләк истәјир лап долана тәрсинә,
Әгидәми һеч нәјә дәјишмәрәм мән јенә.

5 октјабр 1985.

ИКИ МҮҢАЧИР

Өз Вәтәнинә мәнсуб олмајан шәхс
инсанлыға да мәнсуб дејилдир.

В. Г. Белински.

Дәрд вар ки, бәнзәмир һеч һансы дәрдә
Кәздијим, көрдүјүм јад өлкәләрдә
Вәтәнчин бурнунун учу көјнәјән
Адамлар көрмүшәм нә гәдәр десән.
Бу вәтән нискилли мүнәчиләрин
Ачы тәлејинә ачымышам мән,
Бә'зән ашкар-ашкар, бә'зән кизличә...
Вәтәнә учурлар онлар һәр кечә
Мин рәнкли ганадлы јухуларында.
Гәриблик — Елә бир дәрд ки, чәкилмәз.
Балыг балыгдыр ки, јад суларында
Јашаја билсә дә бөјүјә билмәз.

Улу кечмишимиз... һәм гылынч, һәм гын.
Бизим һәм хејримиз, һәм шәримиздир.
Түрбә гәбирләри әчдадымызын —

Торпаға ишләјән көкләримиздир.
Бу көкүн үстүндә дајанмајан кәс
Јашајар,

бир бој да учала билмәз.
Имкан дәнизиндә үзә билсә дә,
Фәрәһдән бир чимдик пај ала билмәз.
Бир доғма анаја мин өкеј ана
Тај ола биләрми?
Өкеј — көз дағы!
Ким дејир ејнидир, ејни инсана
Вәтән торпағыјла гүрбәт торпағы?
Мин дәфә күчлүдүр өз имканындан
Вәтән торпағынын үстүндә инсан!
Бир Вәтән һәсрәти — бир улу нискил!
Вәтәнсиз јашамағ — јашамағ дејил.

Вәтәндән кәнарда јашајанлара
Мүнәчир демишик... лап доғру, лап дүз!
Вәтәнин ичиндә јашајыб, анчағ
Өзүнү Вәтәнә јад сајанлара,
Өзкә мә'бәдинә баш гојанлара
Нә ад верәк биз?

Адам таныјырам, јухуларында
Үзәр балыг кими јад суларында.
Учар Нју-Јорка, учар Лондона,
Мә'нәви мүнәчир дејәрдим она!

О, елин ичиндә елинә өзкә,
Тарихинә өзкә, дилинә өзкә,
Һавасына өзкә, сујуна өзкә,
Әчдаддан баш алан сојуна өзкә,
Доғма очағына, көзүнә өзкә,
Өзү дә-билмәдән өзүнә өзкә,
өзкәјә доғма,
Вәтәндән савајы һәр шејә доғма.

Гүрбәт чөрәјини јејәр мұһачир
Вәтән һавасыјла јашајар анчаг.
Өлүркән... Дизинә дөјәр мұһачир,
Истәји — Вәтәндән бир овуч торпаг.

Мә'нәви мұһачир Вәтәнә дејил,
Күвәнәр һәмишә анчаг өзүнә.
Вәтән чөрәјини тәпәр көзүнә
Өзкә һавасыјла јашајар мұдам.
О да бир адамдыр, бу да бир адам.
О да мұһачирдир, бу да мұһачир.
Бири торпаг истәр, бири чәваһир,
Бири инсан исә... о бири тачир!

БУ ДҮНЈА БЕЛӘДИР...!

Севсәм өлдүрәрләр, севмәсәм өлләм.
Гарацаоғлан.

Дејирләр зүлмәтдә өз фитрәтиндән
Кими даш-гаш көрдү, кими даш көрдү.
О сирли дијарын бол не'мәтиндән
Кими көтүрмәди, кими көтүрдү.

Көтүрән дүшүндү, алдандым әбәс,
Мәндән чох көтүрдү филан, филанкәс.
— Нијә көтүрмәдим бир овуч да мән,
Дејә фикирләшди, һеч көтүрмәјән.

Дүнјанын әввәли, сону мұәмма.
Чөвһәри мұәмма, дону мұәмма
Дүнјаны анлајан гәмини чәкди,
Анлаја билмәјән дәммини чәкди.

Сонда өмүр јолу кечди ситәмдән,
Бири гәмдән безди, о бири дәмдән.
Елә ки, өмүрләр јетишди сона,
Тәәссүф одуна көзләр бәрәлди.
Бири: «Һајыф» — деди ганмадығына,
Бири ганмағындан чәзанә кәлди.

Ганан килејләнди өз ганмағындан.
Ганмајан сөјләди: «Ганајдым мән дә».
Зүлмәт дијарынын даш-гаш дағындан
Көтүрән дә пешман, көтүрмәјән дә.
Бу дүнја беләдир јаранышындан
Гачан да пешмандыр, гован да пешман.

Севәнләр севкидән нә газандылар?
Севиб алышдылар, јаныб гандылар.
Севән өмрү боју анчаг инләди,
Бу одун ичиндән кечәнләр деди:
Каш әзәлдән севиб севилмәјәјдим,
Онун дадыны да һеч билмәјәјдим.
Севкинин гәминдән, ишкәнчәсиндән,
Зинһар олмајаны көрмәмишәм мән.
Мәчнундан башлајыб Кәрәмә гәдәр
Севәнләр севкидән налә чәкдиләр.
Дастанлар бағланды бу мүшкүл ода,
Буну көрә-көрә чохларыны да
Севки һәсрәтилә мән јанан көрдүм.
Севә биләнләрә ғысганан көрдүм.

Севки ахтардылар,
Севда кәздиләр.
Тапдылар,
Ертәси ондан бездиләр.
Көрдүләр, үрәјә ишләмиш бу од. .
Јананда билдиләр, нә имиш бу од. .

Бу дүзсә, сөjlәсин севкидән безән,
Севән бәхтәвәрдир, jохса севмәjән?
Әлһәзәр етсә дә сөjlәсин кәрәк
Севмәкми jахшыдыр, jохса севмәмәк?
Она да әл ачыр, буна да инсан.
Биз еви көрмүрүк гапы дөjөндә.
Зүлмәт диjарынын бол даш-гашындан
Көтүрән дә пешман, көтүрмәjән дә.
Бу дүнjа беләдир jаранышындан,
Көзәл дә пешмандыр, чиркин дә пешман.

Бу, бир рәваjәтдир: Бәдбәхт бир чаван,
Jедди ил һаванын гураглыгындан
Әкдиjи заj олур, jазыг ач галыр,
Бир тикә чөрәjә о, мөһтач галыр.
Ачлыгын чәбринә дөзәммир даһа,
Ачыр әлләрини бир күн дәрқаһа.
Деjир: — «Чатдыр мәни бирчә арзума,
Сән кәсиб өмрүмдән чала рузума.
Jохдур бир истәjим, башга диләjим,
Бол олсун тәкнәмдә jаван чөрәjим.
Чаванын сәсинә сәс верди аллаһ,
Jүз кисә тахыл да көндәрди аллаһ.
Деди: — Бир шәртим вар: Исрафдан чәкин.
Көндәрдиjим тахыл гуртаран тәкин
Сәнин һәjатын да чатачаг сона.
Дедим таразлансын өмрүн арзуна.
Чаванын көзләри күлдү фәрәһдән.
Деди: — Исраф нәдир, көзү тохам мән.
Дүшүндү, о, күндә бир чөрәк jесә,
Өмрүндән о jана кечәр jүз кисә.
Чаван jеjиб jатды о күндән бәри,
Тавана зилләнди хумар көзләри.
Jатагдан галхмады даһа обашдан,
Әлләри тутмады котандан, хышдан.
Аjда бир кисәни ашырды тәкчә,

Једи бол тахылы чан истәдикчә.
Бир дә аjылды ки, он кисә галмыш,
Тахыл чәһәннәмә, өмрү азалмыш.
Неjләмәк?
Башлады о, гәнаәтә.
Јары ач, јары тох, дүшдү зүлмәтә.
Күнү бир күмбәjлә о, баша вурду,
Арзусу өлүмлә үз-үзә дурду.
Дүшүндү, дәрқаһа әл ачан заман
О, нә истәмишди улу танрыдан?
«Аллаһ, чатдыр мәни бирчә арзума:
Сән кәсиб өмрүмдән чала рузума...»
Аллаһ да өмрүмдән кәсиб, арзуму
Галан өмрүм илә таразлаjыбмыш.
Мәним истәjимин сону бәс буму?
Өмрүмдән, күнүмдән көрән нә галмыш?

Шәрти дүшүнүнчә чан горхусундан
Сонунчу кисәни jемәди оғлан.
Билирди, једисә, өләчәк jәгин,
Бир һәфтә ач галды о, өлмәмәкчин.
Дүшүндү: «Вахт чатыб, өлмәлиjәм мән,
Jемәсәм, ачлыгдан, jесәм дә шәртдән.»
Оjнады чаванын ағлы јериндән.
Јуран белә гуруб... неjләсин бәндә?
Бу дүнjа мүлкүнүн не'мәтләриндән
Көтүрән дә пешман, көтүрмәjән дә.

18-20 август 1986.

* * *

Үмид бајраг кими

өз мәсләкими

Башымдан јухары галдырар мәним.

Гышда чичәкләјән ағач күманлы,

Сисли, думанлы

«Бәлкәм» вар мәним.

Бәлкәдән үстүмдә көлкәм вар мәним.

Бәлкә көзлүјүнү көзүмә тахдым,

Бәлкәдән бојланыб дүнјаја бахдым,

Нә көрдүм?

Бәлкәнин бу тајы учурум,

О тајы арзум.

Јанвар 1985.

ГАНМАГ — ГАНМАМАГ

Бүтүн өмрүм боју арылар кими

Гәзетдән, китабдан мән ширә чәкдим.

Билмәјә чалышдым билмәдијими,

Буну билмәдим ки, мән билмәсәјдим,

Нәји удузачаг, итирәчәјдим?

Газаңчым нә олду,

Итирдијим нә?

Газанчым дәјәрми итирдијимә?

Ганмазын гандығы бир шеј вар анчаг:

Өзүнү һәр јердә дүз, доғру сајмаг!

О, елә билир ки, сәһв едә билмәз,

Бир мүшкүл өнүндә ағлы јенилмәз.

Онун бир ишиндә олмаз бир хәта,

Ондан ағыллысы јох бу дүнјада.

Гандынса... шүбһәләр вә тәрәддүдләр

Өмрүнүн пејкинә дөнәчәк сәнин.

Гандынса... гәлбиндә дил ачан кәдәр

Әзмини, ешгини јенәчәк сәнин.

Гананлар удузур батыб дәриндә,

Гананлар удузур шүбһәләриндә —

Бағрына чәкилән ганма дағындан.

Ганмазлар газаныр ганмадығындан.

Гандыгча... өзүмлә дурдум үз-үзә

О да мән,

Бу да мән.

Кимә һагг верим?

Мө'чүзә ичиндә башга мө'чүзә.

Нә һаким бәллидир, нә дә мүттәһим.

Каш ганмајајдым.

Өзүмлә үз-үзә дајанмајајдым.

Феврал 1985.

ЈУНУС ИМРӘЈӘ

— Бир јердә өлүб, бәс, нијә мин јердә доғулду

— Ешгиндә јаныркән јенидән бир дә

доғулду.

Ше'риндәки һикмәтли сәтирләрдә доғулду.

— Бир јердә өлүб, бәс, нијә мин јердә мәзары

— Һәр күн газылыр чүнки көнүлләрдә

мәзары.

Отларда, чичәкләрдә вә күлләрдә мәзары.

— Әфсанәми, керчәкми? Бу инсан, нечә инсан

— Варлыг сәсидир, гопмуш о, түркүн

гопузундан.

Октябр 1985.

* * *

Алма дүшдү аҭачдан, ону кал икэн салан
Көрөн кимин элијди?
Нә күләкди күнаһкар, нә фәләкди күнаһкар,
О, бурда дүшмәлијди.
Будагда бир ан артыг көрөн онун галмаға
Фәрасәти вардымы?
Чазибә ганунундан алма хәбәрдардымы?

Хәбәрдар дејилдисә, будағындан кал икэн
Алма дүшдү бәс нәдән?
Бир вахт елә билирдим, фырланмырды
бу дүнја,
Мән дүнјаја кәлмәдән...

Мај 1985.

ӨЛҮМ

Жаранышдан билирик, өмрә нәһајәтди өлүм,
Заманын һөкмү будур: һәр кәсә гисмәтди
өлүм.

Һәлә дәрк етмәмишик, амма өлүмдән о тајы,
Бизим идракымыза көр нечә сәрһәдди өлүм.

Нә имиш һикмәти дүнјамызы тәрк ејләмәјин?
Улулар сөјләди: торпаг илә вәһдәтди өлүм.

Нә олармыш көрәсэн, сахлаја билсәк заманы?
Ким билир, бәлкә дә инсана бир һөрмәтди
өлүм.

Өләнин гәбринә ган-јаш ахыдыб ағлашырыг,
Нә биләк, бәлкә шәрәф, бәлкә фәзиләтди
өлүм.

Бәшәр өлмәзсә, бу дүнја тәзәләнмәз, гочалар,
Бүтүн инсанлыг үчүн бир әбәдијјәтди өлүм.

1 сентјабр 1985.

* * *

— Инсанларын фикрини
охусајдым үзүндән.
— Һәјат өз мә'насыны
итирәрди о күндән.
— Һәјатын мә'насы јох,
мәнә өзү кәрәкдир,
— Һәр шејин мә'насы да
онун өзү демәкдир.

1985.

ӨЗҮНҮ ДИНЛӘ

Динлә бу дүнјаны өз үрәјинлә,
Сәнәт аләминдә өзүнү динлә.
Өзкәни динләсән көкдән дүшәрсән,
Сән өзүн өзүнә өзкәләшәрсән.
«Өзүмү кәнардан сејр едим» — дејә

Нә олар, һәрдәнбир чәкил тәклијә.
Үзбәүз, тәкбәтәк гал үрәјинлә,
Сән ону динлә!
Тәк ону динлә!

1985.

А. ТУКАЈА

Дүнјаны ишыглатмаг үчүн гәлбини јахдын,
Шимшәк кими чахдын.
Гәлбин аловундан ахан амал ишығында
Сән әсринә бахдын.
Чәкдин мин өмүрлүк јүкү сән азча өмүрдә
«Халгым» — дејә халг өмрүнә улдуз кими
ахдын.

Вахтында доғулдун...

Нијә кетдин белә еркән?
Халгын бөјүк өвлады бу дүнјаја кәлиркән
Халгын өзү оғлујла бәрабәр јенә тәкрар
Дүнјаја кәләрмиш.

Халгын киф атан фикрини гејрәтли бир өвлад
Фикријлә вә ешгијлә, инандым, тәзәләрмиш.

1985.

* * *

Јох, дүнја көзәлдир, јашамаг ширин.
Көрмәк истәмирәм әјри-үјрүнү.
Сәни дилләндирән ејбәчәрлијин
Илкини көрүрсән, сөјлә, бәс сону?
Ишыға тәрәфдир дүнјанын јөнү.

Доғруму сөјләдим? Диләкләрим
Ачдым үрәјимдә мән, чичәк-чичәк.
Дүнјаны көрмүрсән олдуғу кими,
Көрүрсән, еј көнүл, истәдијин тәк.

Нојабр 1985.

* * *

Һәјатдан кетсәм дә, хатиратдајам.
Арзума һәмишә чатһачатдајам.
Үстүмә нә гәдәр торпаг атылса,
Ишығам, јенә дә мән үст гатдајам.

19 јанвар 1986.

* * *

Кор кора кор десә — бу, кечиб кедәр,
Көзлүјә кор дејән кор, даһа дәншәт!
Көзүндә дағ бојда тири көрмәјән,
Өзкәнин көзүндә гыл сечәр әлбәт.

Надан өз сөзүнү јеритмәк истәр,
Өзүнү дәрк етмәз,
һамыны данлар,
Аләми чиркаба гәрг етмәк истәр,
Чиркабын ичиндә шыллаг атанлар...

24 ијун 1974.

* * *

Јухумдакы рө'јаларым, хулјаларым,
Инанмышам јалныз сизэ.
Бир өмүрдэ чатмадығым
элчатмаза,

үнјетмэзэ
Ан өмрүндэ јетэр олдум.
Һәјатымда итә-итә
Рө'јаларда битәр олдум.
Еј јухумдан оғурланан
Өмрүн-күнүн гәлпәләри,
Еј саһилдә динчлик тапан
Бир фыртына ләпәләри,
Вурушларын нә фәјдасы?
Сүкут, сүкут!..
Әтәјиндән тутуб чәкән
Ғәјғылары унут, унут!
Јухуја кет, нағыла кир
Һеч сорушма дүнја нәдир?

1985.

ОН ЈЕДДИ ДЕКАБР

Достум Ш. Һүсејнова

Он једди декабр... Сәнин ад күнүн,
Һәрәнин бәхтинә бир улдуз дүшүр.
Һәм дә тапмачадыр јолу һәр өмрүн,
Сөнмүш бир очаға бирдән көз дүшүр.

Сабаһы бу күндән көрмәк чох чәтин,
Јатыр күл алтында бир од күлчәси.
Биринчи пилләни атан нә билсин
Икинчи пилләнин нәдир мүждәси.

Биринчи пилләдә көрмүшдүнмү сән
Бу күн јетишдијин мәнзили, гардаш?
Кәл, кәл, алгышлајағ биз әввәлчәдән
Үзүмүзә кәлән һәр или, гардаш.
Илләр јахшы кәлир бири-бириндән
Күлләр чөзәләнир од һәнириндән.

Биз хардан биләјдик ијирми јашында
Өмрүн һәлә алтмыш дүшәркәси вар.
Инди дә нә биләк елчи дашында
Отуран елчинин нә мүждәси вар.

Кәһ олур, һәсрәтлә умдуғумүзун
Көрүрүк һәјатда тәрсини, гардаш,
Кәһ да көзүмүзә әләнән тозун
Заман өзү верир дәрсини, гардаш.

Бә'зән јолда галыр көзләдијимиз,
Көзләнмәјән јердән бә'зән көз чыхыр.
Бә'зән газананда удузуруг биз,
Бә'зән шәримиздән хејримиз чыхыр.

Лал ахан чајларын алтында јердән
Ғәјнајан сулары көрмүрүк, фәгәт.
Ғырыр голундакы зәнчири бирдән
Јатмыш билдијимиз бир көлә милләт.

Вахтын ахарында сулар дурулур.
Керчәк күл ачанда солур ријалар.
Бир анын ичиндә учуб мәһв олур,
Јүз иллик, мин иллик империјалар.

Бу күн дағлардакы думанын, чәнин,
Сабаһ күл ачмасы бир һимә бәнддир.
Бу күн тәшәххүслә «мән, мән» дејәнин
Сабаһкы тәлеји кимә бәллидир?

Биринчи пилләдә көрмүшдүнмү сән
Бу күн җетишдиҗин пилләни, гардаш?
Тәбрик еләҗирәм елә индидән
Сабахкы күн илә мән сәни, гардаш!

17 декабр 1986.

ҲАНСЫ МЕДАЛ ДУШҮР?

Дәниздә, һавада мин җарыш кедир,
Дәринә, зирвәҗә ахтарыш кедир.
Дағын зирвәсинә јол ачан кәсә,
Узаг мәсафәҗә тез гачан кәсә,
Буз үстдә сүзәнә,
Ипдә кәзәнә,
Дәриндә үзәнә медал пајланыр.
Бу ону һаглајыр,
О буну даныр.

Биринин гәсдини позур, рәдд едир
Башга бирисинин күчү, гүввәти.
Биринин фәрәһли гәләбәсидир
Биринин кәдәрли мәғлубијјәти.
Һамы башгасыны өтмәк истәјир,
Һамы «мәнәм» — дејир, һамы «мән» — дејир.
Билмирик, башгасы нә дејир бизә...
Тәк өз арзумуза, өз һиссимизә
Биз бојун әјирик, бә'зән гул тәки...
Амма дүшүнмүрүк,

өз ичиндәки
«Мәнәмлик» һиссини өлдүрән кәсә,
Һәр кәсин јерини дүз көрән кәсә,
Өзкәни өзүнә көрк едәнләрә,
Өзкәнин һаггыны дәрк едәнләрә

Һансы медал дүшүр, һансы хал дүшүр?
Бурда да араја гијлү-гал дүшүр.

Јанвар 1984.

* * *

Көнүл: лағым-лағым, јол: дағым-дағым,
Бу јоллар дағытды хош хәјаллары.
Көчдү үрәјимә ениб галхдығым
Енишли-јохушлу өмүр јоллары.

Ғәјәсиз, мәгсәдсиз өмүр сүрмәдим,
Вердим әзаблара мән өз гәлбими.
Дәрәдә, тәпәдә долај көрмәдим
Мәним ичимдәки долајлар кими...

1985.

СЕВИНЧИН ЗИРВӘСИ, ДӘРДИН ЗИРВӘСИ

Көһнә достум М Садыг мугаллимә.

Ғарышыб дүнјанын јахшы-јаманы,
Әзабы, ләззәти, севинчи, гәми.
Көрүндүјү кими көрдүм дүнјаны,
Чох вахт көрәммәдим олдуғу кими.

Кәлдим дүнја илә чох вахт дөш-дөшә,
Бә'зән ала билдим өз истәјими.
Һәјат гуртарарды,

әкәр һәмишә
Дүнја көрүнсәјди олдуғу кими.

Дүнја чалын-чарпаз даглајан кәси
Өзкәсинә севинч пәјлајан көрдүм.
Эн бөјүк севинчдә аглајан кәси
Дәддә гол көтүрүб ојнајан көрдүм.

Арзу тәнлијиндә, һисс тәнлијиндә,
Тутур ағ гараны,
Бәм сәс зил сәси.
Бирләшир дүјгунун дәринлијиндә
Севинчин зирвәси, дәрдин зирвәси.
Еј көнүл, дүнјадан нә күс, нә инчи,
Севинчдә гәми көр, гәмдә севинчи.

5 март 1986.

* * *

Булуд әлләрини ачыр чөлләрә
Дүшәндә чискинә, борана дағлар.
Өпүр гајалары, өпүр дашлары
Бала севкисилә о ана дағлар.
Нә јаман гышгырыр сулар дәрәдә,
Сәфәрә чыхыбдыр арана дағлар.

1986.

* * *

Нечә сөз данышдын сән бирчә күндә.
Јүз сифәт кизләнир бирчә үзүндә.
Боша долу дедин, сола сағ дедин,
Гатыға каһ гара, каһ да ағ дедин.

Өзүн башдан-баша олдун билмәчә,
Бу хисләт һагданмы сәнә верилди?
Анлаја билмирәм; јүз сифәт нечә
Сәнин бир үзүнә сығыша билди?

Сентјабр 1985.

* * *

Бир рәссам ахтарырам;
Гәлбимдән кечәнләрин
Чәкә хәритәсини.
Бир чәллад ахтарырам;
Истәјимин, арзумун
Боға үсјан сәсини.

1986.

* * *

Бу мө'чүзә дүнјанын
Јери гандыр,
Көјү ган.
Һагг-әдаләт адындан
Бағыран чәлладларын
Сәси гандыр,
күјү ган.
Бу, әзәлдән беләдир:
Мин илләрдир һеј ахыр
Габилин төкдүјү ган.

1986

МЭН МЭНЭМ

Дунянын гарышыг мэнзэрэсиндэ

Үрэк: «Дөзмэ» — дејир,

Сэбр: «Дөз» — дејир.

Әслиндэ һәр бири өз чэбһәсиндэ

Тамам доғру дејир, тамам дүз дејир.

Нә илә битәчәк бу чәнкин сону?

Үрәјим гәләбә чалса, мән мәнәм.

Мәним чәсарәтим јениб горхуну,

Сэбримин дашыны дәлсә, мән мәнәм.

ГЕЈРӘТМИ, АҒЫЛМЫ?

(Чәнублу гардашымын дилиндән)

Һаны дәлиләрин, а нәнәм Никар,

Намәрдләр доғулду бу зәманәдә.

Дәдәси кор олан гоч короғлулар

Өзләри кор олду бу зәманәдә.

Алы дәдәмизин көзү кор олду,

Чағдаш дәдәләрин өзү кор олду.

Төрәди Короғлу дәлиләриндән

Савадлы, биликли «ағыллылар» һеј.

Бу ағыл һүнәрә дејил, бәс нәдән

Көлә еһтијата сәчдә гылар һеј?

Вахтын һавасына баш әјән ағыл

Һава бүросудур, о, ағыл дејил.

Сабаһы бу күндән бәлләјән ағыл

Биликдир, арзуја, ешгә јол дејил.

Онлара өзкәси һамыдан јахын,

Онларын өзләри өзүнә өзкә.

Бәли, һәр шеји вар «ағыллыларын»,

Мәрдликдән савајы, гејрәтдән өзкә.

Елә һеј дејирсән: — «Фәрасәтимиз

Чатышмыр, ағыллы олмалыјыг биз».

Сән ағыл дејәндә нәји дејирсән?

Мәни әјән ағылы истәмирәм мән.

Һәмишә данышдыг јерли-јатаглы,

Нијә азалмады бир дәрја дәрдим?

Бизи еһтијата чағыран ағыл

Бир чимдик гејрәтә дәјишдирәрдим.

Гејрәт азадлыгдыр, бу амал үчүн

Гејрәт аддымлајыр Јер күрәсини.

Гејрәтдир дәјишиб јарадан бу күн

Дунянын сијаси хәритәсини.

Гој ағыл, гејрәтин кетсин далынча,

Гој једәк олмасын ағыла гејрәт.

Ағымыз гејрәтдән кери галынча

Дөнүр әфсанәјә, нағыла гејрәт.

Ел дејиб: «Ағыллы фикирләшинчә,

Дәли вуруб кечди чајы бир анда.»

Де көрәк, нејләди ағыллы һәмзә

Дәлиләр «һуј» — дејиб чәбһә јаранда?

Дәлилик истәрәм, ағыллы башдан,

Гар јағар, сојугдур онун тәдбири.

Дәлибаш атәшдир, о кечәр дашдан,

Шумлар даш дөзүмү, әридәр сэбри.

«Ағыл», «ағыл» — дејән бош нағылларын
Далында һәмишә горху кизләнәр.
Дүнјада ачылан бүтүн јолларын
Әввәли гејрәтдир, ахыры эфәр.
Бизә гејрәт кәрәк, бизә од кәрәк,
Өлүмә кетмәјә исте'дад кәрәк.

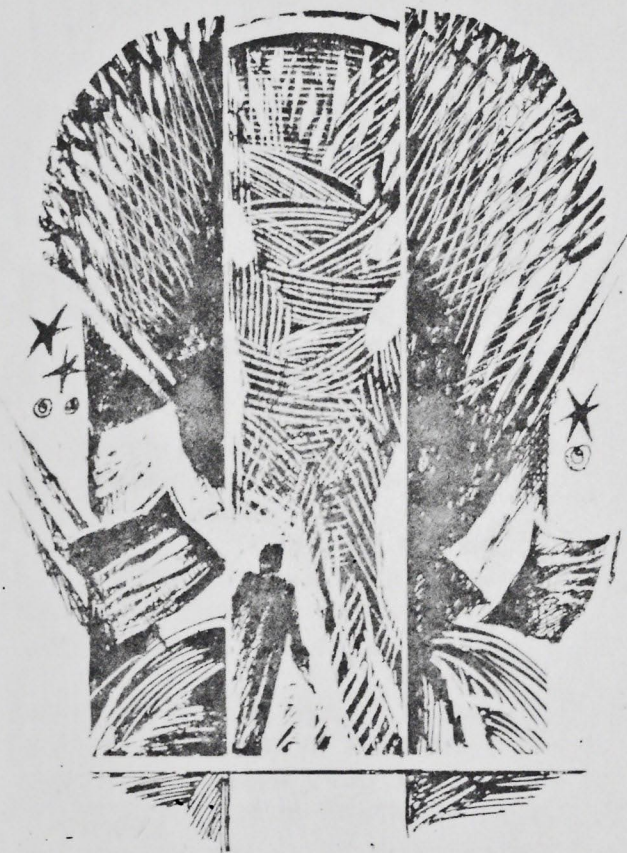
20 сентјабр 1985.

ЈАРАМАЗ

Өзүнү дүнјаја борч сајанларын
Бөјүк үрәјинә архаланмышам.
Јалныз өз ишинә јарыјанларын
Бирчә дәмғасы вар: Јарамаз адам!

1977.

Моздок јарам

ТЭЗЭДЭН JA P A T

Сәнин сәчдәндәдир дил дә, көнүл дә,
Мәни сән јаратдын синә дағындан.
Јохса хәбәрсиздир бу отуз илдә
Јарадан өзүнүн јаратдығындан?

Хэбэрин јох имиш өз эмелиндэн,
Мэн сәнин одуна јаныб бишмишәм.
Сәнә чатмаг үчүн учалдыгча мэн
Дөнүб көзләриндә адиләшмишәм

Сән мәни јенидән јаратмамышкән
Гејри-ади идим көзләриндә мән.
Елә ки, јаратдын,

бөјүдү гәсдин,
Сән разы галмадын јаратдығындан.
Чатдығын зирвәни зирвә билмәдин,
Даһа үчалыға чан атдығындан.

Бәли, јараданын будур хисләти;
Даим инкар едир о, әталәти.
Јарадан зирвәдән учар зирвәјә,
Чатдығы зирвәдән бојланыр көјә.

Экэр көрүнсәјди учушун сону,
Хәјалын замандан кери галарды.
Халиг танысәјды өз мәхлугуну,
О, халиг олмазды, мәхлуг оларды.

Дурдугум зирвәни зирвә санмадын,
Сән мәним көлкәмдә далдаланмадың.
Бу күн ади көрүб јенә сән мәни,
Јени зирвәләрә сәсләрсән мәни.

Хәбәрин јох иҗиш өз әмәлиндән,
Мән сәнин одуна јаныб бишмишәм.
Сәнә чатмаг үчүн учалдыгча мән
Тәзәдән көзүндә адиләшмишәм.

Даим ирәлијә! Беләдир һәјат;
Севкилим, сән мәни тәзәдән јарат!

Август 1986.

САКИТ КӨЛӘ ДАШ АТДЫМ

Еј көнлүмүн өз сәси.
Гәдәримин мәддәси,
Мән санардым өзүмү дүнјанын мүгәддәси —
Сәнә раст кәлмәсәјдим.
Сәнин дүјғуларынын о түл ганадларында
Учуб јүксәлмәсәјдим...
Әзаб одундан кечән уца дүјғуларындан
Һәмишә дәрс көтүрдүм.
Тәмизлик ајнасында мән өз ләкәми көрдүм.
Мән јахшыча таныдым досту да, дүшмәни дә.
Сән өз тәмизлијинлә тәмизләдин мәни дә.

Јухусунда күл дәрән јухулу дүјғуларын,
Һәлә әл тохунмамыш о улу дүјғуларын
Ширин хәјалларынын ширин лајлаларында.
Мышыл-мышыл јатырды,
Бирдән тохундум она.

Ајылтдым јухусундан,
Ајылтдым өзүм үчүн.
Ахы, онсуз да бир күн
Сән өз јухуларындан галхыб ојанмалыјдын,
Киминсә севдасына алышыб јанмалыјдын.

Сакит көлә даш атдым.
Сән диксиндин...
Ојанды јухулу дүјғуларын.
Сәни мәндә јашатдым.
Елә ки, бу севданын архасынча сән учдун,
Тез-тез вахты сорушдун.
Күндә тәгвимә бахдын.
Бирчә күнүн ешгинә
Алты күнү дарыхдын.
Саатлары, күнләри арзу дәјирманында
Сән үјүтмәк истәдин,
Вахты өтмәк истәдин.
Хошбәхтәм ки, үрәјин
Чылғын дүјғуларыјла
Јашадырам сәни мән.

Башгасыны јашатмаг —
Даһа көзәл олурмуш јашамағын өзүндән.

1959.

ГИТ'ӘЛӘР

Торпаг һәмишә көјләрә мөһтач вә тәшнәдир.
Көјләрдә көрдүјүм бу фәсад, һансы фитнәдир
Сән, сән јаратмысан јенидән ешгидән мәни,
Билмәм, өзүн јаратдығыны севмәмәк нәдир?

Сәндән узаглашынча өзүмдән дә кендәјәм,
Һеч билмирәм, кимәм, нәчијәм, һардајам,
нәјәм?

Гуллугдан азад олдуса гул шад олар, фәгәт
Мән азад олмушам, нијә бәс гәм ичиндәјәм?

Көјләр долур булудла, бошалмагчын һәр
заман.

Шимшәк чахыр, сәмада од олмагчын һәр
заман.

Ешгиндә сағ галанлар өлүр, өлмәдән габаг;
Ешгимдә өлмүшәм, дири галмагчүн һәр заман

Сордун:—Нијә сусдун? Нијә фәрјадын
учалмаз?

Јарпаглары төкмүшсә, будагларда сәс олмаз.
Үстүн кәлиб инкар еләди наләми ешгим,
Тонгал ки, алов тутду, онун түстүсү галмаз.

1982.

БУ КӨНЛҮМ

Мин гибләјә баш гојдум, о вахт шәнди бу
көнлүм,

Бир гибләдә гәм тәхтинә милләнди бу көнлүм.

Гибләм дә сән олдун, сәни мән тапмадым
әввәл,

Минбир будағын үстдә вејилләнди бу көнлүм

Мәчрасыны һәр күн дәјишән сел иди бир вахт
Көнлүмдә бу күн көр нечә көлләнди бу
көнлүм!

Јүз-јүз гапы дөјдүм, мәни һеч кәс танымазды,
Бир үнвана гондум, нечә бәлләнди бу көнлүм.

Әввәл чаныма ган дағыдан ади үрәкди,
Валлаһ, сәни севмәклә көнүлләнди бу көнлүм

Октјабр 1985.

* * *

Сәнә чатмаг үчүн галхдым көјләрә,
Һөјат чәкди мәним этәкләримдән.
Көјүн бу гатындан бахырам јерә,
Бөјүјән сәнсәнсә, хырдаланан мән.

Сәнә чан атдыгча

учалыб санки

Көјүн о тајына ганадланырсан.
Сән көјүн елә бир гатындасан ки,
Сәнә чата билмәз әлим һеч заман.

Сәсләниб көнлүмдә сән бир нәғмәтәк
Гору бу шәрәфи, бу тәмизлији.

Чан атмаг,

учалмаг,

чата билмәмәк!

Будур севкимизин өлмәмәзлији.

1983.

Көлкәм кими изләјир фикрим, хәјалым сәни,
Дүшүб сәнин далынча көлкәм удуб көлкәни.
Јашаја биләрмисән өз арзун, хәјалынча!
Көзәтчи көндәрмишәм хәјалымы далынча.

1984.

БӘҢАНӘ — КЕРЧӘК

— Башланан һәр шејин — дедин, — сону вар
Чүнки өз гәсдинә күвәндин бу күн.
Дејирләр, ајынын мин ојуну вар
Ағзы суландыран бир армуд үчүн.

Сәнин дә әлиндә мин бәһанә вар,
Гәлбиндә көјәрән бир нијјәт үчүн.
Мәним бостаныма атылан дашлар
Һәдәфдир севкинә нәһәјәт үчүн.

Вурмаг истәјәнә, вурушмаг үчүн
Ән ади сөз белә тәкан олармыш.
Һәр һансы нијјәтә говушмаг үчүн
Бәһанә тапмаға ахы нә вармыш!

Елә ки. күсүрсән, беләди гајда:
Тез һагг да тапырсан өз нифрәтинә.
Амма бах, беләчә барышмаға да
Истәсән бәһанә тапарсан јенә.

Әкәр истәмәсән, кәрилән тели,
Һеч «уф» да демәдән дартыб гырарсан.
Бу да бәс дејилмиш, һәлә үстәлик
Сән өзүнә һагг да газандырарсан.

Онда сән өзүнлә дајан тәкбәтәк,
Динлә көр, динлә көр, нә дејир үрәк.
Бәһанә кәтирмә! Сәбәбдән даныш,
Бәһанә һеч заман сәбәб олмамыш.
Бүнөврә гопмаса бина учулмаз.
Јаланла керчәјин чарпышмасында
Бәһанә мәнтиги дәставуз олмаз.

Нәјинә кәрәкмиш бу бәһанәләр?
Ону да билирәм, ушағам мәкәр?
Әсил мәрәмыны билирсән сән дә,
Бәһанә башланар севки битәндә.

Севкин јашајанда мән бир тәпәјдим,
Сән мәни ән уча бир дағ көрәрдин.
Севкин өлмәсәјди бу күн, еј һаким,
Мәним гарамы да сән ағ көрәрдин.

Бәһанә нә имиш? Әлиндә тохмаг!
Күнаһы өзкәнин бојнуна јыхмаг!
Бәһанә сујунда чимдирмә мәни.
Мән сирдаш олмушам отуз ил гәмлә.
Көнлүндә инчәлән севки телини
Гырмаг истәјирсән мәним әлимлә.

Бунунчүн бәһанә кәрәкмиш сәнә.
Кизли нијјәтини ачыг десәнә!
Бә'зән чәрхи-фәләк тәрс доланса да,
Һәгигәт тәрәфә үз дөнүр јенә.
Керчәјин үзүнү киршанласан да,
Хорузун гујруғу көрүнүр јенә.
Мәһәббәт ағачы гуруса көкдән,
Јарпаглар солачаг, јүз јағыш јаға.
Еһтијач вармыдыр үрәк бош икән
Севки һавасына әл-гол атмаға?
Севкин көкү јанан бир кола бәнзәр,
Бәһанән атдығын әл-гола бәнзәр.

Бәһанә көлкәси дүшмәз күн үстә,
Нә көйдә, нә јердә јел олуб әсмәз.
Севки көкү варса, о көкүн үстә
Бәһанә керчәјин башыны кәсмәз.

Сән өз нијјәтиндән, сәбәбдән даныш,
Бәһанә һеч заман керчәк олмамыш!

4-5 сентјабр 1985.

* * *

Һәсрәтин һөкм етди өзүндән әввәл,
Һәсрәтин селиндә ахдым, дурулдум.
Сәнин һәсрәтиндә

мән сәндән әввәл

Өзүмү, сөзүмү дәрк едән олдум.

Каһ вахты һагладым,
Каһ кери галдым.
Өмрүн јолларында чан, һачаланды.
Рәнки рәнкә гатыб тәзә рәнк алдым,
Һәсрәтин рәнкинә чалар чаланды.

Рәнкләр өз илкиндән ајрылды, дөндү
Шүбһә инам олду,
һәгигәт күман.
Һәсрәтин дады да лөјүн-лөјүндү,
Инди ширинләшиб ачылығындан.

Һәсрәтин мин рәнки, мин үзү вармыш
Ағры-ачысынын әвәзи вармыш.
Ше'рә чеврилир дәрдли күнләрим,
Мәним һәсрәтимин әвәзи — ше'рим!

Гәләмим данышыр мәним јеримә
Јандырыб јахдыгча мәни һәсрәтим.
Һәсрәтдән бојланыр ше'рләримә
Мәним мәһәббәтим, ешгим, фитрәтим.
Һәсрәт — дәрдин дили, идракын көзү,
Һәсрәт — севкинин дә қамал јашыјмыш.
Үрәјин ачары,
Диләјин сөзү,
Һәсрәт — фитрәтимин мәһәк дашыјмыш.

Тохунуб һәсрәтин мәһәк дашына,
Фитрәтим учалтды мәним адымы.
Һәсрәтим — фитрәтим!
Дурду јан-јана
Һәсрәтә борчлујам истә'дадымы.

Ијул 1986.

БИР КҮН

Сәнә говушмагчүн дәгигәләри
Сајыркән, бир күн дә кечикдим јенә.
Бир күнүн бир илдир мәндән өтәри,
Көнлүмдә нискилдән ев тикдим јенә.

Бир күнүн нискили — мәним көз јашым,
Јатмаг истәдим ки, тез олсун ахшам.
Нискил јол јолдашым, өмүр јолдашым,
Елә бил нискиллә адахланмышам.

Вахты, вахтсызлыға јозду нискилим,
Күнү дөрд фәсилә дүздү нискилим.
Һәсрәт одундакы гүдрәтә бир бах,
Заман өлчүсүнү позду нискилим

Көнлүмү асмышам бу бирчө күндөн,
Истэк гөнчө-гөнчө, сөз varaг-varaг.
Нэ чыхар хэстэнин тэлэсмэсіндэн,
Армуд өз вахтында јетишэр анчаг.

Вахтын ахарындан баш ачмадым мэн.
Гэлбин тэлэсмэси һэдэрмиш, демэ.
Бэ'зэн сүр'этлэнэн, бэ'зэн лэнкијэн
Вахтын ахары да гэдэрмиш демэ.

1986.

ОВГАТЫМЫН ИГЛИМИ

Күн кими каһ чыхыб, каһ батанымсан,
Мэним мүһитими јараданымсан.
Күн кими чыхдынса, дөнэрэм күнэ,
Батдынса, батарам зүлмэт көлүнэ.
Сэн варсан, дүнјамда һэр шеј вар мэним.
Јохлуғун дүнјамы бошалдар мэним.
Сэн варсан, бахарам досттэк дүшмәнэ,
Сэнин рэгибин дә эзиздир мәнэ.
Сэн варсан,

дүнја вар,
орда варам мэн.

Сэн јохсан, варлыгла барышмарам мэн.
Варсанса, дашлар да ачар күл-чичэк,
Јохсанса,

чичэк дә даша дөнэчэк.

Сэн варсан, өзүмэ мө'чүзэјэм мэн,
Сэн јохсан, өзүмлэ үзбәүзэм мэн.
Гэлбиндэн асмышам мэн өз гэлбими,
Сэн көзә көрүнмәз бир этир кими

Рухума, көнлүмә сәпәләнәнсэн,
Мэним овгатымын иглими сәнсэн.

14 август 1986.

ГИСАС

Өзүм бир диндәјәмсә, һиссим өзкә диндәдир.
Ағлым да, мәнтигим дә сәсин килидиндәдир.
Бу килидә дүшәчэк ачары һардан алым?
Еј һәм нәш'әм, севинчим, еј һәм дәрдим,
мәлалым.

Белә имиш һеч демә кор талејим мэним дә.
Этрафыма бахырам, достум да, дүшмәним дә
Бир дамла севинчини дәрјаја дөндәрәркән
Сән дәрја севинчими дамлаја дөндәрмисән.
Сән тәпәдән-дырнаға күнаһмысан, шәрмисән?

Севинч? О нә демәкдир?
Гэлбин ағрыларыјла көзү нештәрләнибсә,
Де, о кимә кәрәкдир?
Сэнинлә бағланмајан, мәнә сәндән кәлмәјән
Севинчи нејнирәм мән?

Һөкмүн мөһүр басыбдыр бүтүн әмәлләримә:
Мөһүр гапылар ачыр инди мэним јеримә
Мәни һара апарыр бу гәдәрин ојуну?
Ағлым сэнин һөкмүнә әјмәсә дә бојнуну
Һиссим чошур, дағыдыр бәрәсини, бәндини.
Нејним, сэнин әлиндән
Мән гопара билмирәм чанымын кәмәндини.

Чаным эсарэтиндэ, өзүм јол ајрычында:
Говрулурам, јанырам өз одумун сачында.
Һәр кәсә инанмадым, тәкчә сәнә инандым,
Мән сәни өз өмрүмә саат әгрәби сандым.

Сәнсә...

Сәнин бејнини оғрадылар, једиләр.
Сәнсә буну ганмадын.
Сән һамыја инандын, тәк мәнә инанмадын.

Дағытдылар гәлбини, дағытдылар бағрыны.
Һәлә јаран истидир, сән билмирсән ағрыны.
Гәзәбинин одундан гәлбим сојугдур һәлә,
Сән нә итирдијиндән хәбәрин јохдур һәлә.

Сән ки, мәним одума алышмадын, нә олар
Әминәм ки, күн кәләр, алышарсан түстүнә.
Амма бирчә ричам вар:
Дизләринә дөјәндә кәлмә гәбрим үстүнә.

Гисаса бах!

Нејләјим,
Мән инанан, сән аси!
Һеч рәва биләрәмми сәнә башга гисасы?

Амма севән гәлб үчүн бундан бөјүк чәза јох
Ағлы ојаглар үчүн гәдәр варса, гәза јох.
Инансајдым севкинә,
Валлаһ, рәва билмәздим һеч буну да мән сәнә.

16 декабр 1984.

ЗӘРУРӘТ

Баш-баша дајаныб гара сач, ағ сач.
Бу она мөһтачдыр, о буна мөһтач.
Истәк бир олса да, бир ола билмир —
Үрәјин вурғусу...

анлајырам мән.
Сачымын күмүшү гарада билмир
Бу гара сачларын көлкәлијиндән.

Дајаныб үз-үзә индим, дүнәним.
Дедим; о да јетим, бу да јетиммиш.
Демә, гара сачлы бу афәт, мәним
Гәдәрдән адлајан зәрурәтиммиш...

20 нојабр 1984.

* * *

Ешгиндә итмишәм мән илим-илим,
Елә санырам ки, кәнчлик чағымдыр.
Һәсрәтлә бахмағым сәнә, севкилим,
Һәсрәтә һәсрәтлә бојланмағымдыр.

Һәсрәт јолларынын јолчусујам мән,
Сәнә һәсрәтимдә тапмышам сәни.
Кечәдә күндүзәм, јасда тојам мән,
Баш-ајаг көрүрәм, одур, дүнјаны.

Ашдыг һүдудлары һәр көрүшдә биз,
Һардандыр бу арзу, нәдәндир бу од?
Бизим тәләтүмлү һиссләримиз
Һүдудсуз аләмдә танымыр һүдуд.

Дујгу хардан билә нәдир һүдуд, сон,
Нәдир фикримдәки бу горху, тәшвиш?
Мәним јухуларым дәли руһумун
Көјдән јерә енмиш көлкәләријмиш.

Јухуда дүшмәни дост санырам мән,
Ајылыб өзүмдән утанырам мән.
Өзүмү өзүмдән алыб мәнәббәт
Һәсрәт вүсал олуб, вүсалса һәсрәт!

1986.

ГЫНАГ

Севкимә, һиссимә додаг бүзәним,
Мәнәббәт ән ширин нәғмәмдир мәним,
Севинч ахтарырсан сән бу һәјатда,
Мәнәсә чох көрмә сечдијим гәми.
Сәнин гынағынын ајағы алтда
Гурбан кәсмәлијәм мән өз нәғмәми?
Сән мәни гынадын...

Сән ки, дојунча
Бу хәсис дүнјадан нә'шә дадмысан.
Севки нәғмәсини өмрүн бојунча
Сән нә ешитмисән, нә јаратмысан.

Одур ки, һеч сәни гынамырам мән.
Дәрд дејил, гынаса бир надан мәни.
Сән хардан биләсән, нәдән биләсән,
Севки нәғмәсидир јарадан мәни.

10 апрел 1985. Москва

КИМДӘН ӨЈРӘНИМ?

Әзабым, зилләтим артыр илбәил,
Бу агры-ачыдан безмирәм јенә.
Мәним мәнәббәтим мәнәббәт дејил,
Талејин вердији чәзадыр мәнә.

Фыртына јатдымы, сән бирчә анда
Мәнимчүн зүлмәтдән чыхан дан олдун.
Күсүшүб һәр дәфә биз барышанда
Өмрүмә тәзәдән гајыдан олдун.

Битмәди,
Чох јерә әкдик бәлкәни.
Инди ејниләшиб гара да, ағ да,
Көр нечә мүшкүлә дүшмүшәм,
сәни
Унутмаг да чәтин, унутмамаг да.

Сәбәбсиз дејилмиш бу фыртыналар.
Јохса гәлбин оду сөнүр кизличә?
Севәндә севмишик, биз ачыг-ашкар,
Севкин нифрәтәми дөнүр кизличә?
Мән сәнин гәлбини севки јашымда
Көрә билмәмишәм...

Бәс өзүн нечә?

Нә ағлыны динлә, нә мәни динлә,
Тәкбәтәк, үзбәүз дур үрәјинлә:
... көр нә дејир о?
нә истәјир о?

Мәним бачардығым бир шеј вар анчаг:
Севмәк!
Бу севкидән дүнјаја бахмаг!

Севки мајасындан бој атмышам мән.
Севмәји өjrәндим мәнәббәтимдән.
Јох икән көнлүмдә нифрәт гәјнағы,
Бәс кимдән өjrәндим мән унутмағы?

Феврал 1985.

Точкалар

ДЕЖИЛМИ?

Өмүр башдан-баша, бешикдөн-гэбрэ
Һәжатын севинчи, гәми дежилми?
Өлүм бир өмүрлүк изтирабларын —
Агрынын, ачынын чәми дежилми?

Мә'нәви дүнјаја галхыб учалмаг
Ганадлы дүҗҗуја гисмәтдир анчаг.
Беләјсә, өмүрдән, күндән кам алмаг
Һәр кәсин арзусу, камы дежилми?

Кечир мәгамлар да күндә жүз әлдән
Һансы кизли әлдир позан, дүзәлдән.
Сәнин күвәндијин дүнја әзәлдән
Әкилән, бичилән зәми дежилми?

Ајаглар алтында јер олду таптаг,
Сиррини, мәғзини билмәдик анчаг.
Таптаг етдијимиз бу гара торпаг.
Әбәди мәнзилин дамы дежилми?

Дамымыз үстүндә кәзәр, һеј кәзәр,
Һәрә өз гәлбијчә бир мәнзил бәзәр.
Торпағы сормагдан етмәдик һәзәр,
Бу да ағлымызын кәми дежилми?

Өтәри мәнзилдә гәдәр һөкм едәр,
Кимимиз бал ичәр, кимимиз зәһәр,
Әбәди мәнзилдә һамы—бир нәфәр,
Бир нәфәр өзү дә һамы дежилми?

22 феврал 1986. Тесентуки.

ЈАЈЛАГДА

Достум Ингилаб үчүн

Узунјал, Јүзбулаг, Ханым дәрәси,
Ғајалар сылдырым, јаллар өрүшдү.
Тахтадан башланан јоллар, чығырлар
Туршсујун үстүндә кәлиб көрүшдү.

Тутулур, ачылыр дағлар бир анда
Әл-әлә тутушур јахшы, јаман да.
Зирвәләр башында шимшәк чаханда
Елә бил дәрәдә, дағда дөјүшдү.

Дағын тәпәсиндә көрдүм Залханы,
О дағлар көзәли, о дағлар ханы.
Јағыш чисәләсә, кәзмә далданы,
Јалын беши гуру, бири һөјүшдү.

Мин дәрдин дәрманы јатыр чәмәндә
Бурда хејирәдир думан да, чән дә.
Архачын үстүндән булуд кечәндә
Ғузулар баһардан пајыза дүшдү.

Көл ады.

Дағлар бир-бириндән сиррини кизләр,
Амма синәсиндә рәнк рәнки изләр.
Дашда чарпазлашан чығырлар, изләр
Елә бил ханада арғач-әришди.

Түстүлү һаваны биз уда-уда,
Шәһәрә бағландыг...һикмәтдир бу да.
Дөрд фәсли көзүмлә көрдүм Туршсуда
Һава бир саатда он јол дәјишди.

ҺАРА КЕДИР?

Тәбиәтин сүмүјүнә дирәндик,
Илијини сорасыјыг, сорасы.
Әлимизлә бу анамыз торпағын
Дағланмамыш көрән галды һарасы?

Тәбиәтә инсан кими күнү јох,
Зүлмүмүздән рүзкары јох, күнү јох,
Бу дүнјанын әввәли јох, сону јох,
Вар олармы јохла јохун арасы?

Тале бизим гәсдимизә күлүркән,
Доғанагдан кечә билмәз бу өркән.
Торпағын да өлдүјүнү билиркән,
Сөз галмады бу дүнјадан сорасы.

Инсан оғлу газананда удузар,
Ғәдәринә јазыланы ким позар?
Бу дүнјанын мин сифәти, рәнки вар,
Ғисмәтимиз — ағындан чох, гарасы!

Јаранышдан биз өвладыг, о—ана.
Бу ситәми нечә гыјдыг биз она?

Һара кедир о, фырлана-фырлана
Синәсиндә чалын-чарпаз јарасы?

1986.

КҮСӘНДӘ

Күнаһдыр илләри бир ана сатмаг,
Өзүндән күсүрсән, мәндән күсәндә.
Дин—аллаһ јолудур, аллаһа чатмаг
Өзүн де, мүмкүнмү диндән күсәндә?

Һәр гәдир билмәзә бу дүнја дарды,
Һаггыны бағырыб налә гопарды.
Чөлдә кечәләди, чаггал апарды.
Бизим чил тојуғу, һиндән күсәндә.

Севкинин нә күнү, нә дә көлкәси,
Аси етмәмәли севилән кәси.
Нәдән бәмә дүшдү гәлбин зил сәси,
Көлкәдә нә тапдын күндән күсәндә?

1985.

ЧАШЫБ МӘНИМ КИМИ...

Киминсә эзабы, фәлакәтијмиш
Сәадәт гушунун јеми, сән демә.
Онун да сону вар, гәмлә гуртарыр
Һәр күнүн, һәр ајын дәми, сән демә.

Өлүмә кедирик доғулан анда,
Елә бил тәрсинә дөнүр заман да.
Нәјинсә изинә дүшүб тапанда
Итир бу дүнјанын чәми, сән демә.

Һамы елә билир бир о, беш мәнәм.
Һәр јердә, һәр заман анчаг баш мәнәм.
Елә билирдим ки, тәк чашбаш мәнәм,
Чашыб мәним кими, һамы, сән демә.

Көчүб рә'јалара үмидләримиз,
Дәјишиб јерини хејир-шәримиз.
Валлаһ, өзүмүзү унутмушуг биз,
Учуб ағлымызын дамы, сән демә.

Енишин ардыдыр һәр дик, һәр јохуш,
Туфан дедијимиз сүкутдан гопмуш.
Аталар дүз дејиб, тәрс гојулубмуш
Бинәдән дүнјанын хымы, сән демә.

15 ијун 1986.

КЕН ДҮШӘ

Ачаммадым бир гапыны эзабсыз,
Һеч олмады кәдәр мәндән кен дүшә.
Өмрүм боју бир диләјә чан атдым;
Суладығым сүнбүлүмә дән дүшә.

Кечдим нечә доланбачдан, долајдан,
Сечилмәди күн һәфтәдән, ил ајдан.
Бағырырам, ичимдәки һарајдан
Буз бағлајан көнүлләрә үн дүшә.

ӘЛЕЖКӘССАЛАМ

Әлијәм, кәлмишәм сәнлә үз-үзә,
Өлмәз ше'рләрин һикмәт, мө'чүзә.
Дујғулар синәмдә чеврилиб сөзә,
Мисралар шаирә салам сөjlәјир.

Ашығ Әли.

Мө'чүзә дағларда сән дә мө'чүзә,
Әли, саламына әлејкәссалам.
Дағлар учалыгда ешгини көрдүк,
Арзуна, камына әлејкәссалам.

Гәлбимдә үмиддән шам јандырмысан,
Шамыны мәш'әлә дөндәрсин заман.
Бу күндән нур алыб, сабаһа бахан
О үмид шамына әлејкәссалам.

Сәнин үрәјинин дөјүнтүсүндән,
Зәнкин олан дама «јохсул»—дедин сән,
Кечмишәм дүнјанын јахшы, писиндән,
О «јохсул» дамына әлејкәссалам.

Кәл, ачаг сандығы, төкәк памбығы,
Олдуму гәлбсизин көнүл чалдығы?
Дилимин, ағзымын сәндән алдығы
Дадына, тамына әлејкәссалам.

Бәхтијар, де нәдир бу кин, бу гијам,
Мән сәнәт дәлиси, ше'р ачыјам.
Әли, дөшә кәлсин, сөз мөһтачыјам,
Ширин кәламына әлејкәссалам.

Август 1986.

ҺАРА ЈАЗЫМ МӘН?

Сырға әвәзинә гулагларындан
Андымы вирд едән көнүл асым мән.
Јенә инанмасан, гәм дағларындан
Сөз ачан китаба гој әл басым мән.

Мәнә нә дејирсә, мәһәббәт дејир,
Гојма тәлејинә сән миннәт—дејир.
Үрәјим «кәл» дејир, ағлым «кет» дејир,
Һансынын сөзүнә гулаг асым мән?

Өзүн узагдасан, адын дилимдә,
Дүнја чашбаш олуб һәр әмәлимдә.
Хатирән—көнлүмдә, әксин—әлимдә,
Бәс, сәнә мәктубу һара јазым мән?

1960.

ӨЗ-ӨЗҮНҮ АШМАДЫР

Һәјат—башдан ајаға,
Дүјүндүр, долашмадыр.
Өмүр јолу—өзүнлә
Вурушдур, далашмадыр.

Јорулдуг заман-заман
Бу вурушдан, бу галдан.
Өмүр јолу—мәчһулдан
Мә'лума јол ачмадыр.

Өмүр јолу гара, ағ,
Чох чәтиндир баш ачмағ
Каһ өзүнлә барышмағ,
Каһ өзүндән гачмадыр.

Артдыгча күнаһымыз,
Бизи јахды аһымыз.
Ешгдир пәнаһымыз
Ешг—өзүнү ашмадыр.

3 март 1986

* * *

Арзу зирвә башындадыр,
Онун мин бир пилләси вар.
Бир арзунун нечә-нечә.
Бөјүк, кичик чилләси вар.

Дөзән олдуг дөнә-дөнә.
Јахшы күнә, јаман күнә.
Талејин инсан өмрүнә
Гапазы вар, шилләси вар.

Мин зүлмәтә дөзә-дөзә,
Јол ачырыг бир күндүзә.
Өз гибләни дүртмә көзә,
Һәр евин өз гибләси вар.

Бахдыг сола, дөндүк сага,
Ендик дүзә, чыхдыг дага.
Көнүлләри ганатмаға
Бу дүнјанын ибнәси вар.

Јанвар 1987.

ЕЛЧИЈӘМ

Гисмәтимин оғрусујам, доғрусу,
Заһидәсә мән «тоханам», «алчыјам».
Бармағымы јаламадым бал тутуб,
Башгасына бал пајлајан балчыјам.

Әлиндәјәм, мән тутулмуш ов кими,
Шүшәдәдир мәним чаным див кими.
Сән чевирдин талејимә севкими,
Мән талејин једәјиндә јолчујам.

Бу дүнјадан хош бир сифәт, үз умдум,
Чан јанғымы јелпикләјән сөз умдум.
Өнүмдәки сәадәтә көз јумдум,
Сабаһыма мин фал ачан фалчыјам.

Бир ешг илә мән дүшмүшәм јоллара,
Нижјәт һара, мәнзил һара, јол һара?
Ичимдәдир кечә, күндүз, ағ, гара,
Өз ағымдан өз гарама елчијәм.

1986.

КӨҢНӘ ДӘРДЛӘ МӘН

Ичдим бирнәфәсә, јумуб көзүмү
Өмрүн бадәсини гурта-гуртла мән.
Бир вахт дејәрдим ки, өлүм узагдыр,
Бәлкә гијамәтә галдым гурдла мән.

Севкимдән өзүмә бир гала гурдум.
Өмрү бу галада мән баша вурдум.
Дүнјаны өзүмә һарам бујурдум.
Јашадым һәјаты тәк бир шәртлә мән.

Бу јердә кәләфим јаман долашды,
Гәрәз зурна чалды, инам гол ачды.
Нејним, үрәјимә шүбһә јол ачды,
Бачара билмәдим о намәрдлә мән.

Көјүн јыртыг јери дүшдү башыма,
Сојуг су гатдылар исти ашыма,
Һәр күн бир тәзә дәрд чыхды гаршыма,
Бир кечә јатмадым көһнә дәрдлә мән.

1985.

Толчлар

БАҒЫШЛАҒЫН, СӘҢВ ОЛУБ!

(поэма—памфлет)

Бир өлкәнин башында беш-он нәфәр әзәзил.
Онлар үчүн нә ганун,

нә мәһкәмә,
нә дәлил.

Ганун, сүбут, шәриәт јалныз авамлар үчүн—
Бичарә хамлар үчүн.

Мәһкәмәсиз, сүбутсуз Сәлим е'дам едилди.
Көрән, һөкм саһиби мәмләкәти нә билди?
Бу милләти нә санды?

Она бу һөкмү верән әзабкеш милләтиндән
Нә горхду, нә утанды...

Нијә утанмалыјды?

Сәлимләр, һагвердиләр

Өн гапыдан кирдиләр,

Көһнә мүтләгијәти мәмләкәтдән сүрдүләр.

Амма арха гапыдан

Көһнәсиндән јүз дәфә алчаг мүтләгијәти

Өлкәјә кәтирдиләр,

Она һөкм вердиләр,

Бир бүтә дөндәрдиләр.

Башдан ашды дәрдләри,

Дедиләр:—Көкс өтүрмә

Көзү олду онларын,

Дедиләр:—Көрмә, көрмә!

Дили олду онларын,
Дедиләр:— Динмә, динмә!

Ағлы олду онларын,
Дедиләр:— Чох дүшүнмә!
Бу һансы зәманәдир?

Заманын бу чағында
Е'дамын сәбәбини билмәјән, һагг вермәјән
милләтин габағында

Сәлим дара чәкилди.
Бәс, һәгигәт, әдаләт көрән һара чәкилди?
Һамы сусду, динмәди,

Јалһыз кәсди һавада
Чарпазлашан аһ аһы.

Бир сорушан олмады «нәдир онун күнаһы?»
Сорғу-суал нә кәрәк, аһы, мүтләг һакимә
Суал вермәк јасагдыр.

Нә мәчәллә,
нә ганун?

Һәр һөкмүндә о, һагдыр!

Бунунчун да сусдулар,
Бу зүлмү һагг билдиләр.

Хејр, горху дилләниб арачылыг еләди,
Зүлм илә барышдылар,
һагсыза әјилдиләр.

Гулдарлыг јада дүшдү:
Көләләр кечә-күндүз тәр төкүб ишләјәрди,
Бир дујумлуг чөрәјә мин јол «шүкүр»—
дејәрди.

Чағдаш көләләрәсә
Ач гарына, лүт-үрјән шүкрү дедиздириләр.
Һазыр галыблардакы фикри дедиздириләр.
Ичиндән агласан да ојнајыб күлмәлисэн.
Гара күнүн ичиндә «Ағ күнлүјәм» гышгырыб
Аға бүкүлмәлисэн.

Гышгырдырлар адамы,
Өзүнү өз үстүнә гысгырдырлар адамы.

Јашамаг истәјирсән?
Дүзүн әјрилијинә, әјринин дүзлүјүнә,
«Һәгигәтәм» сөјләјән јаланларын күјүнә
Таб едиб дөзмәлисэн.
Ајағынла дүшүнүб, башынла кәзмәлисэн.
Бирчә гашыг ганындан горхмурсанса, бујур,
кәл,

Бу мејданда ән әввәл
Һәр шејин өз адыны өзүнә гајтар көрүм.
Сөзләрин өз мәғзинә, чөвһәринә вар көрүм.
Горхурсан?

Онда динмә,
Онда сус, сәсини кәс!
Горхунун архасындан керчәк бојлана
билмәз.

Горху, горху, сән нәсән?
Әјилмәјән башлары әјән кизли гүввәсэн.
Дәјанәтә хәјанәт,
Рәзаләтә ләјагәт—дејән кизли гүввәсэн.
«Мәни» мәнсизләшдирән, үзү үзсүзләшдирән
Инсаны дүшмән кими өзүјлә үзләшдирән,
Вичданлары сусдуран,
Әдаләтә од вуран,
Һәгигәти тәкләјән,
Зүлмү дә дәстәкләјән

Һәмишә сән олмусан!
Зорун, күчүн башына сығал чәкән олмусан!
Бүтүн һагсызлыглара һагг верән дә сән олдун,
Зүлмү гара даш үстә битирән дә сән олдун.
Дүзлүјү әјрилијә,
Һәгигәти јалана,
Чүр'әти јалтаглыға,
Јахшыңы да јамана
дәјишән сән олмусан!

Инсандан инсанлығы ијрәндирән олмусан!

Гочанын јанағында киләләнән јаш дејил,
Јанғысыдыр, дәрдиدير јетмиш иллик бир
өмрүн.

Өлүркән суја дөнүб

үзә чыхды о, бу күн.

Одла су арасында кедән чеврилишә бах.
Бу дүнјанын дәрдини тәк бирчә дамласында
Алышдыран јаша бах.
Сусуб дуран сују көр,
О ғышгыран јаша бах!
О сәс јәгин даш дешәр,
О сәси ким ешидәр?
О сәс лалды, сағырды.
Чүнки дәрди ағырды.
Бирчә дамла о јашдан
Дәрд јағышы јағырды...
Молла галхыб ајаға ев әһлини чағырды.
Топлады өвладлары,
Үзү гиблә тәрәфә дөндәрдиләр мејиди;
Дәјишдиләр јерини.
Гападылар,
Тавана зилләнән көзләрини.
Гәфил ата өлүмү!

Бу да бир дәрд!

Тәзәдән,

Гопду евдә вај-шивән.

Молла деди:—Сәбр един, әлимиздән нә кәлир
Бүтүн бунлар бирбәбир
Гәдәрин гәзасыдыр,
Аллаһын ризасыдыр.

Елә бу дәм бајырда һарај гопду, һај-һарај.
Кимсә ачды күчәдән дарвазаны тајбатај!
Мејид чијинләриндә имам көзәтчиләри
Гәфил кирди ичәри:
—Бу лә'нәтә кәлмиши сабаһ дәфн едәрсиниз

Анчаг «Лә'нәтабадда».

Мүсәлман олан кәсин олмамалы бу күндән
Нә гардашы,

Нә досту,

Нә гоһуму

бу адда.

Молла деди:

—Бу тәклиф кәтирмәсин сизә гәм.

О чәкир чәзасыны.

Мән буна да әминәм.

Сиз аси олмазсыныз һеч вахт мүсәлманлыға.

Атанызы дәфн един ади гәбристанлыға.

Оғул илә атаны узатдылар јан-јана.

Сабаһ күнортачағы

Бире о гәбристана, бири бу гәбристана.

Бағры ган ағламазмы бу торпағын, бу јерин?
Өз евиндә јан-јана јатан бу бәдбәхтләрин
Һагг евиндә јан-јана јата билмәк һаггы јох.
Бу мүсибәт ичиндә өлү саһибләринин
Динмәк бир јана дурсун,

Диндирилмәк һаггы јох.

Ким гојду бу шәртләри?

Ким өзүнү һагг билиб

Адамлар арасында чәкди бу сәрһәдләри?

Елә ки, бу дүнјада масалар рүтбәләнди,
Зүлм һаггын, керчәјин гундағына бәләнди.
Һүгуглар нечә-нечә дәрәчәјә күвәнди.
Бире галхды, учалды, бири енди, нә енди.
Онларын архасынча

Дүканлар рүтбәләнди, базарлар рүтбәләнди,
Инди дә шүкр аллаһа, мәзарлар рүтбәләнди.

Һәр зүлмүн бир һәдди вар:

О јердә ки, башчылар

Инсана инсанлыгы али рүтбә санмады,
Инсанлыг дәјәријлә инсан ајарланмады —
Вај халына инсанын!
Онда јазыглар олсун камалына инсанын!
Онда бүтүн адамлар
Јалныз «зирәклијијлә» рүтбәләрә бөлүнәр,
Гарға гырғыја дөнәр.

Гырғы галар көлкәдә.
Зүлмүн тәмәли үстдә гурулан бу өлкәдә
Көр нечә дә гарышды јахшылыг јаманлыга.
Бачарыглы зирәкләр түпүрүб инсанлыга
Анчаг рүтбә диләнди.
Адамлар рүтбәләрлә нечә дәрәчәләнди.
Әдаләтин адындан инсаны дашладылар,
Инди јерин алтыны бөлмәјә башладылар.
Бурда али өлүләр,
Орда ади өлүләр.
Дириләрә билирик,
Өлүләрә торпагы
Ким ајыраp,
ким бөләр?

Кимдир бу вәзифәни өз бојнуна көтүрән?
О дүнјаја кетмәмиш
Бирини лә'нәтләјән, биринә чәннәт верән?
Билирдик, бир заманлар,
Јер алтында бөлкү јох,
јер үстүндә бөлкү вар.
Һамыны бирләшдирән
торпаг иди, јер иди.

Бәли, орда, тәк орда һамы бәрабәр иди.
Дүнја јаманча дөндү.
Инди өлүләр белә тәбәгәјә бөлүндү.
Башга халглар бу күндән кәләчәји биләндә
Бөлүнмәјән атому ики јерә бөләндә
Биз дә о халглар илә кириб идрак чәнкинә,
Бирчә рәнкли торпагы

Бөлдүк чәмијјәтдәки тәбәгәләр рәнкинә.
Бәјәнмирсән, бәјәнмә, бу да бизим елмимиз.
Кимин һаггы вар десин,
Авропадан јүз-јүз ил керидәјик инди биз?
О дүнјанын ишини бу дүнјада көрүрләр.
Лап аллаһын өзүнә инди јол көстәрирләр.
О дүнјаја кедәнин
Рүтбә вәсигәсини бу дүнјада верирләр.
Сән кимсән, сән нәчисән,
Ки, аллаһын адындан адамлары сечәсән.
Адамларын әјнинә аллаһын торпағындан,
«Али», «ади» вә «лә'нәт» палтарыны бичәсән.

Мин-мин иллик торпағындан, көкүндән
Бу дүнјада үзүлмәмиш нә галды?
Инсанлыг да наданлыга чулланыб,
Инсан үчүн дөзүлмәмиш нә галды?

Бал зәһәрә, дуз шәкәрә гарышды,
Јер тавана, көј дә јерә гарышды.
Шәр хејирә, хејир шәрә гарышды,
Дағылмамыш, позулмамыш нә галды?
Зәманәнин үзү јаман боз имиш,
Үзү астар, астары да үз имиш.
Һәгигәт дә, әдаләт дә сөз имиш,
Әмәл кетди, сөз олмамыш нә галды?

Сөзүн һәрфи галса да, әсли унудулубдур,
Сөз мәтләбә ачар јох, инди гыфыл олубдур.
Һамы сөзүн далында үрәјини кизләјир,
Ағыл нә дејир десин, дилсә башга сөз дејир.
Сөзләрийн бајрамыдыр, сөзләр галхыб ојнаға.
Әмәл гапы далында, сөз һөкмүран, сөз аға!
Мәшшәтәјә бәнзәјәр,
О, чиркин әмәлләрин үз-көзүнү бәзәјәр.

Доғруја дил көстәрәр,
Адама охшамазы бизә «көзәл» көстәрәр.
Дүнја—шаһмат тахтасы!
Һамы мәнәмлијиндән бир-биринә «шаһ»
дејир.

Гачан да «аллаһ» дејир,
Гован да «аллаһ»—дејир.
Аллаһ галыб мәәттәл:
Көрәсән, бу адамлар дүнјадан нә истәјир?
Сијасәт дә гудуруб, һәгигәти далады.
Учалдыгча учалан,
Дүнјаја әшрәф олан
Инсаны хырдалады,
Һаким олду замана.
Инди сијасәтчиләр папуч тикир шејтана.
Һәлә аллаһ да, дин дә
Бир гылынча дөнүбдүр сијасәтин әлиндә.

* * *

Бу беш гардаш ертәси,
Мејидләри һәјәтдә узатдылар јан-јана.
Бири о гәбристана,
Бири бу гәбристана.
Чөлдә мағар гурулду,
Амма мағар бош олду.
Сәчдә гылыб горхудан имамын фитвасына,
Гоһум-гоншу кәлмәди бәдбәхтләрин јасына,
Гылды мејид намазы Молла атанын үстдә,
Сәлими лә'нәтләди.
Динә ағ оланлары фәһш илә төһмәтләди.
Кичик гардаш дөзмәди:
—Сәлимин намазыны өзүм гыларам—деди.
Чәназәнин өнүндә о, намаза әл ачды,

Гардашлара јол ачды.
Кәлиб дурду беши дә бирчә анын ичиндә,
Нечә иман чүчәрди бир иманын ичиндә.

Елә бу вахт һәјәтдә көрүндү Моллабашы,
Топлады әтрафына јаралы беш гардашы.
Деди:—Јаман алдадыб
Бир дәләдуз хаинин галдырдығы күј бизи:
Инди јас саһибләри бағышласын гој бизи.
Инди чә өјрәнмишик, Сәлим күнаһсыз имиш,
Дејилән бөһтан имиш, бир ујдурма сөз имиш.
О али һәзрәтләри батмамагчүн күнаһа
Тез әл ачды дәркаһа,
Лә'нәтини көтүрдү,

вә...

күнаһсыз Сәлимә
Имам чәннәт истәди.

Мәни бура јоллады,
Өзү намаз үстәди.

Дејә үз тутду Молла бирбаш мејидә сары.
Тахты онун бојнуна әлиндәки ачары.

Деди:—Сәлим, учалды тахтына

«мә'рифәтин»,

Бу ачарла ачацаг гапысыны чәннәтин.
Јалана бах, илаһи!

Бир паслыча ачарын дәлилијлә доғрулуб,
Чәннәти һәм о дүнја, һәм дә бу дүнја үчүн
Вә'д едәнләр чох олуб.

Амма онун көзкөрә ачарыны верәни,
Јолуну да инамла мејидә көстәрәни
Көрмәмишдик,

шүкүрләр!

Ону да көстәрдиләр!
Амма, а Моллабашы, бир буну да де көрәк,
Ахы, һардан билирсән чәннәт гапысындакы
Башын бојда гыфыла һансы ачар дүшәчәк?

Пејсәрини гашыјыб Молла сөзә башлады.
 Бу мәрһумун өмрүнү
 Жаралы гардашларын өмрүнә бағышлады.
 Деди:—Шүкүр худаја, тез ачылды бу дүжүн,
 Инди нә дурмусунуз, сиз севинин, өјүнүн
 Өлүнүзү апарын инди «Чәннәтабада».
 Амма хәһиш едирик,
 Артыг сәһбәт олмасын, сабаһ елдә, обада.
 Нејләмәк, сәһв етмишик,
 Бу сәһви бағышлајын.
 Ди дурмајын,
 Намаза сиз тәзәдән башлајын.

* * *

Гәрибәдир,
 Бир анда әмр дөндү миннәтә,
 Өлү һансы гүдрәтин һөкмүлә бирдән-бирә
 Чыхыб чәһәннәминдән дүшә билди чәннәтә?
 Јахшы, дејәк, о хаин алдадыбдыр молланы.
 Бәс танрыда танрылыг кәрамәти де һаны?
 Бәс о нијә алданыб?
 Аллаһ да алданармы?
 Өз әввәлки һөкмүнү бир күн сонра данармы?
 Бәс онун аллаһлығы һарда галыб көрәсэн?
 Еј аллаһын адыјла ев дағыдан, баш кәсэн,
 Әли ганлы ағалар,
 Сиздә һеч инсафмы вар?
 Нәдир халгын күнаһы? Ону лајиг билдиниз
 Бу ситәмә, бу даға.
 Бу бојда мәмләкәти доладыныз бармаға.

* * *

Бу нагәфил хәбәрдән көзләр көлмәчәләнди.
 Гардашларын үстүнә елә бил су әләнди.
 Ичдәки һөнкүртүдән боғазлары тутулду.
 Гардашларын беши дә елә бил ифлич олду.
 Онлар хејли сусдулар.
 Билмәдиләр бу һөкмүн әјриси нә, дүзү нә?
 Сонра хејли бахдылар баш молланын үзүнә.
 Дејән молла чәкинди
 Көзләрдә тонгал чатан о гәзәбдән, о киндән.
 Јајындырды көзүнү гардашларын үзүндән.
 Гардашларса сусурду.
 Нә десинләр?

Һансы сөз бу јанғыја су чиләр?
 Һансы сөз үрәкдәки нифрәт, гәзәб одуну
 Инди сөндүрә биләр?
 Нечә јә'ни бағышла?

Нечә јә'ни сәһв олуб?
 Ахы инсан мәһв олуб.
 Бу сәһв нечә сәһвдир?
 Бәс, бу сәһвин ады нә?
 Вардым сөзүн тәкинә,
 Көрдүм, сәһвин мәғзини сәһвин өзү ганмајыб.
 Белә сәһви демәјә һәлә сөз јаранмајыб.
 «Бағышлајын»—дејирсән.
 Нијә бағышламалы?
 Кимә бағышламалы, нәјә бағышламалы?
 Нәјә кәрәкдир үзр?
 Јохса, ики өлүмүн баһасыдыр бир үзр?
 Неч белә дә иш олар?
 Үрәкләри, башлары нә гәдәр тәфтиш олар?
 Мәкәр инсан чибинми,
 Һарда көрдүн гырасан,
 Сонра үзр истәјиб, сәһвдән дәм вурасан?
 Јухарынын бир сәһви ашағыда мин олур.

Лухарынын сәһвини дүзәлтмәк чәтин олур.
Мин-минләрин өмрүнү сиз әлиндән алдыңыз,
Мин-мин јетим баланы күчәләрә салдыңыз.

Һандан-һана ајылыб, кичик гардаш
молланын

Јапышды әтәјиндән.

Деди:—Молла, инди сән,

Биздән үзр истәјирсән?

Биздән нијә, а надан?

Сән үзр истәмәлисән, чәназәдә јатандан.

Әкәр диндирә билсән,

соруш, бағышлајырмы?

Соруш, онун әлиндән алдығыңыз һәјаты

сизә һалал сајырмы?

Мәним атам, гардашым нә илк, нә дә сон
дејил.

Бир сәһви ки, сонрадан дүзәлтмәк мүмкүн
дејил,

Она сәһв демәзләр.

Јеринә башгасындан үзр дә истәмәзләр.

Ахы, үзрләринлә бу бәдбәхти јенидән

Дирилдә билмәдин сән.

Онда чаваб вер көрәк,

«Бағышлајын, сәһв олуб»—

Нә демәкдир, нә демәк?

Дејәндә ки, «сәһв олуб»—севинмәдим мән
буна,

Инанмышдым мән онун сизин әгидәнизчә
Күнаһкар олдуғуна.

Инди сизин сәһвиниз сәһвинизи сәһв сајды,

Гардашымын өлүмү әкәр сәһв олмасајды,

Јандырмазды һеч мәни атамын да өлүмү.

Инди нечә көтүрәк бу дағы, бу зүлүмү?

Јанырам ки, гардашым

Өлүркән өлүмүнүн сәбәбини ганмады.

Онун мүфтә өлүмү
Тәәссүфдән савајы бир дәјәр газанмады.

* * *

Јох-јох! Өлүм сәһв дејил.

Беш ил, он ил, он беш ил,

Онсуз да кәлмәлијди.

Сәлим дә өлмәлијди,

Атам да өлмәлијди.

Өнчә биләк, сәһв нәдир?

Доғру нәдир,

Дүз нәдир?

Буну билинчә

Бизә

ајдын олар:

Сәһв дә

күнаһсыз гурбанлары

Төрәдән сәбәбдәдир.

Зүлм дә бу сәбәбин үстдә бәргәрар олмуш,

Бу сәбәбдән зүлмләр әдаләтә кор олмуш.

Кичик гардаш сусунча, молла деди:—Балалар

Күнаһкар ахтармајын, бурда гәза һөкмү вар.

Бөјүк гардаш деди:—Сән

Чох дәм вурма гәдәрдән.

Кәлин, күнаһынызы сиз гәзавү-гәдәрин

Бојнуна јүкләмәјин.

Гәза дејә бу халгы ода сүрүкләмәјин!

—Сизиндир,

«Чәннәтабад», гој Сизә гисмәт олсун,

Бизим гисмәтимизсә, гој елә «Лә'нәт» олсун.

Инди ки, кәнч јашында

Сизин әлләринизлә вида деди һәјата,

Гојмарам гардашымы сизин ујдурдуғунуз

«Чәннәтабадда» јата!

Мәзүмларын һәјаты аловдан, оддан кечир.
Әбәдијјәтин јолу
«Чәннәтабаддан» дејил, «Лә'нәтабаддан»
кечир.

Кичик гардаш јапышыб молланын
саггалындан
Деди:—Горхмурсанмы бәс, бу ишләрин
далындан?
Сабаһ туфан гопачаг, дәрјалар дурулачаг
Онда бәлкә ким билир,
Дөнүб «Лә'нәтабад» да «Шөһрәтабад» олачаг.
Каш дөрдүнчү, бешинчи гәбристан да олајды,
Инсанлығы гул едән сахта ганун-гајдалар
Орда басдырылајды...

* * *

Молла кичик гардашын үзүндәки шимшәји
Көрүб әсди үрәји.
Бәлләди сағ-солуну;
О, јајынмаг истәди,

Кичик гардаш кәсди онун јолуну
Деди:—Һара гачырсан?
Суалым вар, бир дајан!
Инди сәни өлдүрсәм, сәнин јерин һарадыр?
Чәннәтдир, ја чәһәннәм?
—Мәнчијәз бујругу гулу, бир күнаһсыз бәндә-
јәм.
—Күнаһсызсан, чох көзәл, демәк, чәннәтдир
јерин.

Еләјсә, бу дүнјадан дојмајыбмы көзләрин?
Сәнин дедикләринә кафирдир инанмајан,
Ону доғру санмајан.
Биз сәнә инанырыг, сән дә инан сөзүмә,
Сәни инди бу саат чәннәтә көндәрмәји.
Борч билирәм өзүмә.

—Бу нә демәкдир, оғлан?
—Инди мәним әлимдә сән шәһид олачагсан.
Һәм күнаһсыз, һәм шәһид!
Чәннәтин лап ортасы һазыр јериндир сәниң,
Валлаһ, бу сәфәринә инди һәсәд апарар
Һәм достун, һәм дүшмәнин!
—Оғлан, күнаһа батма!
—Галма мәним дәрдимә,
Де һазырлаш, узатма!
Сән ки, севинмәлисән бу гисмәтә, бу күнә,—
Дејә балача гардаш чумду онун үстүнә.
Моллабашы диз чөкүб гопарды бир
вај-шивән.

Үз тутду гардашлара:
—Мүсәлман дејилсиниз?
Бәс нијә алмырсыныз мәни бунун әлиндән?
—Сөјлә, мәним гардашым мүсәлман
дејилдими?
Сән нијә гыјдын она мө'мин мүсәлман кими?
О, чәһәннәмлик иди,
анламырам сәни мән,
Бәс нијә сән гачырсан инандығын беһиштдән?
Кичик гардаш молланы галдырыб чырпды
јерә,
Истәди ки, бычағы синәсинә ендирә,
Бөјүк гардаш кичији архадан гучаглады,
Дүјүмлү јумруғуну һавадача сахлады...

ЕПИЛОГ

Инди сечмәк чәтиндир јаландан һәгигәти.
Көр, нечә дә гырышмыш бу дүнјанын сифәти.
Дипломатија, сијасәт—чатыб бир әндазәјә,
Гач дејирләр довшана, тут дејирләр тазыја.
Һәр шеј чашбаш олубдур сијасәт думанында.

Гәзә-тәзә динләрин, имамларын јанында
Көһнә динләр, имамлар лап суја

кетмәлијмиш.
«Күчлүјәмсә, һағлыјам»—дејән көһнә

шаһларын
Зәфәри дә, һөкмү дә бош һава, бош күј имиш.
Инди голу зорлулар демир голу зорлујам,
Дејир, зорум јохса да

амма дүзәм, доғрујам.
Һәгигәт палтарына кејиндириб јаланы
Зәрифләрин белинә гојур чырыг паланы.
Шәләләјиб чапдырыр
Дејир, шәлә мәнимдир, амма палан сәниндир.
Мән сәнин гардашынам, һәмчинсин
дүшмәнимдир.

Хына јахыб әлинә,
Чичәк дүзүб телинә
Һағгын елчи дашында инди кәләк отурмуш.
Елә күман едирсән, орда мәләк отурмуш,
Инди сәни севәчәк...
Сән ону диндир көрәк.
Ширин-шәкәр сәсинә,
Назына, ишвәсинә,
О һүснү-чамалына,
Алдансан,

Вај һалына!
Ајылыб көрәчәксән, евинә саһиб олмуш.
Сәнин чибин бир анда дөнүб она чиб олмуш.
Дөвләтинә, варына
Саһиб олмағ бир јана,
«Сағ ол» да дејәчәксән,
һәлә үстәлик она.
Сәнин көрдүкләрини

өзүнә дандырачағ,
Амма көрмәдијинә
сәни инандырачағ.

Башыны сығаллајыб, гылығына кирәчәк,
Сәнин бәдбәхтлијини
Сәнин хошбәхтлијин тәк сәнә једиздирәчәк!
Онун јајы кәрили, онун оху гурулу.
Сәнин долуну бомбош, өз бошуну допдолу
Сәнин тәзәни көһнә,

Өзүнүн көһнәсини
Тәптәзә көстәрәчәк.
О, сәнә көрмәдијин мө'чүзә көстәрәчәк.

Бу мө'чүзә јанында
Сиркдәки мө'чүзәләр
Валлаһи гәләт еләр.
Һүнәрин вар инанма!

Јох, сән инанмалысан!
Ичдән инанмасан да, үздән инанмалысан.
«Инанмырам»—сөјләсән...

Бу нә сөздү мән дедим!
Инди инанмалыјыг јалныз инанылмаза!
Олана инанмырыг, инанырыг олмаза!
«Улдуз мүһарибәси»!
Дүнјанын башы үстдә бир бармағын һәдәси!
Сабаһ бүтүн дүнјаны бир дүјмәјлә мәһв едән
О бармағын саһиби
Инди бир инсан кими
Кәрәк ача көзүнү...
О, сабаһ «Сәһв етмишик, бағышлајын»—

сөзүнү
Демәјә бирчә нәфәр тапа биләчәкдими?
Ки; онда үзр истәјә о вахт күнаһкар кими?

Нојабр 1985.

ЛЭЖАГЭТ

(поема)

*Лэжагэтини хэжатындан үстүн тутан
13 жашлы Саша Логвиновун хатирэсина.*

ПРОЛОГ

Сордум хакимлэрдэн:—Инди даһа чох
Һансы чинајэтлэ растлашырсыныз?
Бири: «Рүшвэт»—деди, бири: «Оғурлуг»
Бири: «Гэтл» деди, бири башга сөз.

Жолун өз сэмтини дэрк етмэјинчэ
Мэнзилэ чатмарыг, һа тут чэликдэн.
Бүтүн чинајэтлэр төрэјир мәнчэ
Журда вэ јурддаша биканэликдэн.

Елэ бир мәгама чатмышыг, артыг
Адамлар ичиндэ адамлар тэкдир.
Эн бөјүк хэјанэт, сојугганлылыг,
Эн бөјүк чинајэт биканэликдир.

Билирик, ганырыг инди һэр шеји,
Амма јухудадыр вичдан, ајрылмыр,
Инсанын инсана биканэлији
Һэлэ мәчэллэдэ күнаһ сајылмыр.

Доғма вэтэнинэ, доғма елинэ,
Ата-бабасына, ана дилинэ,
Биканэ кэсилэн эгидэсиздэн
Һансы һэгигэти тэлэб едим мән?

Дүнја атэш илэ вар олду јохдан,
Дөмир гајнагланыр дөмирэ, көзлэ.
Илан ганы кими ганы сојугдан,
Јахшыны көзләмэ, јаманы көзлэ!

1. НЭЗАРЭТЧИ

Эрзаг мағазасында
Элиндэ тор зәнбили
Он үч јашлы бир ушаг
Дајаныбдыр нөвбэјэ,
Евэ шеј-шүј алачаг.
Елэ бу вахт бир гадын
Нөвбэни јара-јара
Јахынлашыб ушаға, ону чэкди кэнара.
Деди:—Адын Сашамы?
—Бэли.

—Горхуб еләмэ,
амма бурдан бирбаша
Тэрпэн хэстэханаја...
Јериндэ донду Саша.
—Нэ олуб ки?
—Ананын һалы бир аз...Элгэрэз,
Сэни көрмэк истэјир, чох јубанма, ди тэлэс—
Дејэ гадын бир анда чыхды чөлэ... о, јенэ
Нэсэ сормаг истэди, сөз кэлмэди дилинэ.
Гадынын архасынча гачмаг истэди,
дурду.

Јарпаг тэк учунурду.
Бир аз кечди...

Көрдү ки, чатыб онун нөвбэси.

Јахынлашды кассаја,
Тутулду бирдән сәси.
О, даныша билмәди,

зор-күч илә биртәһәр
һесабыны өдәди.

Көрдү бүтүн нәзәрләр
Она дикилмиш... һәлә

әлләри дә әсирди.
Анасынын јанына чатмаға тәләсирди.
Сејр едирди Сашаны нәзарәтчи бајагдан,
Шүбһәләнди ушагдан.
Сахлады дәрһал ону,
Зәнбилдәки шејләрин һесаблады пулуну,
Һесаблады о, бир дә.
Көрдү ки, өләнишдә нәсә галыб кәсирдә.
— Аһа, тапдым, сүзмәнин пулу чагмыр... сән
јәгин

Елә буна көрә дә гачмаға тәләсирдин.
Дүз ијирми беш гәпик!..
Өдәјәрәм бу саат, унутмушам, ај хала.
— Јахшы бахын, чамаат, «унутмушам»—
сөјләјән

Бу балача наггала.
Саша хәчаләтиндән јерә дикди башыны,
Гәлбинә дамчылатды көзләринин јашыны.
Ағлады хысын-хысын.
Чәсарәти чатмады адамларын үзүнә
Бахмаға да јазығын.
Дилләнди аста-аста:

— Анам хәстәханада јатыр, мәнә инанын.
— Сәнин оғурлуғуна нә дәхли вар ананын.
— Мән анамын јанына тәләсирдим... О, инди
Мәни көзләјир, хала..
Халада инсафмы вар? О јенидән тәпинди:
— Аман јохдур оғруја, бурахмарам сәни мән.
— Һесабы чаш салмышам валлаһ,
тәләсдијимдән.

Нәзарәтчи ушаға јенә дә инанмады,
Гәлбинин јанғысына шәрик олуб јанмады.
Шүбһә илә бојланыр әтрафына о, анчаг
Куја онун шүбһәси бир һәгигәт доғачаг.
Өз солунун сиррини пычылдамаз о, саға,
Нәзарәтә дөнүбдүр о, тәпәдән-дырнаға.
Ғынамајын сиз мәни,
Јаланлардыр әрсәјә чатдыран һәр шүбһәни.
Шүбһә! Һәр сөзә шүбһә,
Ғулаға, көзә шүһбә,
Фикрә, кәлама шүбһә,
Арзуја, кама шүбһә,
Ешгә, диләјә шүбһә,
Шүбһә! Һәр шејә шүбһә —
Бејнимиздә созалан
Дилимиздә сөз олан.
Хәјалы да, фикри дә нечә ахталамышдыр,
Шүбһә — оғру көзүјлә бу дүнјаја бахышдыр.
Нәзарәтчи гадында гәзәбә бах, кинә бах.
Бир һәфтә бундан габаг
Мүфәттишләр мин манат кәсир
тапмамышдымы

Онун мағазасындан?
Нијә һирсләнмәмишди бәс о заман о бундан?
Бу мәгамда һирс нәдир?

Күлүмсәмәк кәрәкдир,
Јохса, иш битәчәкдир.

Күлүмсәди,
Әл ачды дүјүн дүшән кәләфә.
Инди нијә дүшүнмүр алдығындан үч дәфә
Артыг рүшвәт вердији, сарсылдығы о күнү?
Ијирми беш гәпиклә бәлкә өртмәк истәјир
Вердијинин үстүнү?

— Ај хала, мән, инан ки..
— Кәс сәсини, авара!

Хала јаман гышгырды.
Гышгырмасын, нејлэсин, оғру кәрәк
гышгыра...
Гышгырыр ки, доғрунун горхуб бағры
јарылсын
Доғру олан кәсләрә һәдләри гандырылсын.
Кағыз, гәләм кәтирди.
— Адын?
Ушаг динмәди.
Бир дә, бир дә о, сорду,
Ушаг елә сусурду.
Сусурду, горхурду ки, үнваныны билсәләр,
Бу ишдән хәбәр тутар
Јазыг, хәстә анасы.
Анасында үрәк јох, бу дәрдә табланасы.
— Сусур ки, јахасындан әл чәкәк,
сәһв едирсән!
Бош јерә һәм өзүнү,
һәм бизи инчидирсән.
Инадына бах бунун!
Мүдафиә јолудур инадкарлыг оғрунун.
— Јох, мән оғру дејиләм,
Бачармарам ону мән!
Гадын чошду даһа да:
— Үзр истәмәлијкән,
Дедијиндән дәнмәјир,
Инад едир бу јенә.
Дејә, галхыб зәнк чалды о, милис шө'бәсинә.

* * *

Милисләрин өнүндә Саша мүгәсир кими
Кедир башы ашағы.
Күнаһ јыхыб бојнуна
Бир күндә он, он беш ил
Бөјүтдүләр ушағы.

Көрәсән, әл-голуну нијә бағламајыблар?
Белә маһир «гулдуру» јохса ушаг сајыблар?
Саша кедир

Милисләрин өнүндә,
Лап мәктәбин тининдә
Көрдү синиф јолдашы Лида Короленкону,
Јана тутду үзүнү,

Амма иш-ишдән кечиб,
Чохдан көрүб гыз ону.

Гыз әввәл инанмады,
Инанмады көзүнә.

Сонра көрдү өзүдүр,
дүшүндү: «Күнаһы нә?

Адам наһаг тутулмаз, бир тәгсири вар јәгин.
Бөјүкләр дүз дејирмиш:
Адамлары танымаг чәтин имиш, чох чәтин...
Мәнсә ону...

һамыја гысганырды о, мәни...»
Елә бу дәм Саша да

Дүшүнүрдү Лиданын үрәјиндән
кечәни.

Милис идарәсиндә
Суал-чаваб башланды
ганун даирәсиндә:

— Адын?

— Атанын ады?

— Фамилијан?

вә саир

О, бүтүн суаллара чаваб верди бирбәбир.
Саша баша дүшдү ки, будур ишин гајдасы,
Артыг инадкарлығын јохдур она фајдасы.
Анкет дә долдурдулар.
Ијирми беш гәпиклик бу «бөјүк» чинајәтин
Һәр јөнүнү сордулар.
Нәсиһәт дә вердиләр,
Һәлә Макаренкодан

Тәрбијә барәсиндә
Мисал да кәтирдиләр.
Илтизам да алдылар һәлә онун дилиндән:
«Бу сәһвә јол вермәрәм кәләчәкдә бир дә
мән».

2. ХӘСТӘХАНАДА

Бу күн тибб бачысы ијнә вуранда
Ананын үрәји кетмиш бир анда.
Мин бир әзијјәтлә јенә һәкимләр
Өзүнә кәтирмиш ону биртәһәр.
Ајылыб ахтармыш ана, оғлуну,
«Бу саат Сашаны чағырын» — демиш.
Ушағын ардынча кедәнләр, ону
Ахтарыб һеч јердә тапа билмәмиш.

Гапыја зилләниб ана көзләри,
Сашаны көзләјир сәһәрдән бәри.
Ана үрәји тәк дәринлик һаны,
Баш вура билдикми биз бу үммана?
Ушағын башына кәлән гәзаны
Һәлә әввәлчәдән һисс етмиш ана.
Һушуна итириб, кетмиш өзүндән,
Бу фәһмә, бу һиссә мәһәттәләм мән.
Елә ки, гапыда Саша көрүндү,
Севинчдән гәшш едиб ана һөнкүрдү.
— Һардајдын, ај оғул, бәс бу вахтачан,
Билмирсән, јолуна көзләјир анан?
— Ики серијалы бир кино варды,
Валлаһ, Димка мәни зорла апарды.
— Јахшы еләмисән. сән чохдан бәри
Киноја кетмирдин...
Долду көзләри,
Саша билмәди ки, нејләсин бу ан.
Дилиндә көјнәјән ағ јаланындан

Утанды,
Башыны о дикди јерә.
Саша һәјатында биринчи кәрә
Јалан данышырды.

Јалана бир бах!
Күнаһсыз јаландан утаныр ушаг.
Ону бу јалана мәчбур едәнләр,
Јаландан, бөһтандан мәгсәд күдәнләр,
Күнаһлы јаландан утанмаз, анчаг
Күнаһсыз јаландан утаныр ушаг.
«Мән јалан данышдым,
Анам инанды.
Керчәк олмаса да о, доғру санды.
Амма мағазада бир гәдәр әввәл
Мән доғру данышдым, инанмадылар.
Мәним доғруму да дүз санмадылар».
Анам доғруданмы инанды?

Нәдән?
Кинонун адыны сормады мәнән?
О, мәни тутмады сорғу-суала,
Сусду... Амма дүшдү о, һалдан-һала.
Ахы, мәним анам белә дејилди,
Јалан дедијими бәлкә о, билди?
Һеч нә сормады.
Јохса, јаланымы үзә вурмады?
Ағрынын ардына чаланды ағры.
«Мән нијә долашдым, мән нијә чашдым?
Мәнә өмрү боју дүз данышмағы
Өјрәдән анама јалан данышдым.
Јох, о баша дүшдү.
Бәс нејләјәјдим?
Мән она бу дәрди нечә дејәјдим?
Нечә дејәјдим ки, ај анам, өјүн,
Мән оғру адыны алмышам бу күн.
Демәк олардымы бу сөзү она?»

Кечмиш бир аһвалат дүшдү жадына:
...Сашанын дајысы нечә ил габаг
Онларда гонагды, эзиз бир гонаг.
Бир күн дајы евдә тәк олан заман
Бирдән ишыг сөнүр...

о, галхыб һаман

Сајғачы дүзәлдир...

Ишыглар јаныр.

Ишиндән бир аз да о, ганадланыр.
Һәлә ишыг пулу аз кәлсин дејә
Сајғачда рәгәми чәкир керижә.
Ахшам бачысына дејәркән буну,
Ананын бир анда тутулдуғуну
Саша хатырлајыр һәлә бу күн дә,
Һамыја өрнәкдир о, дүзлүјүндә.
Һәр кәсдән һәмишә дүзлүјә һөрмәт,

сәдагәт умар.

Ана гардашына деди: — Бу саат
Сајғачын милини јеринә гајтар!
Дајы: — Гәрибәсән, — деди — ај бачы,
Инди јашамағын будур әлачы.
Доғрулуг, дүзкүнлүк инди нә кәзир?
Мәкәр билмирсәнми, биринин әли
Инди о биринин чибиндә кәзир?
Ана гәзәбләнди: — Сән кәл һагг сөзү,
Јалана бојајыб салма сәс-күјә.
Дүзлүк истәјәнин ән әввәл өзү
Әкәр дүз олмаса; вај о дүзлүјә!
Башгасы вичданы пула сатанда
Биз кәрәк демәјәк бизә дәхли јох!
Сајғачда һалала һарам гатанда,
Биз һәм јаланчыјыг, һәм дә оғрујуг.
Өлүмдән мин дәфә бетәрдир, анчаг
Мәнимчүн јаланчы вә оғру олмаг.
...Бу сөзләр инди
Сашанын јадына дүшдү,

Диксинди.

Онун үрәјиндә галхды бир гијам:
«Саф икән, дүз икән анам бу гәдәр
Мәнсә доғрудан да һәм јаланчыјам,
Һәм дә оғру санды мәни өзкәләр...»

Сусдулар бир ан.

Бала гәлбиндәки фыртыналардан
Хәбәрсиз ана

Фәрәһлә, гүрурла бахды оғлуна.

Сонра да башлады сорғу-суала:

— Бу күн нә јемисән?

— Марусја хала

Сајыг биширмишди.

— Колја једими?

— Ону һәр күн дәрсдән гајыдан кими

Өзүм једирирәм.

— Ағламыр?

— Хејр.

Нә десәм еләјир, нә версәм јејир.

Мәнә дедиләр ки, бу күн сәһәрдән
Һалын...

— Көрүрсән ки, лап јахшыјам мән.

Нәдәнсә ана

Сәһәрки санчыны демәди она.

— Бәс, атан нечәдир?

— Јахшыдыр, о күн

Көзәл бир чанта да алыб мәнимчүн.

Нечә дә хошбәхтдир бу анда Саша,
Инди о, бир гәдәр өзүнә кәлмиш.
Инди анасынын јанында Саша,
Билди ки, дүнјада о, тәк дејилмиш.

Милис шө'бәсиндә елә бу сәһәр
О, нечә јалгызды,

О, нечә тәкди.
Елә бил о донуг үзләр, о көзләр
Ону бир гурд кими кәмирәчәкди.

Чанавар ағзындан гачан гузу тәк
Көр нечә сығыныб о, анасына.
Бәлкә билмәмишди о, бу вахтадәк
Анасы нә гәдәр кәрәкмиш она.

3. ЧӨЗА

Ана сығалындан, нәвазишиндән
Өзүнә кәлмишди Саша бир гәдәр.
Евә кирән кими дәјишди бирдән,
Үзүнә дајанды гәлбиндәкиләр.

Дәрди тикан олду, санчды үрәји,
Галхыб дибчәкләрә су верди Саша.
Гәфәсдән бојланан Сарыкөјнәји
Фит илә бир ағыз диндирди Саша.

Бахды дибчәкләрә, о бахды бир ан,
Охшады күлләри, тәр гөнчәләри.
Көрдү, унудаммыр башындан ашан
Дәрдли фикирләри, дүшүнчәләри.

Саша бу һәјатын илк зәрбәсиндән
Сарсылды,

Өзүнү итирди бирдән.
Адичә, садәчә бир ушаг иди
Саша он үч иллик өмрүн ичиндә.
Елә ки, үзүнә дәрд шиллә чәкди,
Бир өмүр јашады бир күн ичиндә.

Дүнјанын гәсдини о, һардан билә,
Ахы, о, һәјата һазыр дејилди.

Ушағын ушаглыг тәмизлијилә
Дүнјанын сәртлији үз-үзә кәлди.

Һәјатын чәбрини дадмадығындан
Санды ки, бу дүнја овучундадыр.
Хәјал һәгигәтлә тоггушан заман
Фачиә төрәјәр!..

Дәһшәт бундадыр!

Онунла бәрабәр өтәрди шән-шән
Әл-әлә, гол-гола кәзәрди дүнја.
Бир күнүн ичиндә дәјишди бирдән
Ушағын үзүнә бозарды дүнја.

Онун хәјалында, дүшүнчәсиндә
Дүнја ал-әлванды, ала-бәзәкди.
Бәс, она нә олду?

Бир күн ичиндә
Бу дүнја үзүнә гарамы чәкди?

Ушаг һардан билсин, дүнјанын
нәдән

Мин үзү,
Мин сөзү,

мин дә рәнки вар.
Бизи каһ ағладан, каһ да күлдүрән
Һәјатын инсанла мин бир чәнки вар.

Дүнја ушагларчын ајдын, апашкар,
Бурдан бура гәдәр...

Бу гара, о ағ.

Рәнкләр арасында чаларлар да вар,
Рәнки сечә билмәз чалардан ушаг.

Аллаја билмәди, ади керчәјә
Нијә инанмады адамлар нијә?

О, бир инсан кими диндирилмәди,

Садә үрәжилә Саша билмәди,
Ордакы һагг хәстә, јалан һәкимдир,
Дүзә, һәгигәтә инанан кимдир?
Билмәди,
Билмәди,

нә билсин ушаг,
Јалан архалыдыр, һәгигәт тәкдир.
Јалан сүбутсуз да өтүшәр, анчаг
Дүзә, һәгигәтә сүбут кәрәкдир.

Дүкандан чалынан о мин манаты
Өртдүләр јаланла, беләдир гајда.
Оғурлуг доғрулду... Јаланын аты,
Керчәјин атыны гојду архада.

Оғурлуг ағачы јалан битирди,
Оғурлуг јаланла сазишә кирди.
Јаланын башында һәгигәт тачы,
Јаланын сүбута нә еһтијачы?

Ијирми беш гәпикчүн анчаг ушагдан
Сүбут истәдиләр доғрулуғуна.
Баш-ајаг дүнјадыр, зәнбилдән чыхан
Сүзмә сүбут олду оғурлуғуна.
Ди кәл, сүбут елә дүз олдуғуну,
Гәсдән әјрилијә јозулдуғуну.

Оғрулар тутулмур, оғру олмағын
Јолуну өнчәдән билир оғрулар.
Доғрулар тутулур, доғру олмағын
Кәрәк чәрмәсини верә доғрулар.

Дүнјанын чәбрини дадмадығындан
Саша елә билди, дүнја бал дадыр.
Хәјал һәгигәтлә тоғгушан заман
Фачиә төрәјир! Дәһшәт бундадыр.

Нәзарәтчи гадын бахыр гәзәблә,
Она дар отағын һәр бучағындан.
Милис дә «јаз» дејир мин бир тәләблә
Тәһгирләр ешидир сол вә сағындан.

Она кинајәјлә бахыр узагдан
Лида да билдирир өз нифрәтини.
Она «оғру» — дејир дөшәмә, таван,
Јадына салырлар «чинајәтини».

Һамыјла астадан данышыб динди,
Елә бил ичиндә боғулуб сәси.
Һәр кәсдән чәкиниб анлады инди
Нә пис сәсләнирмиш «оғру» кәлмәси.
Беләчә јашамаг она қөз дағы,
Көтүрмәк мүмкүнмү бу гәбаһәти?
Дурду көзләриндә ата данлағы,
Дәлди гулағыны ана төһмәти.

Суаллар, чаваблар һәлә нә гәдәр,
Акты мәктәбә дә көндәрәчәкләр.
Орда мүзакирә,

гәрар

вә төһмәт!

Мән төвбә етмәли, онлар нәсиһәт!

Төвбә? Нәјә төвбә? Нејләмишәм мән?
Һәлә бир төвбә дә чыхсын дилимдән?
Ишә бах, јаманча дүшмүшәм тора.
Нејләјим, нә кәләр мәним әлимдән?
Милисин јаздығы кағыздан сонра
Ахы, ким инанар, күнаһсызам мән?»

Бу ан үрәјиндә инләди бир сәс,
Үшүтмә сарсытды ичиндән ону.
Дүшүндү: «Мән нијә билмәмишәм бәс,
Дүнјанын бу гәдәр пуч олдуғуну?»

Өзүнү бир гэдэр о, элэ алды,
Сабанкы дэрслэри јадына салды.
Дэрдиндэн, гэминдэн умду раһатлыг,
О, мөһлэт истэди бирчэ саатлыг.
Говду бејниндеки суал-чавабы,
Гојду габағына дэфтэр-китабы.
Фикрини топлады...

ријазијјатдан
Чэтин мәсэлэни һәлл едә билди.
Өзүнүн илк һәјат мәсәләсини
Һәлл едә билмәди, Саша кәсилди.
Һәјатын өнүндә сусду, тутулду,
Амансыз һәјата о, тәслим олду.
Гајнады бејниндә бир фикир онун
Галхыб тоггасыны гыш палтосунун
Ачды,
Тавандакы һалгаја салды,
Бир ан көзләриндә дүнја гаралды.
Тоггадан јапышыб јумду көзүнү,
Ләјагәт, беләчә асды өзүнү.

Гәрар чыхармагда јаман тәләсди,
О, өлүм һөкмүнү өзүнә кәсди.
Сојугганлылыға, гәлби бузлуға
Ганунлар адына ганунсузлуға
О, һөкмү, гәрары чыхармалыјкән...
Буну мән дејирәм,

Мән дејирәм, мән!
Анчаг бу кәләрди онун әлиндән!
Һагсыз чәзасыјла, өз өлүмүјлә
Ојатмаг истәди о, бизим һәлә
Јатан, мүркү дөјән вичданымызы;
Инамы тәрк едән иманымызы.
Әдаләт адына бу киши оғлан
Өлүркән гышгырды «Мән варам» — дејә
Өзүнә кәсдији һагсыз чәзадан
Һаглы чәза умду о, әјрилијә.

Оғрулар «оғрусан» дедиләр она,
Өлүмә кедиркән мәрди-мәрдана
Мәсәлә һәлл едиб борч өдәјән кәс
Һаггындан артығы көтүрә билмәз.

Биздән чох бөјүкмүш бу бөјүк ушаг,
Дүнја инсандакы бу гата борчлу.
Өлүм габағында бөјүклүјә бах,
Галмаг истәмәди һәјата борчлу.

Сән бир ушагдакы дәјанәтә бах,
Бунунла даш атды бу јазыг ушаг
Әјријә дүз дејән әхлагсызлыға
Һагсыз өлүмүјлә о, һагсызлыға
Јалана, бөһтана өлүм истәди.
Онлар өлмәлијкән «мән өлдүм» — деди.
«— Онлар вар олдугча әдаләт дә јох,
Һәгигәт өзүнү вар саја билмәз.
Онлар сағ олдугча дүзлүк, доғрулуғ
Өләр мәним кими, јашаја билмәз».

Онун ләјагәти тапданмыш бу күн.
Бу итки өлүмдән бетәрмиш она.
Саша ләјагәти гајтармаг үчүн
Адыны доғрултду чан баһасына.

Сән бир ушагдакы шәхсијјәтә бах!
Шәхсијјәт инсаны бөјүдәр анчаг.
Өлүмлә дүнјаја деди сөзүнү
Тәмизлик өнүндә о һәм өзүнү,
Һәм дә әтрафыны тамам унутду.
Күнаһсыз өлүмү о, уча тутду
Күнаһла гол-бојун јашамасындан,
Бу јердә адындан бөјүкдүр инсан!

4. ИСТИНТАГ

Истинтаг башланды... Долду вараглар
Тапа билмәдиләр, кимдир күнаһкар.
Әввәл диндирдиләр нәзарәтчини:
— Күнаһкар билмәјин бурда сиз мәни.
Сүзмәнин пулуну вермәдијиндән
Гачмаг истәјирди, јахаладым мән,
Оғурлуг шакирдә јарашмаз — дедим,
Мән она тәрбијә вермәк истәдим...
Әчәб тәрбијәдир,

бу тәрбијәдән

Өзү өзүнә дә о, верәјди каш.
Суаллар јағырды: — Нә үчүн?
— Нәдән?

Гадынын көзүндә киләләнди јаш.

Мүстәнтиг дүшүндү: «Өз әмәлинин
Мәғзини анлајыб ағлајыр јәгин...»
Мүстәнтиг алданмыш... Ишә бах јенә,
Бурда да галырмыш о, өз дәрдинә:

— Нијә ағлајырсан?

— Бәс, ағламајым? —

Зәһәрә дөнүбдүр чөрәјим, чајым.
Бу нә јазы-позу, бу нә чәк-чевир?
Һәр ағзы сөз тутан мин суал верир.
Валлаһ, башымы да итирмишәм мән,
Бир гадын евимә зәнк чалыб дүнән
Мәнә нәләр деди... Белә дәрд олар?
Ахы, нә истәјир биздән адамлар?
Һәмишә горудум тәмиз адымы,
Шикајәт олмајыб бир ишимиздән.
О күн дә кәсдиләр мүкафатымы,
Зәрбәчи адыны алдылар биздән.
Бу дәфә башлады о, һөнкүрмәјә,
Көр нәјә ағлајыр бу гадын, нәјә?

Ушаг «уф» — демәдән кечди чанындан,
Ләјагәт адына, дүзлүк адына.
Бу исә... кечмәјиб өз имканындан
Ағлајыр кәсилән мүкафатына.

Нечә дә әзиздир она өз чаны,
Бахмыр нә архаја, нә өнә, анчаг.
Көрмүр өзкәсинин чан гурбаныны,
Јас түтур өзүнүн чөпүнә анчаг.

Вичдана, үрәјә бах сән ондакы,
О да бир адамдыр, бу да бир адам.
Амма адамларын арасындакы
Бу бојда бир фәрги мән анламырам.

Инсандыр, бәс онда инсанлыг һаны,
О нәјә сатыбдыр гәлби, вичданы?
Сатыб нәјә исә... Сатыб әлгәрәз,
Нә алыб көрәсән әвәзиндә бәс?

— Сөјлә, бу хәбәри ешидәндә сән,
Нејләдин?

— Јадымда дејил... О күндән
Анлаја билмирәм, нечин бу ушаг
Өзүнү өлдүрдү?..

Суала бир бах!

Јох-јох! Гынамајын әсла сиз ону.
Анлаја биләрми оғру доғруну?
О һардан анлаја, о һардан билә
Инсан инсан олуб ләјагәтилә.
О һардан билә ки, инсан олан кәс
Оғру дамғасыјла јашаја билмәз.
Сашанын гәсдини о, анламады,
О ки, әјрилијә адәткәрдәдир.
Јазыг һардан билә, тәмиз бир ады
Һәјат баһасына горумаг нәдир.

Еј инсан адыны дашыјан гадын,
Бир ушаг өмрүнү сән оғурладың.
Күнаһкар билмәдин өзүнү һәлә,
Сәбәбкар олдуғун бу өлүм белә
Сәни сарсытмады, горхутду анчаг
Горхдун ки, бу өлүм баш ағрыдачаг.
Бурда да өзүнү дүшүнән гадын,
Сән инсан адында инсан олмадын.
Еј әсрин инсаны, валлаһ, чашмысан,
Гәлбиндән, һиссиндән узаглашмысан.
Хәјаллар далынча сән өз гәлбини
Учура билмәзсән... Битиб нағылын.
Ејни бир хәтт боју һәрләдир сәни
Сәнин машын ағын, автомат ағын.
Сәнин үрәјин дә машына дәнмүш,
Јанмаг үчүн дејил, ганмаг үчүнмүш.

Кејимин, кечимин јаман мүасир,
Ејнәк, чинси шалвар, лајка вә саир.
Дәблә кејинмәкмиш мәдәнијјәтин?
Оғурлуг өзү дә дәбдәдир бу күн.
Бу дәбин һөрмәти артыр илбәил.
Бачаран тајындай чох оғурлајыр.
Инди оғурлуғу бир күнаһ дејил,
Сәнә бәнзәјәнләр бачарыг сајыр.

Чөлүн бәр-бәзәји... Бу тәмтәрағын
Ичин бошлуғуна јохса бир әвәз?
Бир иллик ајлығын, тәкчә лајканын
Базар гијмәтини өдәјә билмәз.

Сән тәмиз вичдандан данышдын... Һаны?
Сөзлә һәгигәти тора салмысан.
Әкәр тәмизсәнсә, бәс о лајканы,
О чинси шалвары нечә алмысан?
Бәли, дәбә дүшүб инди оғурлуг,

Мә'нәви јохсуллуғ, мә'нәви корлуг.
Торпаг оғрусу,
Тарих оғрусу.
Милләт оғрусу,
Зәһмәт оғрусу,
Бәјин оғрусу,
Шөһрәт оғрусу,
Гејрәт оғрусу.
Билмәк чәтиндир,

Һара кедир бу?
Бириндә эифлик, бириндә зорлуг.
Јенмәјә чалышыр инсаны инсан.
Ана тәбиәтдә јохдур оғурлуг
Онун өвладында бу сифәт һардан?

Мәдәни сајырсан өзүнү јәгин,
Амма билмирсән ки, мәдәнијјәтин
Јалныз әјиндәдир...

Чөлү бәзәксән,
Ичи тәзәксән.

Мүхбирә сөјләди милис рәиси:
— Бу ишдә күнаһкар билмәјин бизи.
Һәр кәсә атмајын сөз кәмәндини,
Дејин, тә'лиматын һансы бәндини
Позмушуг?

Инсафән, рәис һагладыр.
Онларын һәр иши тә'лимагладыр.
Рәис тәкчә буну биләјди бары:
Инсан үрәјинин һәјәчанлары
Һеч бир тә'лимата сығыша билмәз.
Амма... дүјғу вар ки, о чејнәнилмәз!

Һәр инсан гәлбинин өз дүнјасы вар,
Һәр бир дүнјанын да јүз дүнјасы вар.
Јохдур үрәкләрдә дүјғунун сону.

Ади көзлө бахма сән бу һәјата.
Әлван дуҗуларын тәмәннасыны
Сала биләрсәнми бир тә'лимата?

Һәр гәлбин, дуҗгунун өз ачары вар,
Ону тапмадынса, мүшкүл өтүшмәз.
Үрәк гапысыны тәк үрәк ачар,
Тә'лимаат ачары үрәјә дүшмәз.

Сашанын јаздығы илтизам бу күн
Иттиһам актыдыр һәр биримизчүн:
Јазыб өз әлилә: «Кәләчәкдә мән
Сәһвә јол вермәрәм бир дә тәзәдән».

«Кәләчәк» сөзүнү јазды сәсбәсәс
Бу сөзү јазанда нә чәкмиш үрәк?
Онун кәләчәји һаны? Инди бәс
Биз о кәләчәји кимдән истәјәк?

Бир јанда «кәләчәк», бир јанда ләкә,
Ону һагг-һесаба чәкирди кендән.
«Кәләчәк» сөзүнү јазанда бәлкә
Әлини үзмүшдү кәләчәјиндән.

Амма билмәдиләр даш үрәклиләр
Ганын истисини даш һардан биләр?
О, өз ағрысыны тәк өзү билди,
Онун кәләчәји гурбан верилди
Ијирми беш гәпијә...

Беләдир әлбәт.

Бәлкә баһа кәлир сизә бу гијмәт?
Сиз дә билмирдиниз өләчәјини.
Доғду бир хатадан башга бир хата.
Сашанын мәһв олан кәләчәјини
Бујур, јолдаш рәис, сал тә'лимата!

5. КИМДИР КҮНАҢКАР?

Беләчә бағланды чинајәт иши.
Демә, бу өлүмдә јохмуш күнаһкар.
Чансыз мәчәлләнин өз көстәриши
Беләдир...

Бу һөкмә нә сөзүнүз вар?
О, һәм өлән имиш, һәм дә өлдүрән
Үстәлик өзүнә чәза да верән.

Бу ишин үст гаты беләдир јәгин
Алт гаты?..
Кәләнмәз бу гат гәләмә..
Ијирми беш гәпиклик бир чинајәтин.
Дәјәри бир инсан өмрүјмүш демә...

Күнаһкар јох имиш,
Сәбәбкар нечә?
Бу ојун гуртарды јохса неч-нечә?

Горхулу о дејил, бир инсан өлә,
Биз она «гәдәрин һөкмүдүр» — дејәк.
Горхулу одур ки, өләнин һәлә
Әсил гатилини тапа билмәјәк.

Онда бу күнаһы һамыја пәјлә,
Һәрәнин бојнунда бир гәтрәси вар.
Онда бу өлүмдә долајысыјла
Сән дә күнаһкарсан, мән дә күнаһкар.
Өлдүрүр өзүнү артыг бах белә:
Инсан өз әлилә, өз әмәлилә.

Бу, белә кедәрсә, вәј һалымыза,
Јас дону кејдирәк амалымыза,
Горхурам дүнјада бир заман кәлә,
Инсанлар јашаја, инсанлыг өлә.

Еј эсрин өвлады, валлаһ чашмысан,
Улу эчдадындан узаглашмысан.
Инсан бөјүдүкчә, билмирәм нэдән,
Гачар фитрәтиндән, гачар өзүндән.
Олар өз ичиндә өзүнә дустаг.
Өзкәләр өнүндә көнлүнү баглар.
Бизим тәк, бир чүрә дүшүнүб, анчаг
Башга чүр даныша билмәз ушаглар.

Ушаглыг дөврүндә бәшәријјәтин
Ушаг да бөјүк дә беләјмиш јәгин.

Дәјишиб, сандыг ки, ағылланмышыг,
Сән демә чох шеји итирмишик биз.
Ағылы газаныб, һисси данмышыг,
Дандыгча сојујуб үрәкләримиз.

«Мәнә нә вар»лары дүз јол санмышыг,
Өзкәни дујмајыб «ағылланмышыг».
Ағыл чевриләли тамаһымыза,
Чата да билмирик иштаһымыза.
Үрәк әвәзинә ағыл дөјүндү,
Јаман билдијимиз јахшыја дөндү.
Пијада кетмишдик үрәксизлијә,
Машынла дөнмүшүк, «гадирик» — дејә.
Биз бүтүн бунлары гәләбә сандыг,
Нәји итирмишдик, нәји газандыг?
Дүнјада дүнјалар јарадан инсан
Јолуну аздымы, јохса чашдымы?
Нур сәпди дүнјаја өз камалындан,
Мә'нәви дүнјасы јохсуллашдымы?

Дәјишди әмәл дә, дәјишди сөз дә,
Һәлә бир үстәлик хисләтимиз дә:
Инсан дуја билмир өз һәмчинсини,
Јохса, јаваш-јаваш даныр ирсини?

Бундан горхмалыјыг, будур тәһлүкә:
Јени инсан нөвү јараныр бәлкә?

Өлән арвадынын гызыл дишини
Чыхардан әрә,
Ата бир, ана бир өз гардашыны
Һәбсә дүшдүјүчүн данан кәсләрә,
Ана, атасыны евиндән атан
Оғула, гыза,
Чүрүк мәнлијини стола сатан
Бир әхлагсыза,
Өз ана дилини өзкә дил сајан,
Өзкәнин өнүндә гујруг булајан
Намуссуз, шәрәфсиз вәтәнсизләрә,
Һарам јүзлүкләри чибинә дүртән
Һәрис көзләрә,
Чиркин әмәлини јаланла өртән,
Ағлына күвәнән көнүлсүзләрә
Нә ад верәк биз?
Бу адла сојусун үрәкләримиз.

Сабаһкы һаваны дүнәндән билән,
Јазда хорузланыб, гышда әкилән,
Кичикләр өнүндә бөјүк көрүнән,
Бөјүкләр өнүндә сәрчәјә дөнән,
Учалар јанында бојуну данан,
Әслини, көкүнү, сојуну данан,
Тәзә нөв инсана өз гәзәбиндән
«Мангурт» ләгәбини верәнә әһсән.

Илбәил азалан гушлар, биткиләр,
«Гырмызы китаба» дүшүр сон илләр.
Горхурам, мангуртлар һәддини аша,
Мәсләкә дырмаша, гәлбә дырмаша,
Сонра әл узада көкә, фитрәтә,
Јени нөв чохала, көһнә нөв итә.

Гәдим биһалары јашатмаг үчүн
«Бәрпачы» ширкәти јаранмыш бу күн.
Чохдан унудулмуш,
Нәфсә гул олмуш,
Мүгәддәс һиссләрин, һәјәчанларын,
Көзәл дүјғуларын, саф вичданларын
Кәлин, бәрпачысы олаг, адамлар,
Јохса, һалалы да һарам, һарамлар!

* * *

Јахынлар, узаглар дүшдү сәс-күјә,
Ата да каһ ону, каһ буну динләр.
Бала өлүмүнү хәстә анаја
Дејә билмәдиләр,
Нечә десинләр?

Елә ки, хәстәнин кечди бөһраны,
Ғоһумлар јығышды хәстәханаја.
Олмуш әһвалаты, битмиш гәзаны,
Дедиләр астаха јазыг анаја.

О, сусду,
динмәди,
нә дејәчәкди?
Амма бирдән-бирә о, гыјја чәкди.
Ғалхды јериндән.
Јапышды әринин этәкләриндән.
Гышгырды: — Күнаһкар тапылмајыб бәс?
Сусдулар...
— Неч кәсин ағлына кәлмәз.
Амма мән билирәм кимдир күнаһкар.
Мәним билмәјимә шүбһәнизми вар?
Кимдән тәләб едим баламы, кимдән?
Неч кәсдән!..
Бу дәрди гој билсин аләм.

Сашаны инсан тәк бөјүтдүјүмдән
Онун өлүмүндә күнаһкар мәнәм.

Мүстәнтиг һардадыр? Чатдырын она
Әсил күнаһкары тапмышыг — дејин.
Әдаләт адына, ганун адына
Һакимдән анаја чәза истәјин!

Дүзкүн тәрбијәјмиш демә, күнаһкар,
Буну кинајәјлә деди о ана,
...Билмәдик хәлвәти, ја ачыг-ашкар,
Хејир шәрә дөнмүш, јахшы јамана.
Бир дә ајылдыг ки, јалан, оғурлуг,
Адичә гајдадыр,
Хәбәримиз јох!

Ана нә биләјди, һаггын, керчәјин,
Сусмасы нә күнә салачаг ону,
Дүзкүн тәрбијәси,
бир һалга тәкин
Боғачаг бир заман өз овладыны.

ЕПИЛОГ

Вурушуб горуду дуелдә Пушкин
Ғаны баһасына шәрәф, шаныны.
Засулич күнаһсыз күлләләнмишин
Алды кенералдан интигамыны.
Саша һисси илә ајырмыш јәгин
Доғрудан әјрини,
Јахшыдан писи.
Саша — пушкинләрин, засуличләрин
Ләјагәт вариси, гејрәт вариси!

Хејир һәгигәтдән, шәр, шәрдән доғар,
Һагдан јараныбдыр, һагдан дүнјамыз.

Јахшы ки, дунјада сашалар да вар,
Јохса, дағыларды чохдан дунјамыз.

Демә ки, јахшылар писләрден азымыш,
Јахшылар көчдүкчә таланыр дунја.
Ләјагәт наминә өзүнү азымыш
О әлләр үстүндә доланыр дунја.

Ачаг сүфрә кими үрәжимизи,
Тысбаға дежилик, чыхаг бу гындан.
Атом бомбалары мәһв етмәз бизи
Горхаг инсанлығын мәһв олмасындан.

Ингилаб кәрәкдир дүшүнчәләрдә
Көһнә бејинләрдә ингилаб олмаз.
Әдаләт, мәрһәмәт вар олан јердә
Атом бомбасы да валлаһ, ачылмаз.
Һавада кислород азалыр — дејә
Горхуја дүшмүшүк...

Амма биз нијә
Горхмуруг бир ан
Меһри-мәһәббәтин, көзәл үлфәтин,
хејирхаһлығын,
сәмимијјәтин
азалмасындан?
Кәлин, өзүмүзү биз инсан сајаг,
Һиссдән, һәјәчандан кәлин, горхмајаг.
Горхаг ширин-ширин
тәбәссүмләрин
Ардында кизләнен мин бир кәләкдән,
Горхаг башгасына биканәликдән.

Горхаг, әмәл гала гуру сөз тәки,
Горхмајаг, дунјанын пуч олмасындан,
Горхаг адамларын өз ичиндәки,
Мә'нәви дунјанын дағылмасындан.

МӘРЗИЈӘ

(поема)

ПРОЛОГ

Сән доғулдун гејрәтиндән,
Чүр'әтиндән,

Мәрзијәчан.

Алдым сәнин сорағыны
Өлүмүндән
Чох сонра мән

Мәрзијәчан,

Сән вурушдун, әлиндәки силаһла јох,
Гәлбиндәки инамынла, иманынла.
Һәкк еләдин өз адыны
сән тарихә өз ганынла.

Мин ил кечсә галачагсан
Ијирми једди јашында сән,
Тарихин јаддашында сән,
Тәләбәлик илләриндә
Сән синифдән синифә јох,
Аддымладың ахтарышдан ахтарыша.
Бир тапынты јазылыбдыр
Алнындакы һәр гырыша.
Нәји тапдын?

Бејниндәки суалларын чавабыны.
Бу дунјада сәнин севинч
гисмәтини кор ејләјән

Бир өмүрлүк әзабыны.

Сән кәнч идин,
Нејләјирдин бу дәрдләри, бу гәмләри?
Нијә кәлиб сәни тапды
Бу дүнјанын ситәмләри?
Дүз демәдим.
Онлар дејил,
Сән онлары тапан олдун.
Бејниндәки суалларын
Архасынча чапан олдун.
Кими кәлир бу дүнјада
    Бу дүнјаны унутмаға.
Кими кәлир дүнјаја јох,
    Өз гәлбинә зүј тутмаға.
Кими кәлир бу дүнјанын
    Нәш'әсини јашамаға,
Кими кәлир, бу дүнјанын
    Дәрдләрини дашымаға.
Кими кәлир, бу дүнјадан
    Умдуғуну көтүрмәјә,
Кими кәлир, бу дүнјаја
    Өз одундан нур вермәјә.
Кими кәлир бу дүнјада
    оланлара даш атмаға.
Кими кәлир бу дүнјада
    олмајаны јаратмаға.
Һагг истәдин,
Дедин нијә, ады варын өзү јохдур?
    Дедин нијә бу дүнјанын
Әјриси вар, дүзү јохдур?

І ФӘСИЛ

—Һагг һардадыр?
Бу суалын чавабыны
    Тарих боју арадылар.
Дујғулары чөзәдиләр,
Фикирләри дарадылар.

О китаба, бу китаба баш вурдулар.
Хәјалларын, арзуларын ганадында
Нағыллары ујдурдулар.
Нағыл деди:

    «Һагг ахтаран,
    Кејиб дәмир чарыглары,
Кәрәк дүшә, Ағ бабанын ағ јолуна.
Һәгигәти тилсимләјиб,
    Туллајыблар дағ далына.
Өз ағлына,
    өз күчүнә
гүдрәтинә,
    сөз күчүнә
    күвәнәнләр
    јола чыхсын.
Үмидлә гол-гола чыхсын!..
Ајагларда дәмир чарыг, әлдә чомаг,
Әр бабалар,
Нәр бабалар јола чыхды,
    о дағ-бу дағ,
сораг-сораг...
Аз кетдиләр, үз кетдиләр,
Дәрә-тәпә дүз кетдиләр.
Мин булагдан су ичдиләр,
Дағ ашдылар, дүз кечдиләр.
Бу дүнјанын сирләрини
Охудулар вараг-вараг.
Ајагларда дәмир чарыг,
    әлдә чомаг!
Бу дүнјаны долашдылар
    гарыш-гарыш.
Нәсилләрдән нәсилләрә
Давам етди бу ахтарыш.
Ата безди,
    дөндү кери.
Оғул кејди,
    нәвә кејди,

Аталарын, бабаларын
чыхартдығы чарыглары.

Чох кэздилэр, чох кетдилэр.
Бу јолларда
Нечэ-нечэ чомаглары дэјишдириб,
Чарыглары эритдилэр.
Һәгигәти «Өз көзүмлэ көрдүм»—дејән
һеч олмады.
Һагг ағлады үрәкләрдә,
Дүнјадаса тапылмады.

Сәһәнд деди:—Һәгигәтдир
Чарыгларын, чомагларын
Дағ јолунда әримәси.
Ајагларын габарыдыр,
үрәкләрин нискилидир
Нағыллара алданмағын чәримәси.
... Гызым, сән дә бу керчәји билән күндән
Һәгигәти нағылларда ахтармадын,
Умдун анчаг ел күчүндән,
сел күчүндән

Дедин:—Мәнә гулаг асан
еј һәгигәт гурбанлары;
Һәгигәтдир,
зүлм әлијлә
Мәзумларын ахыдылан ал ганлары.
Һәгигәтдир
Һәгигәтин мүч олмасы.
Һәгигәтдир
дәримизин сојулмасы.
Һәгигәтдир
ағ јаланын һагг адындан
данышмасы.

Һәгигәтдир
Һагг бағыран үрәкләрин
Ағ јаланла барышмасы.

Һәгигәтдир
Һәгигәтлә јаланларын
Бир-биринә гарышмасы.

Һәгигәтдир
тонгалларда јанмағымыз.

Һәгигәтдир
өлүм һөкмү габағында
Һәгигәти данмағымыз.
«Һәгигәт вар»—јаланына—
бу ријакар нағыллара
өмрүмүзү сатан олду.
Хәјалларын хумарында
јатан олду.

Ајагларда дәмир чарыг,
әлдә чомаг
Сиз бунуму кәзирдиниз
Бу дүнјаны гарыш-гарыш
долашараг

Арадыныз, ахтардыныз
Јалан сизә дајаг олду.
Аталардан оғуллара
Бабалардан нәвәләрә
Галан јалныз чарыг олду,
чомаг олду,

Биз дә кејдик о чарығы.
Әкәр ујсаг нағыллара,
Баламыз да кејәчәкдир,
Нәвәмиз дә кејәчәкдир.
«Дағ далында һәгигәт вар»—
дејәчәкдир.

Балалардан мирас галан бу јаланы
Һәгигәтин әвәзинә
јејәчәкдир,
јејәчәкдир.

Кәлин инди биз ујмајаг нағыллара,
Биз күвәнәк сәрт әлләрә,
тунч голлара.

Бу әлләрлә, бу голларла

Олмајаны јарадаг биз.
Будур бизим бу дүнјада
Эн мүгәддәс вәзифәмиз..

* * *

О «хатират дәфтәри»нә көчүрүрдү чохдан
гәлбиндәки ағрылары, бәри
Бејниндәки фикирләри:

МӘРЗИЈӘНИН
«Хатират дәфтәри»ндән
12 ФЭРВЭРДИН, 1348 ИЛ, ШӘМСИ
(миләд — 1969-чу ил, 22 март).

Дүшүнүрәм,
демәк варам.
Һаггымы да, борчуму да анлајырам.
Дүшүнүрәм,
Мән өзүмү дәрк едирәм.
Дүшүнүрәм,
Мән ганырам,
Мән көрүрәм,
Ешидирәм.
Дүшүнүрәм...
Демәк артыг гул дејиләм.
Дүшүнчәдә јетишмишәм,
кал дејиләм.
Дүшүнүрәм...Фикирләрим ганадымдыр.
Мән учурам,
еһкамларын о тајына!
Бу јеришлә чатаммазсан
һеј чығыран,
һагг бағыран,

Сәрһәдләри јаран, гыран
һарајыма!
Һагсызлығын башы үстдә мән јумруғам,
Мән һәдәјәм.
Һәр күн тәзә чәбһәдәјәм.
Бир јахшы бах сән өзүнә,
сөјлә һәсән?
Мүтләгијјәт, сән гочасан, сән көһнәсән!
Көһнә, чүрүк бајатыны
һәр күн өтән
Бир бошбоғаз,
бир кәвәзә!
Сөзүм јени, диним тәзә!
Дүз 2500 илдир
јол кәлирсән;
амма јенә
јериндәсән,
Јериндәсән!
еһкамлары өзүнә зидд
бир диндәсән!
Зүлм едирсән.
Ачкөзләрин силаһыдыр
Зүлүм! Өлүм!
Мән зүлүмә сығышмарам!
Бир өлүмлә горхуздуғун јетәр мәни!
Бир һәјата сығышмадым
јүз өлүмә сығышмарам!

* * *

Елә ки, Үскүдә мүәллим олду.
Бу јандан бошалыб, о јандан долду,
Арзусу, үмиди чәкилди дара,
Үмид зирвәсиндән бахыб һәр шејә,
Мәктәбдә дәрс вериб балачалара,
Һәјат дәрси алыр кәнддән Мәрзијә.

Көнлүндө гышгыран дәли бир сәсә
о, гулаг кәсилди,
јашады јалгыз,
Әлифба өјрәтди,
                                әвәзиндәсә
һәјаты өјрәнди һәјатдан бу гыз.

23 ОРДИБЕҢИШТ; 1348 ШӘМСИ (1969)

Үмидим, диләјим әлимдә бајраг,
Мән ону галдырдым өзүмдән уча.
Үмидлә јашадым бу өмрү анчаг
Мө'чүзә көзләдим өмрүм бојунча.
Хәјалымда күлән үмидләрим
Даддым арзумдакы азадлыг кими.

Кәлмир мө'чүзә дә,
Күлмүр диләк дә.
Үмиди һәјата чалаг ејләдик,
Мәсләки горхуда, сөзү үрәкдә,
Чүр'әти дөзүмдә душтаг ејләдик.

Нә илә өлчдүләр зүлмүн һәддини?
Билмирәм, бу дүнја бизи нә билмиш?
Бу һәјат, дөзүмүн ән сон һәддини
Билмәјә сынагмыш, һәјат дејилмиш!

Үмидин башыны булудлар алыб.
Боран түҗан едәр, јарпаг титрәшәр.
Үмидин саплағы јаман инчәлиб,
Аманды, тохунма, гырылыб дүшәр.

* * *

Агрысы, ачысы бошалсын дејә
Көчүрүр дәрдини ше'рә Мәрзијә.
Башындан кечәни бирбәбир јазыр.
Каһ хатирә јазыр, каһ ше'р-јазыр.
Үмиди мүһитин гаранлығында
Сөндүмү, өзүнү о, бир һеч саныр.
Арзусу үмидә гаһмар чыханда
Гәлбиндә инамдан чыраглар јаныр.

Һазыр олмалыјыг биз гурбанлара,
Јалныз истәк илә кар ашмаз—дејир.
Хејрини, шәрини анлајанлара
Тәлеји көзләмәк јарашмаз—дејир.

Заманын одунда фикри гарсалыр,
Гәлби ганад тахыр әсрин сәсиндән.
Бу күнүн көзүјлә бахыб дәрс алыр
Дүнәнки Фирдовси «Шаһнамә»синдән.
Көрүр ки, дәјишән адлардыр анчаг
Кавә о Кавәдир, Зөһһак—о Зөһһак.

8 ХОРДАД: 1348—ШӘМСИ (1969, 21 МАЈ)

Һәр бир әфсанәдә бир һәгигәт вар,
Ән бөјүк мәктәбдир онлар бизимчүн
Зөһһакын чијниндә битән иланлар
Јејир чаванларын бејнини һәр күн.
Бу, бир әфсанәдир,
Јохса, һәгигәт?
Бәзәји әфсанә,
Өзәји ибрәт!
Зөһһак иланынын гидасы нәдән

Инсан бејни имиш?

Дүшүндүнмү сән?

Зүлм жахшы билир, зүлмкар кими
Ағылдыр, бејиндир зүлмүн гәними.

Тарихдән мәлүмдур, бу ки һәр кәсә,
Һәмишә изләмиш јалан доғруну.
Зүлүм бејинләри јејә билмәсә,
Бејинләр, ағыллар јејәчәк ону.

Буну билдијиндән зүлм, һәр заман
Горхуб һәгигәтдән, бир дә ағылдан.
Ағылдыр анлајан,
Ағылдыр көрән.
Бојалар далында јашынан зүлмү.
Азадлыг адына бир мәмләкәтдән
Башга мәмләкәтә дашынан зүлмү.

Әкәр горхмасады зүлм ағылдан,
Өнчә бејинләри јемәзди залим.
Јаланла горхунун издивачындан
Төрәјиб,
затындан мәләзди залим.

Дүнјаја мәним сорғу-суалым да түкәнмәз,
Мин ил јашасам, чәнки-чидалым да түкәнмәз

Ешгим, диләјим дүшсә дә зиндана о, сусмаз,
Ешгим, диләјим дәрду-мәлалым да түкәнмәз.

Хисләтдә дөзүм, руһда тәвәккүл нә гәдәр вар.
Мәзлүм баш әјәр зүлмә вә залым да түкәнмәз.

Зүлмүнлә голум бағлы, әлим бағлы, дилим
лал
Азадлығым ешгимдә, хәјалымда түкәнмәз.

II ФӘСИЛ

Телефонлар сәсләнди: — Ахы кимдир Мәрзијә
Чаваб кәлди Тәбриздән:
— Үскү гәсәбәсиндә мүәллимдир Мәрзијә.
— Кимдир она дил верән?
Сүкут...

Чаваб кәлмәди.

Мәкәр билмәдиләрми
Анчаг өз үрәјидир һәр бир кәсә дил верән.
Тапындығы керчәјин нәғмәсинә дөнәчәк
керчәјә көнүл верән.

Јох! Буну билмәдиләр...
Өз јолујла јеријән ән бөјүк һәгигәтә
«Јолдан азыб» — дедиләр...
Нијә белә олмалы?

Ахы нијә һәгигәт јалана јозулмалы?
Нијә һаггын тәхтинә наһаггы миндирдиләр,
Јаланлара һәгигәт вәсигәси вердиләр?
Инди бир заман кәлиб:

суал вермәк јасагдыр.

Бу нијәләр наһагдыр.
Јалан һәгигәт олуб дүнјанын јаддашында.
Өзүлү јалан олан чәмијјәтин башында
Бомба кими сәсләнир һәр «нә үчүн», һәр
«нијә»

Үскү гәсәбәсиндә мүәллимдир Мәрзијә.

— Бәс о Үскүдән әввәл һардајды?

— Билмирсиниз?

— Сиздән сорушұруг биз.

— О, Сипаһиданешдә охујурду бир заман.

Онун чыхышларындан

Аловланды өлкәдә тәләбә тә'тилләри,

Унуда билмәзсиниз ахы сиз о илләри.

... Көрән нәјмиш Савакы белә гәзәбләндирән?
Шаһын тулаларыны чин атына миндирән?

Бу чәлимсиз, бу зәиф, үздән фағыр гызчыгаз,
Гејрәти чәкисиндән јүз гат ағыр гызчыгаз.
Һәдәләрә, горхуја нијә тәслим олмады?
Онун ирадәси дә нијә сындырылмады?
—Зиндандан чыхан кими тамам унутдуг ону,
Дәјишдирди Үскүдә мүбаризә јолуну.

Нә имиш тәзә јолу?

Чох дүшүндү Мәрзијә.

Мүәллимлик!

Јолундан јохса дөндү Мәрзијә?

Азәрбајчан елиндә
Елин балаларына ел дилини данараг,
«Зәбани-мадәрини» өјрәтмәли!
Дәрдә бах!
Јашамады дәрд кими

О, гәлбиндә бу дәрди.

О, дәрди дилләндириб әлачына чевирди.
Вәтән балаларына
Доғма ана дилиндә ше'р-әзбәрләдәрди:
«Ала-була боз кечи,
Ај гоша бујнуз кечи.
Јалгыз кәзиб доланма,
Даға, даша дырманма.
Бир гурд чыхса гаршына,
Сән нә едәрсән она?»
Ше'ри бурда сахлајыб, бир дә тәкрар едәрди
сонунчу мисралары.

Ушагларын гәлбиндә
Нахышланыб дуарды «гурдун» ајры чалары.
Бир гурд чыхса гаршына,
Сән нә едәрсән она?
Бурда ше'ри гырарды.
Башга чүр гуртарарды:
«Вар күчүмү топларам,

Бујнузуму о гурдун
Синәсинә сапларам».

Сонунчу мисралары бир дә тәкрар едәрди.
Ушагларә беләчә чәсарәт өјрәдәрди.
О, чох көзәл билир ки,
Горху бизә нә верәр, горху биздән нә алар.
Горху адлы о иблис доғар көлә балалар.
Көлә балалар исә мүт'илији балалар.
Бир халг үчүн сәфаләт,
Ја ачлыг, ја фәлакәт
Бир елә зилләт дејил.
Амма милләт гул олса,
Ајагларә чул олса,
Фикирчә јохсул олса,
О, һәлә милләт дејил.

Милләтин милләтлији јашар ләјагәтиндә—
ешгиндә, гејрәтиндә,
Шәрәфиндә, адында
Бир дә... азадлығында.
Ахы о, өз халгыны көлә дејил, гул дејил,
Азад көрмәк истәјир.

Халгын синәсиндән көләлик дамғасыны

О көтүрмәк истәјир.

Ән адичә һаггыдыр азадлыг һәр милләтин,
Биринчи өвладыдыр ләјагәт—һүрријјәтин.
Әсир халгын дүнјада нә јери вар, нә сәси.
Әсир халгын јеринә ганан да өзкәсидир,
Көрән дә өзкәсидир, данышан да өзкәси!
Халгын азадлығыдыр —
Халгларын чәркәсиндә мө'тәбәр вәсигәси!
Бир халгын ки, јеринә дүшүнүрләр, ганырлар,
О халгы нә санырлар?
Һаны, һаны бәс онун өзүнүн ләјагәти?
Милләт сажмаг олармы әсир олан милләти?

Һаны, һаны бәс онун өз камалы, өз дили?
Ким сечди јад милләти башгасынын вәкили?
Бу фикирләр ичиндә овхаланыр Мәрзијә.
Гандығыјчын алышыб јаныр, јаныр Мәрзијә.
Вәтән мәһәббәтини
О, чевириб өзүнүн јаратдығы бир динә,
Јанғысыны көчүрүр ушагларын гәлбинә.

Мејдан охујурам бүтүн динләрә,
Анчаг өз гәјәмдә бир динчијәм мән.
Хам торпаг мисаллы саф бејинләрә
Инди тохум сәпән әкинчијәм мән.

Әминәм сәпдијим һәр бир тохумдан
Мејвәли ағачлар бој атачагдыр.
Рүзкарлар өнүндә киши тәк дуран
Кечилмәз мешәләр јарадачагдыр.
Өзүм олмасам да
ағачлар кими,
Сонсуз арзуларым битәчәк мәним.
О күнә јетишән нәғмәләrimi
Салдығым мешәләр өтәчәк мәним.

Бир күн мүдир чағырды јанына Мәрзијәни,
Деди:—Бу нә демәкдир? Анламырам мән
сәни.

—Нә олуб?
—Нә олачаг... Будур валидејнләр
Сәндән шикајәт јазыб јухарыја...
Дејирләр

Өзбашыналыг едирсән.
Һәрдән ана дилиндә ше'р әзбәрләдирсән.
—Дејин көрәк, әј мүдир,
Мәним тәдрис етдијим фәннин ады бәс нәдир.
«Зәбани-мадәри»ми? Бу сөзләри инди биз

Фарс дилиндән чевирсәк,
олар Ана дилимиз.
Мән дә шакирдләримин өз доғмача елиндә
Ше'р әзбәрләтмишәм онлара өз дилиндә...
Будур мәним күнаһым?
Сөјлә, һансы өлкәдә,
Һансы мүстәмләкәдә
Халгын өз ана дили она јасаг едилмиш?
Јурдаш дејилсән дејә, јурдан гачаг
едилмиш.

Бәс сән нечә? Де көрәк,
Бу Вәтәнин оғлутәк
Нечә дөзә билирсән дилимиздән асылан
бу гыфыла, килидә
Сүркүн етмәк олармы бир өлкәдән дили дә?
Мүдирин үз-көзүнү од гарсытды елә бил
Бу гызын сөзләриндән.
Деди:—Бала, бир дүшүн дедијини дәриндән.
Сән һәлә билмәмисән дејәсән өз јерини.
Ким бизә һагг вериб ки, дилимизә чевирәк
«Зәбани-мадәри»ни?...
Атма өз әлләринлә кәл, өзүнү ода сән.
Бу бош дүшүнчәләрлә вермә бизи бада сән.
—Бәс өз ана дилини билмәсинми ушаглар?
—Ахы ана дилинин кимә нә фајдасы вар?
—Гејрәтин дә кимсәјә
фајдасы јохдур—дејә
Гејрәтсизми олаг биз?
Ахы гејрәтимиздир бизим ана дилимиз.
—Јох, сәнә әјдын дејил, һәлә сәнин етдијин.
Бир дә... ана дилиндә ше'р әзбәрләтдијин
Һәмән о шакирдләрин аталары дејилми
Сәндән шикајәт јазан?
Бәли, валидејнләр
Истәмир ки...
—Бәллидир... Оғурланмыш бејинләр

Нардан билә, нә билә өз хејрини, шәрини.
—Дүшүн дедикләрини!
Дејә бајагдан бәри бир кәнарда әснәјән,
Сусуб кәлмә кәсмәјән
Киши галхды ајаға.
Деди:—Сән кимсән, нәсән
Бу милләтә хејрини, шәрини кәстәрәсән?
Мән чох көзәл билирәм, хејрим нәдир, шәрим нә?

Ата кими ганырам,
Балам мөһтач дејилдир бу күн ана дилинә.
Сабаһ кәрәк оларса, о дили дә өјрәнәр.
—Бүгәләмунсан мәкәр?
—Башдан-баша нағылдыр, әфсанәдир сөзләрин.
Бунлар бу күн дүнјадан, вахтдан хәбәрсизләрин

Нәһәнкә һүрмәсидир.
Сәнин дедикләринсә...өзү бир нәһәнк икән
Горхусундан өзүнү балача көрмәсидир.
... Мүбәһисә узанды...
Һәмән киши һеч демә
Савакын адамыјмыш, сонра билди Мәрзијә.

Ертәси Мәрзијә ишдән говулду.
Мүдир, әмәлинә пешиман олду.
Кәлди о, бир күн
Мәрзијәкилә
Бир аз вичданыны овутмаг үчүн.
Деди:—Мәрамын
Мәнә бәллидир.
Вәтән баласына ана дилини
Севдирмәк сәнинчүн бир тәсәллидир.
Амма нејләјәсән бу да јасагдыр.
Бир дә ки... әслиндә кәсилмиш башын
Сачына ағламаг мәнчә наһагдыр.
—Онда нејләмәли? Сусуб отурмаг?

—Бизим әлимиздән бу кәләр анчаг.
Филин нә вечинә, ајағы алтда
Онларла, јүзләрлә өлә гарышга.
Атылыб-дүшмәкдән ахы нә фајда,
Нејләјә биләр ки, филә гарышга?
Шаһын савакы вар әждаһа тәкин,
Она диши батмаз, валлаһ, һеч кәсин.
—Биз бу бајатыны валлаһ чох өтдүк,
Алыб чијнимизә ону бөјүтдүк.
Онун гүдрәти дә бәллидир бизә,
Биз сәнин фикринчә јә'ни һеч нәјик?
О, бөјүк көрүнүр көзләринизә,
Чүнки биз һәләлик диз үстүндәјик.
Кичилдик, биз она «бөјүк» дедикчә,
Јетәр бу сәчдәләр, бу дизчөкмәләр,
Биз онун өнүндә имәкләдикчә,
Әзди башымызы наллы чәкмәләр.
Дураг ајаг үстә,
Ахы әрик биз,
Галхсаг, о кичиләр, бөјүјәрик биз.
—Сән мәнә танытма кәл бу милләти,
Онун затындадыр өз әталәти.
Сән онун јолунда чандан кечәрсән,
Бу мәрдлик, бу гејрәт һеч она чатмаз.
Сән онун јолунда одда бишәрсән,
«Уф»—дејиб о, сәнә әл дә узатмаз.
Белә бир халг үчүн инди сән нијә...
...Мүдирин сөзүнү кәсди Мәрзијә.

«ХАТИРАТ ДӘФТӘРИ»НДӘН

14 мейр. 1350, Шәмси (1971, 21 сентјабр)

Мән «чал»—дедим,
«Учал»—дедим,
Мән «вур»—дедим,

«Галдыр»—дедим
 Сөз—һүчүмдүр, сөз—һәмләдир,
 Бирчә кәлмә бир чүмләдир.
 Сән дилдәки гүдрәтә бах.
 Чүр'әтә бах!
 Бир чүмләни бир кәлмәжә сығышдыран
 Кәлмәдәки барыта бах!
 Үз илләрин әләјиндән арыдылмыш
 арыта бах!
 Дәдәләрим
 Бу сөзләрин аловуну кејинибдир.
 Үрәкләри
 Бу сөзләрин вурғусујла дөјүнүбдүр.
 Галхан тахыб «Галх» сәсинә,
 Вурушубдүр «Вур» сәсинә,
 Ахы нијә дәјишдирәк
 Бизим Горгуд атамызын
 Јаратдығы кәлмәләри
 Башгасынын кәлмәсинә?
 Нијә мәним анам «мадәр»,
 Нијә атам «пәдәр» олсун?
 Бу долашыг тичарәтдә
 Нијә мәним доғмаларым
 Өзкәсинин тапдағында һәдәр олсун?
 Нијә јадын бәһмәзинә «бал» демәли?
 Өз ашыма «јал» демәли?
 Нијә мәним ана дилим
 Кәлмә дилин габағында
 титим-титим титрәмәли?
 Нијә доғмам јад олмалы,
 Өз сөзләрим өз дилимдән говулмалы?
 Неч көрдүнмү торағайы
 Гарға кими «га-га» дејә?
 Неч көрдүнмү сығырчыны
 Сәрчә кими чүккүлдәјә?
 Сөзләрин дә милләт кими

Өз әзәли сифәти вар.
 Һәр кәлмәнин өз чөвһәри, фитрәти вар.
 Дәјишәндә јад сөзүнә
 өз сөзүнү, өз ләһчәни,
 Сифәтини дәјиширсән
 Танымырам онда сәни.
 Анламырам фитрәтин нә, сифәтин нә?
 Көјшәјәндә сән өзкәнин сөзләрини,
 Сифәт тахдын сифәтинә...
 Сән түпүрдүн өз бабанын очағына.
 Анан сәни бу очаға өвлад доғуб,
 Сәнсә кирдин өзкәсинин гучағына.
 Һәр улусун
 Ән гијмәтли сәрвәтидир ана дили.
 Өвладлары јер үзүнә сәпәләнсә,
 Пәрән-пәрән дүшәнләрин
 Вәһдәтидир ана дили.
 Бу дүнјанын
 Һансы узаг бучағында сәсләнәрсә,
 О бучағы мәним үчүн
 әзизләдән ана дилим,
 Гүрбәти дә Вәтән едән ана дилим!
 Сөзләринин нәғмәсиндә
 руһумузу чинкилдәдән ана дилим!
 Мәни ана Вәтәнимин
 Бүтүн оғул-гызларыјла
 гоһум едән ана дилим!
 Сән көзләрә көрүнмәјән
 Бир телсән ки,
 Јол ачмысан кечмишимдән кәләчәјә.
 Ана јурдун өз руһуну
 Кечирирсән—
 Бу нәсилдән о нәсилә,
 Бу үрәкдән о үрәјә.
 Өз дәрдами, севинчими
 Додағымда чағладаным,

Мәни ана вәтәнимә,
Бу күнүмү
Сабаһыма, дүнәнимә
бағладаным.

Еј сәсимә сәс верәним,
Сән еј мәним варлығымы
Јер үзүнә көстәрәним.
Еј шәрәфим, еј бајрағым,
Еј «Анамын китабы»нда ады галан
Доғма икән, өкеј олан
синә дағым.

Хәтаинин гылынчында,
Фүзулинин гәзәлиндә
Бүлөвләниб овхарланан сөз кәсәрим,
Дағларымдан
Дамчы-дамчы сызыб кәлән өз әсәрим.
Еј бу күнү дилим-дилим
Парчаланан ана дилим.
Синәсиндә од галанан ана дилим.
Гапыларын архасында
Бојну бүкүк галан дилим,
Вар икән јох олан дилим.
Ајағларда килим, дилим,
Вурушларда бир гәһрәман,
Барышларда һәлим дилим!

Јадын фитвасыјла, өз күлләмизлә
Өзкәнин дилинә ов олан дилим.
Мөһүрлү, һүгүглу идарәләрдән
Дахмалар күнчүнә говулан дилим.

Али тәбәгәләр сәни дандылар,
Сән бир үмман икән дајаз сандылар.
Өзкәнин дилиндә хорузландылар,
Сән еј өз сачында говрулан дилим.
Хәтаи тахтында сән фәрман олдун.
Дилләрә һөкм едән гәһрәман олдун,

Бәс нијә сән бу күн пәришан олдун,
Бабәк гылынчындан од алан дилим?!

Тарихин јолуну кечдин уғурлу,
Сәнә батаммады бир голу зорлу,
Дүнәни мөһтәшәм, сабаһы нурлу,
Индиси тапданыб овулан дилим.
Аналы-аталы а јетим дилим!
Шәрәфим, шөһрәтим, гејрәтим, дилим.

III ФӘСИЛ

Јығылды башына достлары бир күн
Намази, Сәнчәри, Новрузи, һәсэн.
Бир күн доғулачаг сәһәрләр үчүн
Нәгшәләр гурдулар кечә сүбһәчән...

Он ики нәфәрлик кизли дәрнәјин
О кечә гојулду илк тәмәл дашы,
Үрәкләрдә күлән бир кәләчәјин
Уғрунда башланды һаггын савашы.

Мәрзијә деди ки, бу гара, бу ағ,
Кәлин биз һәр шеји башдан башлајағ.
Һәлә гапалыдыр бу халгын көзү,
Һәлә сечә билмир әјридән дүзү.

Бир јандан мәсчидин тәвәккүл сәси,—
Шүкүр фәлсәфәси,
«Дөз» сәфсәфәси.
О бири јандан да мүтләғијјәтин
Горхусу чанында јашар милләтин.

Һәлә азадлығы һисс едир бу халг
Ширин арзу кими, хош нијјәт кими.
Һәлә азадлығы дәрк етмир анчаг
Бир еһтијач кими, зәрурәт кими.

Көзүнүн сүрмәси барыт гарасы,
 Үзүнүн киршаны тоз-торпаг олду.
 Гандал да вурдулар биләкләринә,
 Јох имиш голбағын, ја биләрзијин?
 Медальон јеринә, мәрчан јеринә
 Күлләләр күлләнди дөшүндә сәнин.
 Бу күллә тарихин тәркиндән кәлән
 Зүлмүн гәһгәһәси дејил, бәс нәдир?
 Дүнән Сәттарханын, Хијабанинин
 Көксүндән кечән дә һәммин күлләдир.
 Беләчә күлләләр кечирир сапа
 Замандан замана гәһрәманлары.
 Јенидән көјәрүб атылыр ода
 Вәтән гурбанлары, һагг гурбанлары.
 Анамыз торпағы биз заман-заман
 Гызыл ганымызла суваран олду.
 Арзу көјәрмәди торпағымыздан,
 Гырыла-гырыла јенә доғулду.
 Јенә дә көзләјир бизи өлү ган,
 Демә ки, сон мәгсәд биздән узагдыр.
 Төкүлән ганларын гызартысындан
 Вәтәнин дан јери гызарачагдыр.

Бир кәс ки, онун гибләси јалныз Вәтән олду.
 Алчагда итиб мин уча јердән битән олду.

Гәлбиндәки гејрәт дамарындан асыланлар
 Һәр дөврдә ел һаминә гурбан кедән олду.

Мин-мин силаһын атәши јетмәзди гәзәбдән,
 Бир гәлбин оду зүлм евини тәрпәдән олду.

Тарих боју ал гырмызы ган ичди бу торпаг,
 Отагларда, ағачларда јашыллыг нәдән олду?

1984.

Римма КАЗАКОВА

* * *

Һәм ағлы, һәм дә ки, ағылсызлығы
Кизлэтмәк чәтиндир.
Алышма, гардаш.
Ағлыны, зәканы, көзәллијини
Чох да көстәрмәјә чалышма, гардаш.

Партлајыб тез чыхар үзә гәсдимиз
Кәлин, чырманмајаг чатмамыш чаја.
Әслиндә јухары көрүнәндә биз
Ағ јамаг вуруруг гара парчаја.

Ләјагәт өнүндә ашыб-дашмағын,
Сәнин худбинлијин, сәсин, күјүндүр.
Үстүн көрүнмәјә чалышмамағын
Мәчлисдә һамыдан үстүнлүјүндүр.

Өнчүл ол ағрыда, изтирабда сән
Ону үрәјиндә гүрурла дашы.
Инчитмә, инчитмә һеч вахт өзүндән
Ашағы дајанан јары, јолдашы.

Нәзәрә чарпмадан јаша бәзәксиз
Тәмтарагдан узаг,
Сәс-күјдән узаг.

Бојасыз-филансыз доғулмушуг биз,
Беләчә јашајаг,

беләчә анчаг!

Киминсә өнүндә әјилиб бу күн
Јахшы көрүнмәјә чалышсан, әлбәт
Нәјәсә чатарсан... Анчаг сән дүшүн,
Гәбаһәт далынча кәләр гәбаһәт.

Ани бир севинчлә севинсән дә сән
Тезликлә өтәчәк, битәчәк мараг.
Унутма,

Инсаны хошбәхт ејләјән
Талејин вердији севинчдир анчаг.

Биз мүфтә алмышыг бу өмрү, мүфтә,
Јахшы көрүнмәкчүн ашыб-дашмајаг.
Биз нечә варыгса, еләјик, елә,
Башга чүр дејилик,
башгалашмајаг!

* * *

Ана гучағы тәк иситди бизи
Һөрмәти, иззәти Исмајыллынын.

Масалар бәзәнди төһфәләрилә
Нә болдур не'мәти Исмајыллынын.

Тәкликдә кичијик, бирликдә бөјүк,
Будур сөз-сөһбәти Исмајыллынын.

Мән өз евимдәјәм бурда елә бил,
Будур дәјанәти Исмајыллынын.

Һамыны исидир өз гучағында,
Меһри-мәһәббәти Исмајыллынын.

Гәлбимә нур сәпир бир ишыг кими,
Гәјғысы, шәфгәти Исмајыллынын.

* * *

Әјләшиб динмәзчә анам бајагдан
Чевирир өмрүнүн варагларыны.
Горхур, јаман горхур хәстәханадан,
О, көрмәк истәмир бир дә ораны.

Анам кечә-күндүз охшајар, севәр
Јеничә доғулан нәтичәсини.
Ешитмәк истәјир о ахшам, сәһәр
Јалныз көрпәчијин күлүш сәсини.

Анам каһ диқәлир, каһ сусур јенә
Елә бил бу дүнја она дар кәлир.
Јохлуг дүнјасындан онун гәлбинә
Санчылар шәклиндә сигналлар кәлир.

Анам да силинәр һафизәләрдән
Гәјғылар гараја чевирир ағы.
Өлүм јухусуну дүшүндүкчә мән
Унуда билмирәм унудулмағы...

Еј тале, тәләсмә,

бир аз аман вер,

Сән дәјмә үзүлмүш сапа, амандыр,
Сәнин сирләринә тохунмурам мән,
Анама мачал вер, сән дә әчәлдән.
Талејин јаздығы хәтт позулмаса

Гуртармаг чэтиндир бу дэрди-сэрдэн.
Онсуз да кедэчэк...

Сэн неч олмаса
Ону азад елэ үзүнтүлэрдэн...

Һәјат башдан-баша бир билмәчәдир,
Азы да, чоху да беләдир јенә...
Анам мәнә бахыр...

Бу бахыш нәдир?
Елэ бил күзкүдә бахыр әксинә...

Тәгвимдән үзүлән вараглар кими,
Дүшүр өмрүмүздән күнләр, саатлар.
Һәм она дејирәм, һәм дә өзүмә:
«Башланан һәр шејин ахыр сону вар».

«Сән бир барамасан, кәпәнәјәм мән.
Сән мәним пәрдәмсән, үст өртүјүмсән.
Керијә јол јохдур, мән дә, ај ана,
Һәр күн јол кәлирәм сәнин дүнјана...»

Онун көзләриндә алышан гору
Көрмәк истәмирәм...
Әзлачсыз, начар,
Дејирәм:—Ачсана телевизору,
Бу саат мараглы бир верилиш вар.

МАРТ, АЗӘРБАЈЧАН, КӨЈ-КӨЛ

Әлчатмаз шөһрәтин баш рәмзи кими,
Көј-көлүн үстүндә гыш рәмзи кими
Дурур һача Кәпәз, —
О гоча Кәпәз.

О уча зирвәјә чатмаг чох чәтин!
Һәлә мүмкүн дејил кәлдә дә чиммәк.
Кәпәзин гары да ағарыр кендән
Сән ону говдугча гачан үфүг тәк.

Мән гара бахырам, ишарыр күндә,
Бахырам бу јерин баласы кими.
Бу гүруб чағынын сакитлијиндә
Мән һагды билирәм она әркими.

Елэ учалыгдыр учалыг өзү
Мән дедим, гәлбимдән кәлиб кечәни.
Дәвә белли Кәпәз о күндән дүзү,
Узун сәфәрләрә чағырыр мәни.

Елэ бунунчун да сылдырымлары
Ашдым, бу һәвәсим мәнә күч верди.
Кәпәзин башында гамашан ишыг
Бу мүгәддәс јерә мәни кәтирди.

Сәфәрин гәсдини ачыр мүттәсил,
О гарын ишығы!

Бу гәсдә алгыш!
Кәпәз елә-белә учалыг дејил,
О—руһун, о —гәлбин учалығыјмыш.

* * *

Сәнә миннәтдарам, сәнә миннәтдар,
Кечдијим әзаблы бу јоллар үчүн.
Нечә дә јетимдир сәнсиз бу јоллар,
Елэ бил чәкмәм дә бәдбәхтдир бу күн.

Сәнә миннәтдарам, ајаг алтыма
Нискилли јоллары сәрмәсән, күлүм,

Онлары тапдајыб кечэндән сонра
Эн чэтин јоллардан горхум јох мәним.

Сәнә миннәтдарам, сојуглуғунчун,
Сән мәни ешгимлә чәкиркән дара.
Ади бир тәбәссүм јашадар мәни,
Мәним бу хејирхаһ сәһвимдән сонра.

Чәкдијим әзаба миннәтдарам мән.
Мәһәббәт дәрс алыр ишкәнчәләрдән.
Азча бир әзаб да өјрәдир бизи
Сынагдан чыхарыр ирадәмизи.

ШӘКИ

Дағ зүмрүдү көзәл Шәки,
Күләјинин сығалы
Тәзәләјир ганы да.
Чох дәрдләрин дәрманыдыр,
Күлү дә, рејһаны да...

Дағы, дашы, чөлү, дүзү,
Көзәлликдән јоғрулуб.
Бурда һәр шеј та гәдимдән
Јашыллыға гәрг олуб.

Шәки бахар көј отларын ичиндән
Дағларын маралы тәк.
Күл-чичәклә нахышланыб
Шәһәр әлван халы тәк.

Гамәтини гоча палыд
Учалдыб от ичиндә,
Сачагланыр јашыл отлар
Санки булуд ичиндә.

Додаглардан чыхан сөз тәк
Күл ичиндә күл јаныр.
Елә бил ки, биналар да
От ичиндән бојланыр.

Мән дә отам, сән дә отсан,
Елә бил ки, бу анда.
Јашыл отлар үзәриндә
Аддымлајыр заман да.

Отлар үстә әсән күләк
Бир тумардыр, сығалдыр,
Гајғыларла јанан гәлби
Јашыл ипәк сағалдыр.

... Мән кетсәм дә јенә бир күн
Гајыдарам бу јерә.
Баш әјәрәм Шәкидәки
Отлара, чичәкләрә.
Унутмарам бу јери,
Данышарам даға-даша,
Башымдан кечәнләри.

Мән дејәрәм:—Ана тәки,
Овут мәни, еј Шәки!
Мәним донмуш үрәјимә
Шәки јенә чан верәр.
Үрәјимдән отлар кими
Тәзә сөзләр чүчәрәр.

АЛАБАШ

(Ит һаггында баллада)

Бир сәллим ит варды, түкү ағаппаг,
Һәмишә ач иди, азадды анчаг.
Чандан да кечирләр «азадлыг!»—дејә
Азадлыг јолунда бир чан нәдир ки,
Дәјәр, бешини дә гурбан вермәјә.

Алабаш јашарды өз арзусунча;
Онун јалдан өзкә јох иди дәрди.
Һәр күн гача-гача һасар бојунча
Зәнчирли итләрә јаныг верәрди.

Дад, аман буховлу тохлар әлиндән!
Бу итләр нә ганыр, нә дә гандырыр.
Амма алабаш да билмирәм нәдән,
Буховлу тохлары ачыгландырыр.

Тох итләр јал үстә улајыб мүдам,
Јахына бурахмыр ач ити-бир ан.
Синифи бир һиссдир, көрүнүр бу да
Итләрә кечибдир јәгин инсандан.

Ејби јох!
Бәдбәхтлик дејил бу һәлә...
Һасар—бир гала!
Сыхыр онлары.

Һасары ашмаға бу тох итләрин
Нә һаглары вардыр, нә имканлары
Јохдур ајры әлач, башга бир чара
Ач итин талеји һисмәт олајды,
Каш ки, онлара.

Гијбәтләр башланды:

—Ач ит Алабаш,

Јох олајды каш!

—Бизим ганчыглары јаман товлајыр.

Сәллимдир, һәр јерә хәстәлик јајыр.

—Бу мурдар оғрудур, һәм дә дејәсэн.

—Ганы тәмиз дејил, таныјырам мән.

—Ону говаг кетсин!

—Олду!

—Бош јерә

Әзијјәт чәкмәјин, вураг зәнчирә.

Ит исә садәләвһ бахышлар илә

Бахар адамлара, бахарды елә...

Бир күн алабашы дама салдылар,

Онун ит һаггыны ондан алдылар.

Инди јејир, ичир, бојунда зәнчир,

Инди тохлуғундан о, зинкилдәјир.

Даһа јал далынча сүләнмир јәгин,

Әлини јалајыр о, саһибинин.

Јадлара һүрсә дә она һүрмәјир,

Дүшдүјү зилләти јәгин көрмәјир.

Дедим:—Нәдир сәнин дүшдүјүн бу күн?

Јалтаглыг еләмә бир габ јал үчүн.

Бәдбәхт, нәји вериб, нәји алмысан?

Билмирсэн, нә бојда сән алчалмысан!

Һогга чыхарырсан сән ахмаг-ахмаг!

Гуллуг көстәрирсән, гул һалына бах!

Сәнә хошму кәлир бу душтаг һалын?

Куја, гуртарыбдыр дәрдин, мәлалын!

Јағлы тикәләрдән фикрин јағланыб,

Көзүн бағланыб!

Машынлар далынча гачдығын һаны?

Бәс, о азадлығын де, јадындамы?

Бир дә мәнә бахыб гујруг булама!

Өзүнү доладың,

Мэни долама!
Алабаш, јазыгсан, итил бу јердэн,
Көмэк ејләјерэм, валлаһ, сәнэ мән.

Алабаш гәфилдэн,
Сычрады јердэн.
Дишини гычады о бахыб мәнэ.
О вахтдан кедәнәм, һәмән һәјәтдән.

Бир дәфә јенэ
Һасардан бојланыб мән бахдым она.
Көрдүм, әввәлкинә бәнзәмир даһа.
Көрдүм алабашын көзүндә мөһнәт.
Амма дурушунда бир тәнтәнә вар.
Бәли, белә олур,
                    белә нәһәјәт,
Өзкәнин јалыјла пәрвазлананлар.

Нечә гүрурлудур онун көркәми,
Халтаны кәздирир о, орден кими.
Мүфтә јал көр нечә дәјишмиш ону —
Бу итдән төрәјән көпәк оғлуну.

А. Кушнер

* * *

Кәдәр мәнэ үз верәндә
Сәрт үзүнү көстәрәндә
Чыхарыб чиб дәфтәrimi
Гәмләримә гәмхар кими
Зәнк чалырам тез кимәсә.
Үрәјимин телләрини
Бағлајырам мән о сәсә.
Сиз еј мәнэ таныш сәсләр,
Сизә нечә миннәтдарам.
Сиз варсыныз, мән дә варам!
Нә гәдәр ки, сиз сағсыныз,
Һәр дәрдимә ортагсыныз,
Дурмусунуз сиз архамда
                                    гаја кими.

«Кечиб кедәр» сөзүнүзә
Унутмушам һәр дәрдими.
Бу сөзләрин архасында
Бир мәнәббәт, бир гајғы вар.
Санки сизин дилинизлә
Бу сөзләри аллаһ мәнэ пычылдајар.

* * *

Эн хqш күнлэрдэ дэ һэјаты нэдэн
Варлыгдан јохлуға дашыјыр өлүм?
Торпагдан тохумтэк, һисс етдирмэдэн
Варлығын ичиндэ јашајыр өлүм.

Бағлара, чөллэрэ, чэмэнликлэрэ
Чөкүр аста-аста өлүм зэхэри.
Кизличэ көкүнү атыр һэр јерэ
Јандыра-јандыра о, үрөклэри.

Бир кол архасында, долаб далында
Өлүм пусгудадыр, бизи излэјир.
Шэраб илэ долу бир каса үстдэ
Зэхэрдир дајанан, мәгам көзлэјир.

Шириндир, дадлыдыр о долу каса
Нечэ парылдајыр о зэхэр габы.
Јох! Өлүм горхусу экэр олмаса
Бизэ лэззэт вермэз шэрабын дады!

КЕЧЭНИН ТЭЛАТУМУ

Ајылдым,
јатагдан мәни галдыран
Нэјди?
Овхаладым көзүмү бир дэ,
Ачдым пәнчэрэни, бир дәли туфан
Һэјэчан тэбили чалыр шэхэрдэ.

Палыдлар, чөкэлэр, отлар үстүндэ
Чэкиб гылынчыны эсирди рүзкар.
Гаранлыг ичиндэ һамыдан өндэ,
Һамыдан сүр'этлэ гачырды коллар.

Бүкэрэк белини гачырды елэ
Архаја бахмадан алаг отлары.
Мешэ ағачлары вериб эл-элэ
Енишэ енирди бу кечэ јары.

Дэјиб бир-биринэ гачыр көј отлар
Даһа сых чэркэјлэ гачыр күл-чичэк.
Сых-сых, топа-топа гачыр булудлар,
Гэдим таблоларда көрдүјүмүз тэк.

Енирди, галхырды көһнэ биналар,
Суда лэнкэр вуран гајыглар кими.
Онларын ардынча динмэзчэ лал-кар,
Кечэнин өзү дэ гачырды санки.
Намэ'лум бир палыд чыхыб дөнкэдэн
Үстүмэ чыхмырды:—Нэ дурмусан сэн—
һамы гачаркэн?

Тэнтимиш ат кими төвшүјүб кечэ
Дэрир нэфэсини...
—Бэс мән кимәм, ким?
Мэндэн ајрылараг, мэндэн кизличэ
Онларын ардынча гачырды гэлбим.

* * *

Севиб-севилмэк!
Дејирәм валлаһ,
Бөјүк хошбэхтликдир хошбэхт олмамаг!
Јағышын алтында гајыдыб евэ
Дүшүнмэк, дүшүнмэк, дүшүнмэк анчаг!

Нэ бөјүк эзабдыр һэр шеји билмэк
Эллэри гојнунда отурмаг һэлэ!
Күндэ нечэ дэфэ өлүб-дирилмэк,
Суал-чаваб етмэк өзүн өзүнлэ!

Нә көзәл анлардыр дәлилик аны,
Дәрдә сирдаш ола дөрд дивар, отаг!
Бөжүк хошбәхтликдир сән һәфтәләрлә
Мәктуб көзләјәсән, кәлмәјә анчаг!

Дүнјанын севинчи көзләримизә
Көрүнүр һәмишә кәдәрдә, гәмдә.
Јаман биканәдир бу дүнја бизә
Амма нејләјәсән көзәлдир һәм дә!

Нечә хилас олум үзүнтүләрдән?
Јат, бүрүн кечәјә,
күнүн күн дејил.
Хошбәхт олмасајдым бу дәрдимлә мән
Сәни унудардым,
бу, мүмкүн дејил!

Јевкени Јевтушенко

* * *

Бу сирли, гапалы дөврә де нәдир?
Бизим хиласымыз өзүмүздәдир.
Тәбиәтдән башга үчүнчү бир кәс
Бу сирли дөврәјә јол тапа билмәз.

Бизим хиласымыз сәндә, мәндәдир
Һәр шејин тән јары бөлүмүндәдир.
Сәнән алышмалы, јанан сәнмәли,
Бизим арамызда тән бөлүнмәли!

Бизим хиласымыз—һәр биримиздә,
Бизим хиласымыз—гәдәримиздә.
Горхаг, бу бирлијин позулмасындан.
Горхаг, гәлбимизин јад олмасындан.

Ахы өзүмүзүк валидејнимиз,
Бири-биримизин өвладыјыг биз.
Мән сәни, сән мәни күдмәсәк әкәр
Бизә нејләјәчәк валидејнләр?

Вар-дөвләт һәвәси! Нә демәкди бу?
Ән сахта еһтирас, ән бош бир арзу!
Ән бөјүк еһтирас сорсалар нәдир?
Де ки, ики гәлбин бирлијиндәдир.

Дүнја шөһрәтимдән кечәрәм тамам,
Сәнин нәзәриндә мән жүксәк олсам.
Дәрд дејил, һамынын дүшсәм көзүндән,
Тәк сәнин көзүндә бөјүк олум мән!

Сәнә лајиг олан улу шөһрәти,
Бир дә... өзүмдәки әбәдијјәти
Сәнә вә'д-едирәм... Билмирәм анчаг
Бунлар көзләрини гамашдырачаг?

Бири-биримизә көчүрүлмүшүк,
Көрүнмәз торларла биз һөрүлмүшүк.
Көjlә јер вәһдәтдир... јерин бу чәзби,
Бири-биримиздә әримәмизми?

Валлаһ адамларын әксәријјәти,
Дәрк етмир ешг адлы сонсуз гүдрәти.
Онлар мәһәббәти ојунчаг билмиш
Әсил мәһәббәтә дүшмән кәсилмиш.

Бу чүр «јохсулларын» ичиндә әкәр
Ики севән варса бу зүлмә дәјәр!
Онда демәк олар: Јашасын үрәк!
Инсанлыг һәлә дә јашајыр демәк!

Бу дүнја мәһәббәт үстүндә дурду!
Ики севән үрәк—ән бөјүк орду!
Будур дөвләтимиз, будур варымыз,
Онда пычылдасын додагларымыз:
Гоча дүнја үчүн мәһәббәт нәдир?
Бизим хиласымыз өзүмүздәдир.

Андрей Дементьев

КЕДИШ

Сәнинлә видалашыб
Кедирәм,
Унут мәни.
Өпүрәм о титрәјән
О донмуш әлләрини.
Күлүмсәјиб бахырам
Гучагдакы көрпәнә
Дәрдиндән тәсәллидир
Јалныз бу көрпә сәнә.

Видалашыб кедирәм,
Ах, нечә дә чәтиндир
Гапыја бирчә гәдәм.
Апарырам өзүмлә
Сәнинлә кечирдијим
Хош күнләри, дәмләри.
Кетдијим һәјатдаса
Һеч нә көзләмир мәни.

Биз јенә тәк галырыг,
Сән дағсанса, мән дәрә.
Таләјиндән кедирәм
Гәмли хатирәләрә.
Сән дә гајыт кечмишә—

Тојлу бэхтэвэр күнэ.
О вахт мэним бир сөзүм
Тохунмазды көнлүнэ.

Дөнүб бир дэ бахырам
Бу ажрылыг күнүндэ
Пэнчэрэнин өнүндэ
Сэн дурмусан мэхэббэт
Вэ... кэдэр һејкэли тэк.
Сэнинчүн вэ мэнимчүн
Һэјат гуртармыш демэк.
Мэхэббэтсиз јохуг биз.
Чүнки һэјатымызын
Эввэлиндэ јашајыр
Бизим мэхэббэтимиз.

БАҒДА

Јағыр ики күндүр, дајанмыр лејсан.
Күлэк санки говуб гушлары бағдан.
Сэнсэ охујурсан...
Сөјлө, нэ олмуш?
Сэнин адыны да билмирэм, еј гуш.

Елә хырдасан ки, көрмүрэм сэни,
Јерини билирэм јарпаг эсэндэ.
Һәм дэ чох бөјүксэн,
Шэн-шэн өтүркэн
Белэ бир һавада—думанда, чэндэ.

АЖРЫЛЫГ АНЫНДА

Дилимиз чох касыбмыш
Һардан тапым о сөзү—
Һичран анларымызда
Сојутсун көнлүмүзү?

Уғулдајыр тэјјарэ,
Һардан тапым о сөзү—
Сэнин һычгырыгларын
Өтэн көзэл күнлэрэ
Гајтара билсин бизи.

Јердэ дурур дирэклэр,
Ичимдэсэ... сөзлэрэ
Чеврилмэјән дилэклэр.
Бу дүнјада Сэн вэ Мэн,
Јүз-јүз киловатларла
Чэрэјан кечир ичимдэн.

Дејилмэмиш сөзлэрин
Үрәјимдэ чэрјаны—
Сөзэ кэлмэз,
Дејилмэз.
Бир аһын дедијини
Мин бир сөз дејэ билмэз.
Бу гәмли анымызда
Биз икимиз билирик
Чэкдијимиз нэ јүкдүр.
Инсан—эзабларында
Бөјүкдэн дэ бөјүкдүр.

ЈОХДУР ЧЫХЫШ ЈОЛУ

Ф. Тјутчева вэ Е. Денисјеваја

Јохдур чыхыш јолу
Имкансызыг биз.
Севкимиз — эн бөјүк күнаһымыздыр.
Өлүмә мәнкумдур хиссләримиз,
Тәкчә күнаһымыз—
                                өз аһымыздыр.

Јохдур чыхыш јолу...
Јалныз «бәлкәни»
Керчәјә дөндәрән үмидимиз вар.
Јарадан елә хош јарадыб сәни,
Ничран илләриндә дәрдә дәрд чалар.

Ја сән кеч доғулуб кечикдин,
                                ја мән,
Һәсрәтдән јорулдум,
Дөзүмә бир бах!
Биз өз дәстәсиндән дидәркин дүшән
Гушларыг,
Көјләрдә көрүшдүк анчаг.

Јохдур чыхыш јолу...
Бир чыраг тәки,
Сән изтираб чәкир, јанырсан һәлә.
Мән исә...
Мән исә јашајырам ки,
Сәни өлдүрмәјим өз өлүмүмлә.

ТИЛСИМЛИ ДӨВРӘ

Бу гәдәр ајрылмышыг,
Биз сәнинлә...
Бу, нәдир?
Каһ вүсал,
                                каһ ајрылыг
Бизим һәјатымызда
Бир тилсимли дөврәдир.

Сонрадан абадлашан
Јаралы бир шәһәр тәк
Өзүмүзә кәлмишик.
Чәкиб нечә ајрылыг
Тәзәдән дирчәлмишик.

Учсам һансы шәһәрә
Санырам ки, јенидән
Валлаһ, сәнин јанына
Гајыдырам јенә мән.
Күчәләри о гарлы,
Пајызда да баһарлы
Чичәк ачан шәһәрә.
Севкиләрлә күлләшән,
Әтир сачан шәһәрә.

Мән ону да билирәм,
Јохсан о шәһәрдә сән.
Ора неч мән өзүм дә
Гајытмарам јенидән.
Буну билсәм дә амма
Мәнә елә кәлир ки,
Чыхачагсан гаршыма
Јенә һәмән шәһәрдә—
Јенә һәмән о јердә.

Ренат Харис

ЧЭННЭТ

— Чэннэт нэдир? — дејә мәнән
Дүнән гызым хәбәр алды.
Бу тапмача суалыјла
Мәни јаман бәркә салды.
Мән баш вурдум ора, бура—.
Сеһр долу нағыллара,
Сүрдүм изаһ арабамы
Долај-долај даш јоллара.

Сусдум,
Гызым күлүмсәди,
— Бу ки, чәннэт дејил — деди.
Мән анладым бирчә шеји:
Дедикләрин дүнјамызын
Ән ишыглы кәләчәји!

— Чәннэт нэдир? — дејә мәнән
Хәбәр алды бир гоча да
Мән өзүм дә долашмышдым,
Бу сеһирли тапмачада.
Дедим: — Дүзү јашамышыг
О кәлкәдә, бу кәлкәдә.
Ата-баба очағынын
Истисидир, о, бәлкә дә...
Гоча солғун көзләријлә

Мәнә бахыб күлүмсәди.
— Сән һаглысан,
                        амма јенә
Бу ки, чәннэт дејил — деди.
Дедикләрин көзәл сөздүр.
Чәннэт — өтән кәнчлијимиз,
Бәлкә өтән күнүмүздүр.

Бәс, әслиндә нәдир чәннэт?
Нијә галсын о, сирр кими?
Ушагларын кәләчәји,
Гочаларын кечмишими?
Бәлкә чәннэт — әл чатмајан сәадәтдир?
Јашадығын бах, бу күнүн
Даһа көзәл олмасына
                        бир һәсрәтдир?!

* * *

Гығылчым —
Атәшин, одун зәррәси!
Ону тәшнәләрә чатдыр, алышсын!
Од — алов олачаг,
Аловса — јанғын!

Дамла —
Дағ селинин кичик зәррәси.
Сел олур бирләшсә мин-мин гәтрәси.

Дамлалар —
Һәмишә көзләримдәдир.
Јанар гығылчымлар —
Сөзләримдәдир.

Ким одун, ким сујун һәсрәтиндәдир,
Билсин, од да мәнә, су да мәнәдир.

* * *

Көјәрди ағачын гуру зоғлары,
Асылды мунчуг тәк тумурчуглары.

Јазбашы һәмишә көзләјирәм мән
Будаглар галхачаг бу дүјмәләрдән.

Лакин... Пајыз кәлир, инләјир рүзкар,
Тумурчуг көјәрән үмид јериндән
Бојланыр саралмыш, јетим јарпаглар.

Чамал Камал

ШАҢИМӘРДАН БУЛБУЛЛӘРИ

Шаһимәрдан, көр нечә
Хәндан имиш бүлбүлләрин.
Сүд тәк ајдын һәр кечә
бир чан имиш бүлбүлләрин.

Бағча-бағда ләһзә-ләһзә
јандылар, одландылар.
Аһ, сәмәндәр көнлүмә
мехман имиш бүлбүлләрин.

Кәлсә мехман, сүбһәчән
Мәчлис гулар, чәһ-чәһ вурар,
Шахәләр үстүндә дүрр,
мәрчан имиш бүлбүлләрин.

Бир чаһанда мин чаһанмыш.
Мин чаһанмыш сазла сөз.
Мән ки, торпағам, вәли
асман имиш бүлбүлләрин.

Динләдим мән, анладым мән,
лал олуб, һејран галыб
Көрдүм һејран һалыма
һејран имиш бүлбүлләрин.

Фышгырыб дашдан чыхыр
ағ чешмэлэр, көј чешмэлэр.
Чешмэлэр үстүндөчө
сейран имиш бүлбүллэрин.

Чешмэ тэк көнлүмдө галды
бүлбүлүстандан нөва.
Сән демө, һәр дәрдимө
дәрман имиш бүлбүллэрин.

ДӘМ ӨТӘР, ДӘМЛӘР ӨТӘР

Дәм өтәр, дәмләр өтәр,
онлар өтәр, жүзләр өтәр.
Кечә-күндүз тэк өмүрдән
кечә-күндүзләр өтәр.
Өтүшүр далға кими
Көр нечә һәр јердә заман
Јери дәрјалар өпәр,
көјдә дә улдузлар өтәр.
Өтмәјән кимди, дуран кимди,
галан кимди, дејин?
Бағда бүлбүлләр өтәрләр,
суда гундузлар өтәр.
Өтдүләр чох-чох әзизләр,
Сәфәр үстүндә һамы.
Көзләримдән нә гәдәр
Көзләр өтәр, сөзләр өтәр.

Сөнмәјән бирчә күнәш,
бир дә ки, ешгимди мәним.
Үрәјимдә нә гәдәр
Изләр өтәр, һиссләр өтәр.

Ел—көзүм, дил дә—чаным
Гурбан олаг ел вә дилә.
Ел вә дил вардыса... чандан
сүзүләр, сөзләр өтәр.

НӘ ӘЧӘБ АФӘТИ-ЧАНСАН...

Нә әчәб афәти-чансан,
мәнә, чанан, чанан!
Далырам сурәтинә
Һәр дәфә һейран-һейран.

Каһ бахыр көзләрин, әфсус
мәнә мә'јус-мә'јус.
Каһ күлүр лалә үзүн
көр нечә, хәндан-хәндан.

Сәни көрмәкчүн араp
көјләри сәркәштә күнәш,
Сейр едәр көјләри улдуз
кечә сейран-сейран.

Бағланыбдыр, көзәлим,
зүлфүнә ашуфтә көнүл
Еләмә сән бу көнүл
мүлкүнү виран-виран...

Растлашыб сәнлә Чамал,
гаршыда бир шөлә көрүб.
О замандан сачыр Ај
нуруну мәрчан-мәрчан...

КЕЈИМИМ, КӘФӘНИМ

Сөздән сөз јараныр, мәсәлдән мәсәл,
Мәсәлләр үстүндә галхыб бој атдыг.
Әски бир донум вар, кејсәм чох көзәл,
Чисмимә чан кәләр, чана раһатлыг.

Сөздән сөз доғулур, кәламдан кәлам.
Кишинин дүз сөзә еһтијачы вар.
Көһнә арахчыны, башыма гојсам,
Санарам башымда шаһлыг тачы вар.

«Көзәллик он имиш, доғгузу да дон».
Кимдир дејән буну? Сөз ме'марымыз.
Һансыдыр бәшәрин али кејими?
Нәдән бичилмишдир тој палтарымыз?

Халгымын дили вар,—һәр сөзү атәш,
Һәр сәси, һәр нәбзи мәнә гол-ганад.
Әјнимдә—кејимдир, бејнимдә—күнәш,
Онсуз мән нәјәм ки? Гуруча бир ад!

Сән дил ағачынын шаһ будағысан,
Өзбәкчәм, Түрк дилим—затым, ничатым.
Горумаг чәтинмиш, вәсф етмәк асан.
Өлсәм—кәфәнимсән, галсам—һәјатым.

АШИГАНӘ

Ашигәм, демәли, тәшнәјәм сәнә.
Кедирәм... һардаса чағлар булағым.
Мин јалан фөвгүндә бир һәгигәт вар:
Сәнин јандырмағын, мәним јанмағым.

Кечәләр үстүмдә күл ачыр чәмән,
Улдузлар чәмәндә әрғаван, лалә.
Бәлкә јетмишә дә бу чүр јетәрәм,
Додагда шеһ дә јох, арзум—шәләлә.

Мәнглиханым!—дејән Мәһдимгулу тәк
Одуна јанарам, еј шәбчырағым.
Өмүр дедикләри нәдир? Бәлкә дә
Сәнин јандырмағын, мәним јанмағым.

Олан олуб кетди, кәлән кәләчәк,
Еј кечәм, күндүзүм, еј гарам, ағым.
Әбәди галачаг аләмдә јалныз
Сәнин јандырмағын, мәним јанмағым.

Алфонсас Малдонис

АНАЛАР ДҮНЈАНЫ ДОЛАНАР, КЭЗЭР

Чаван оғланлары вахтындан габаг
Бичдиләр от кими, көј занбаг кими.
Онлары аналар, аналар анчаг
Көрүр чанлы кими, көрүр сағ кими.

Онларын кечдији ганлы изләрлә
Аналар аддымлар, аналар кечәр.
Стол архасында отурар һәлә
Шәһид оғланларла биркә һәр сәһәр.

Сәпилиб дүнјанын һәр тәрәфинә
Јатыр торпаг алтда сәссизчә онлар.
Торпаг өртүјүнү кејиб әјнинә
Узаныб динмәзчә көр нечә онлар.

Јер үстү дүнјанын сәадәтијчүн
Јер алты дүнјаја көчдүләр бир күн...
Һеч нәји көзләмир онлар дүнјада
Нә сүлһ көзләјирләр, нә ган, нә гада...

Дүшдү тоз-торпаға бир күн, бир сәһәр
Бүрүнч медаллары, дөш нишанлары.
Онлар—сонунчујуг—күман етдиләр,
Онларын далынча өлдү минләри.

Отуз ил әрзиндә бөјүдүләнләр,
Бир анда олдулар јер илә јексәр.

Вәтән, онлар сәнин азадлығындыр,
Сәнин мүбаризән, ешгиндир бу күн.
Онларын өлүмлә сәнән көзләри,
Сәнин көзләринин нуруна дөнсүн!

Тәмиз вичданлара, һагга вә сүлһә
Вәтән, бизлә биркә, хејир-дуа вер!
Аналарын ешги торпаг алтында,
Өзләри дүнјаны доланар, кәзәр!

МЕҢМАНХАНА

Варена ја Шилутедә'—
нә фәрги вар,
Арагла јујулмуш бир маса.
Лахламыш күрсүләр
Дамчылајан бир кран.
Әхлагсыз бир гадын кими
Јапыхмыш чарпајылар...
Бу кичик отагдакы шејләрин үзәриндә
Сојуглуғун, тәклијин
Түк үрпәдән көлкәси,
Диксиндирәр һәр кәси.

Дөшәмәдә көрүнүр
Мәндән әввәл
Бу отагда оланын
Ајаг изи, сәс изи,
Нәфәс изи...
Бир телефон талону

Литвада шәһәр адлары

Бүкүк кағыз парчасы.
Бир гадынын
перекисдэн бозармыш
Гыврым-гыврым чод сачы.
Көзлэр мәнә зилләнир
Диварлардан гыҗгачы...

Итир бурда
Һәр әшјанын өз ады.
Бә'зән дә бир нөгтәјә
Бахсан узун-узады
Көрәрсән маса үстдә
Јатан јорғун әлләри,
Донуг, мискин көзләри,
Бир көлкәни, хәјалы...
Сүфрәнин күнчүндәки
Чавабсыз мин суалы...

Бурда үрәк диксинир,
Алышырсан
Сән киминсә һалына.
Дабанбасма гачырсан
Дәмир јол вағзалына.
Ешидирсән,
Киминсә фәрјадыны.
Бахышларын ахтарыр,
Сәнә таныш олмајан
О кимсәсиз гадыны.

ТӘБИӘТИ МҮҢАФИЗӘ ӘСРИ

Гаралдыгча ганымыз, ағарыр сачларымыз.
Нә вахт тәрк едәчәјик бу дәншәтли әсри биз?
Көһнә үмидләр өлүр, јени үмидләр кәлир
Ахышан булуд кими,
Јағышдан сонра битән чичәк кими, от кими.

Биз һаымыз елә бир вахты көзләјирик ки,
Үрәјимиз үмидлә, тәсәлліјлә долачаг.
Атом һәдәләријлә планетин булашан
Һавасы колбадакы су кими дурулачаг.

Инди ади бир гуша «сәрвәтимиз» — дејиркән,
Ағачлары, чајлары горумаг истәјиркән,
Де, һансы мәсафәдән, де, һансы учалыгдан
Вә... кимин көзләрилә о кәләчәк илләрә
Баха биләчәк инсан?

СИЛУЕТЛӘР

Атылмыш килиз тәк илләрдән бәри
Торпағын алтында јатыр достларым.
Табут тахталары — өз сүмүкләри,
Бир тағын алтында јатыр достларым.

Бомба гәлпәләри, фәрјад сәсләри
Үстүндә нечә дә ујурур онлар.
Һаны буз әридән од нәфәсләри?
Нә ганыр, дүшүнүр, нә дујур онлар.
Сәси һәбс едилиб бурда сәсин дә,
Дөрдкүнч чалаларын чәрчивәсиндә
Јатыр кәнчилијимин портретләри —
Һечлијин әбәди силуетләри.

Ушаг евиндәки јетимләр кими
Јашајыр көнлүмдә хатирәләри.
Јашыл шахәләри, булудларыјла
О вахтдан бәри.
Көрүрәм онлары күл ичиндәки
Ағачлар тәки...

Көрүрәм онлары, көрүрәм бу күн
Лазын чичәјиндә, ғышын гарында.
Сел-сују гурумуш чај кәнарында.
Өлүмүн гәдәрә гапы ачдығы
Тале улдузунун батдығы јердә.
Инсанын инсанла видалашдығы,
Күлләнин таләјә чатдығы јердә.

НӘФӘС

Ғышын оғлан чағында
Нәфәсимиз бир анда
Һавада әријән тәк
Бизим һиссләримиз,
Вә... севки андларымыз
Јох олар ләчәк-ләчәк...

Һеч бир шеј бу дүнјада
Изсиз кедәммәз бада,
Лап салсан да гәфәсә...
Вармы исти-сојуғу.
Анчаг бунун бир кәсә?..

Анчаг бунунла белә
Мән дејирәм, дәмадәм
Валлаһ, сәни сеvirәм.

Мән сеvirәм,
Бу севки
Тәзәләнир илбәил.
Бу гуруча сөз дејил,
Сөзүм мәтләбсиз дејил.

Еј адамлар, дајанын,
Сиз дә нәфәс-нәфәсә.
Гој зилләнсин көз-көзә
Һарај верин, сәс верин,
Од верин, нәфәс верин
Сиз дә бир-биринизә...
Дејин, дејин, дәмадәм
Сәни, сәни сеvirәм!

Алфонсас Буконтас

* * *

Бир ан гәзетләрдән сиз баш галдырын,
Динләјин гушларын шаграг сәсини.
Сәдләри, һәдләри дағыдын, ғырын,
Бәсләјин көнүлдә «Биз» кәлмәсини.

Көјләрин һәдди јох, һәгигәт тәкин.
Зирвәләр фәтһ един, галхын, учалын.
Сонсуз гүдрәтилә ирадәнизин,
Кәмиләр өтүрүн, көрпүләр салын.

Ән бөјүк сәадәт өндәдир һәдә,
Көзләјин кәләчәк хошбәхт күнләри.
Јемләнсин сәадәт дәнәләрилә
Бөјүк Пикассонун көјәрчинләри.

Вәтәнин тәләји тәләјимизлә
Бирләшсин,
Сиз онда, Вәтән дә сиздә!
Гој јурдун сабаһы ачылсын, күлсүн,
Сабаһа бојланан көзләриниздә.

ГУШУН ӨЛҮМҮ

Телеграф телләринә илишиб
өлмүшдү гуш.
Нечә кәрилмишди гуш.
Ачыларды һавада
О ганадлар бир заман.
Топа-топа булудлар
өтәрди сағ-солундан.

Инди о ганадлара
Бахмаға да горхурам.
Гәлбимдә бир сөзүм вар
Билмирәм кимдән сорам:
Мәәттәл галмышам мән.

Телеграф ишчиләри
Телеграф телләриндә сәсләнән уғултуну
Анламады көрәсән?

Телеграф ишчиләри
көмәјә јетмәдиләр.
Гушун имдад истәјән
Гәлбинин һарајыны
нијә ешитмәдиләр?

* * *

Билмирәм сән кимсән, һарадыр јолун.
Мән изләр көрүрәм, бағдан кечмисән.
Сәнин нәфәсини дујурам даим
Һәр шејин, һәр шејин архасында мән.

Сән мәним ганымда, һәјәчанымда
Кизләнән атәшсән, одум, көзүмсән.
Мәнә голларыны ачмадан белә
Тутмусан сән мәни... мәним өзүмсән.

Үмид чиликләнир... Бу зәрбәләрә
Дөзмәкдә сән мәнә көмәк ол, күлүм.
Өмүр јолларында чашбаш галанда
Көстәр, көстәр мәнә доғру јол, күлүм.

Көјдәки улдузу, јердәки дашы
Чәкирсән өзүнә өз чазибәнлә.
Јаралы гәлбимлә мәни дә галдыр,
Галдыр сәмалара, дәрдимин динлә!

Һелмут Пранслер

* * *

Ағач јердән сорур күчү, гүввәти,
Бу күч дашлары да јарыб учалыр.
Будагдан көјәрән тумурчуглары,
Јарпаглар, чичәкләр дөврәјә алыр.

Торпағын алтында јер ешир тохум,
Јарпагдан күч алыб јетишир тохум.
Күнәшдән истилик, торпагдан ширә,
Һопур аста-аста кал мејвәләрә.

Ширин мејвәләрлә долу будаглар
Әјилир торпаға... Бунда һикмәт вар.
Јерин галдырдығы баш әјир јерә,
Јер ону јенидән галдырсын дејә.

НАНҚОРЛУГ

Ағачлар гочаланда јенә дурур вүгарлы,
Ону әјә билмәзсән, анчаг сындырмаг олар.
Зирвәдә пычылдашар ағачын будаглары,
Көкләр ениб дәринә ағача дајаг олар.

Уча-уча ағачлар јахындыр будаглара,
Јахындыр күнәшә дә, чәтир ачан көјә дә.
Јахындыр көјдән енән шимшәкләрә, одлара,
Будаглары сындыран дәншәтли күләјә дә.

Бөјүк-бөјүк ағачлар гајғыларла бир заман,
Көрпәчә ағачлары горујар һәр бәладан.
Бир тәфавүт гојмајыб нә јахшыја, нә писә,
Бу гајғыны унудар көрпә ағачлар исә.

Амма белә ағачлар ја нанкордур, ја надан,
Һәр нәдирсә... гурујар һәлә ағач олмадан.

* * *

Ушаглыгда һәр күн дуа охујардым:
—Ја һагг аллах, јапышмышам әтәјиндән.
Мө'мин олмаг арзусујла јашајардым,
Нејләјим ки, мө'мин ола билмәдим мән.

Амма галхдым булудлардан јухарыја,
О заман ки, мән севилдим, мән вурулдум.
Сәнин илә чәмәнликдә севишәндә
Лап көјләрә јахын олдум.

О ушагса арзулардан бој алачаг,
Учалдыгча учалачаг.
Бу гочаман каинаты кәшф едәчәк.
Улдузларын арасындан јол кедәчәк,
Ондан даһа узагларда онлары
Зәбт едәчәк, зәбт едәчәк.

Димитр Златев

БАКЫ КЕЧЭЛЭРИ

Сакит ахан лимана енир пајыз кечәси,
Сирли нағыл ичиндә әријир Бакы гат-гат.
Киминсә әлләрилә јаныр милјон чил-чыраг,
Сонунчу кечәсини төһфә верир Шәһризад.

Дәнизкәнары паркда санки Јесенин кәзәр,
Ширин-шәкәр сәсилә сәсләјәр Шаһанәни.
Бәјаз көһләнә бәнзәр бәјаз далғалы Хәзәр,
Ширин пычылтыларла санки она сәс верәр.

Гәһрәманлар бөјүдән бу мәмләкәт, бу Вәтән,
Әфсанәләр данышар ијирми алты икидән.
Кәмиләрин фит сәси уғулдајыб үч кәрә,
О көһнә фачиәни хатырладар бизләрә.

Түтәк сәси астача инләјәр бу арада,
Бах, ағ јајлыг јелләдир кимсә Гыз галасындан.
Нал сәсләри кәсилир гәдим карвансарада
Гызыл ајпара кими Бакы јаныр анбаан.

Ағзы нара бәнзәјир күмүшү фантанларын,
Үзүндән күнәш доғур фәдакар инсанларын.
Күлүшдүр көзүндәки, гүрурдур алнындакы,
Голларыны чырмајыб сабаһа аддымлајыр,
Һәм гоча, һәм кәнч Бакы.

Кеорки Гривнев

БӘҢС

Фәсилләр бәһс етди, үз-үзә кәлди:
—Һансы инсан үчүн даһа көзәлди.

Гар деди:—Һәр шејдән пакам дүнјада
Инсанын ишинә јарајан мәнәм.
Тохумун, торпағын јарасыны да
Ағаппаг тәнзифлә сарыјан мәнәм.

—Баһарам, бир нәфәр вармыдыр көрән
Овсуна дүшмәсин көзәллијимдән.
Әтирли чичәјәм, күләм, күлшәнәм,
Көзәлләр көзәли мәнәм, тәк мәнәм.

—Сәнин дә давамын мәнәм, еј баһар,
Мәним өзүм бојда хидмәтләрим вар.
Нур сәпән, од верән мәнәм дүнјаја,—
Дејә, бүркүлү јај үз гојду чаја.

Пајыз да данышды:—Саралырам мән
Сизин јолунузу һеј көзләмәкдән.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

«Јарадыбдыр инам мәни» (Ч. Ајтмагов) 5

Вахт

Вахт	13
Лајигәмми мән?	14
Хаталы јуху	16
Дағлар көлкәсиндә	17
Хејир-Шәр	19
«Тәләјимиз гәләм верди әлимизә...»	20
«Ајрыла билмишми?»	21
Т. Шевченкоја	22
Һагг — зоракылыг	24
Тамаһ — ләјагәт	25
Мәнә суал верин	27
Дәринлик	28
Нәјинсә илкидир нәјинсә сону	29
«Сүкут» лөвһәси	30
Өлүм һаггында дүшүнчәләр	32
Үз-астар	33
Баш дашында саат	34
Ахы дүнја фырланыр	35
Ики мүһачир	36
Бу дүнја беләдир	38
«Үмид бајраг кими...»	42
Ганмаг-ганмамаг	42
Јунис Имрәјә	43
«Алма дүшдү ағачдан...»	44
Өлүм	44
«Инсанларын фикрини...»	45
Өзүнү дүнлә	45
А. Тукаја	46
«Јох, дүнја көзәлдир...»	46
«Һәјатдан кетсәм дә...»	47
«Кор кора кор десә...»	47
«Јухумдакы рәјаларым...»	48
Он једди декабр	48
Һансы медал дүшүр?	50
«Көнүл лағым-лағым...»	51
Севинчин зирвәси, дәрдин зирвәси	51
«Булуд әлләрини...»	52
«Нечә сөз данышдын...»	52
«Бир рәссам ахтарырам...»	53
«Бу мө'чүзә дүнјанын...»	53

Мән мәнәм	54
Җејрәтми, ағылмы?	54
Јарамаз	56

Тәзәдән јарат

Тәзәдән јарат	59
Сакит көлә даш атдым	60
Гит'әләр	61
Бу көнлүм	62
«Сәнә чатмаг үчүн...»	63
«Көлкәм кими изләјир...»	64
Бәһанә — керчәк	64
«Һәсрәтин һөкм етди...»	66
Бир күн	67
Овгатымын иглими	68
Гисас	69
Зәрурәт	71
«Ешгиндә итмишәм...»	71
Үйнаг	72
Кимдән өјрәним?	73

Гошмалар

Дејилми?	77
Јајлагда	78
Һара кедир?	79
Күсәндә	80
Чашыб мәним кими	80
Кен дүшә	81
Көзүн олмаса	82
Аман һеј	83
Әлејкәссалам	84
Һара јазым мән?	85
Өз-өзүнү ашмадыр	86
«Арзу зирвә бащындадыр...»	86
Елчијәм	87
Көһнә дәрәдлә мән	87

Поёмалар

Бағышлајын, сәһв олуб	91
Тәјагәт	110
Мәрзијә	137

Тәрчүмәләр

Рус ше'ри

Римма Казакова

«Һәм ағыл, һәм дә ки...»	163
«Ана гучағы тәк...»	164
«Әјләшиб динмәзчә аһам...»	165
Март Азәрбајчан, Көј-көл	166
«Сәнә миннәтдарам...»	167
Шәки	168
Алабаш	170

А. Кушнер

«Кәдәр мәнә үз верәндә...»	173
«Әһ хош күнләрдә дә...»	174
Кечәнин тәләтүмү	174
«Севиб-севилмәк»	175

Јевкени Јевтушенко

«Бу сирли, гапалы дөврә...»	177

Андрей Дементјев

Кедиш	179
Багда	180
Ајрылыг аһында	181
Јохдур чыхыш јолу	182
Тилсимли дөврә	183

Татар ше'ри

Ренат Харис

Чәннәт	184
«Үғылчым...»	185
«Көјәрди ағачын гуру зоғлары...»	186

Өзбәк ше'ри

Чамал Қамал

Шәһимәрдан бүлбүлләри	187
Дәм өтәр, дәмләр өтәр	188
Нә әчәб афәти-чансан	189
Кејимим, кәфәним	190
Ашиганә	190

Литва ше'ри

Алфонсас Малдонис

Аналар дуняны доланар, кезэр	192
Мейманхана	193
Тәбиәти муһафизә әсри	194
Силуетләр	195
Нәфәс	196

Алфонсас Буконтас

«Бир ан гәзетләрдән баш галдырын...»	198
Гушун өлүмү	199
«Билмирәм сән кимсән...»	199

Алман ше'ри

Һамлет Пранслер

«Ағач јердән сорур...»	201
Нанкорлуг	201
«Ушаглыгда һәр күн...»	202

Болгар ше'ри

Димитр Златев

Бакы кечәләри	203

К. Гривнев

Бәһс	204

Бахтияр Вагабзаде

(стихи, поэмы и переводы)

Ба к у-1987

Редактору *Фирузә Рәсулова*
Рәссамы *К. Әлизадә*
Бәдии редактору *А. Әләкбаров*
Техники редактору *Н. Әлијева*
Корректору *Р. Аббасова*

ИБ № 3087

Јыгылмаға верилмиш 6. 04. 1987-чи ил. Чапа имзаланмыш 9. 10. 1987-чи ил. ФГ18917. Кағыз форматы 70×90^{1/2}. Офсет-кағызы. Шрифтин гарнитурү әдәби. Офсет үсүлу илә чап олунур. Шәрти ч. в. 7.60. Шәрти рәнкли сурәт 12.28. Учот нәшр вәрәғи 7.4. Тиражы 30. 000. Сифариш № 402. Гиймәти 1 ман.

Азәрбајҹан ССР Дәвләт Нәшријјат, Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси.

«Јазычы» нәшријјаты, 370005, Бақы, Натаван мейданы, 1.

26 Бақы комиссары адына мәтбәә.

370005, Бақы, Әли Бајрамов күчәси, 3.

Az $\frac{1987}{916}$